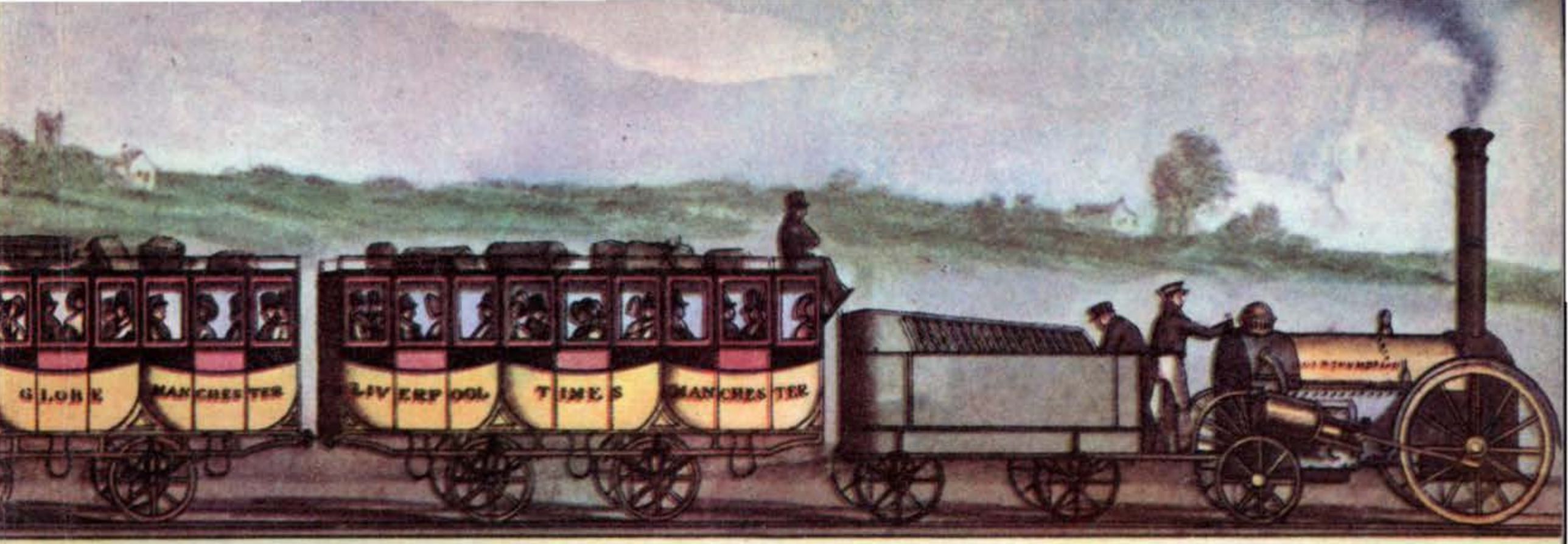

FIRST CLASS AND MAIL

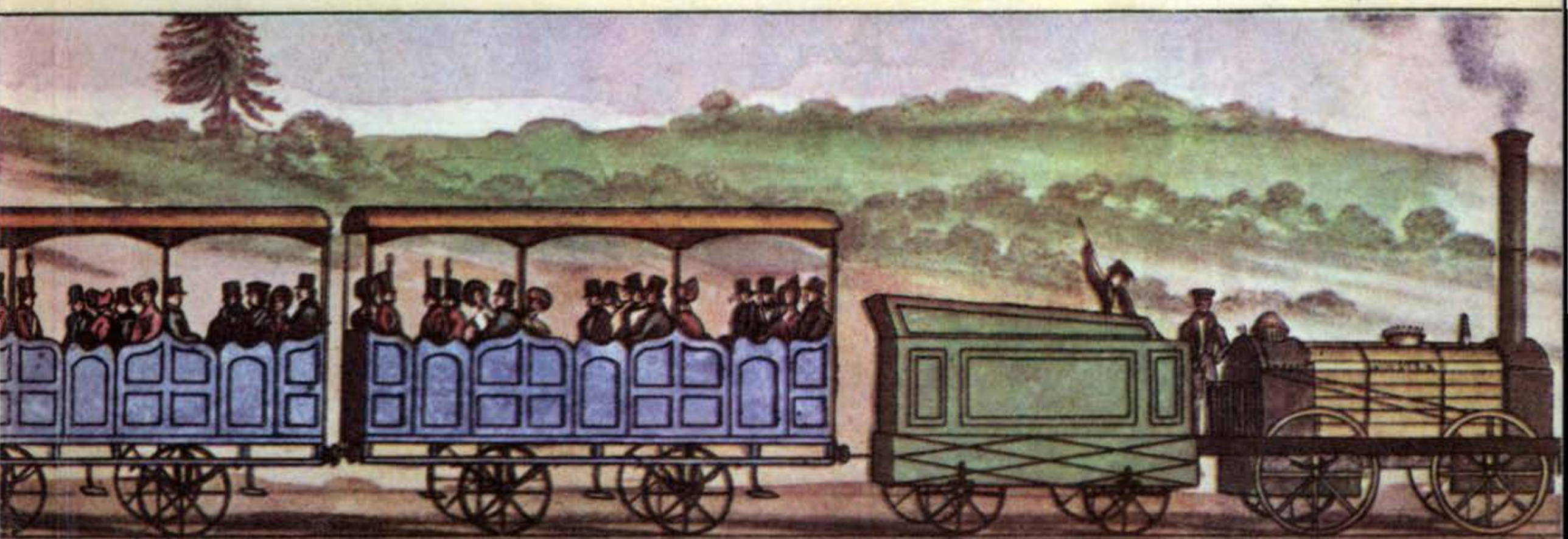

SECOND CLASS

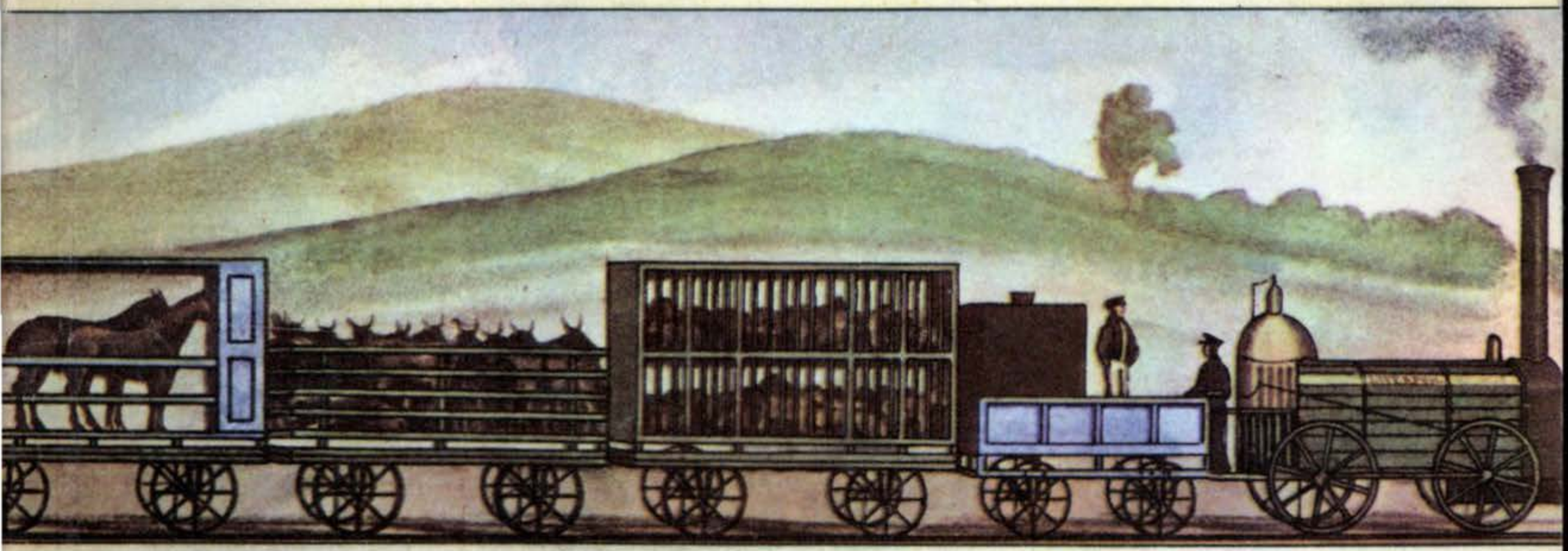

CATTLE AND GOODS

magazin istoric

ANUL XIII Nr. 9 (150) SEPTEMBRIE 1979

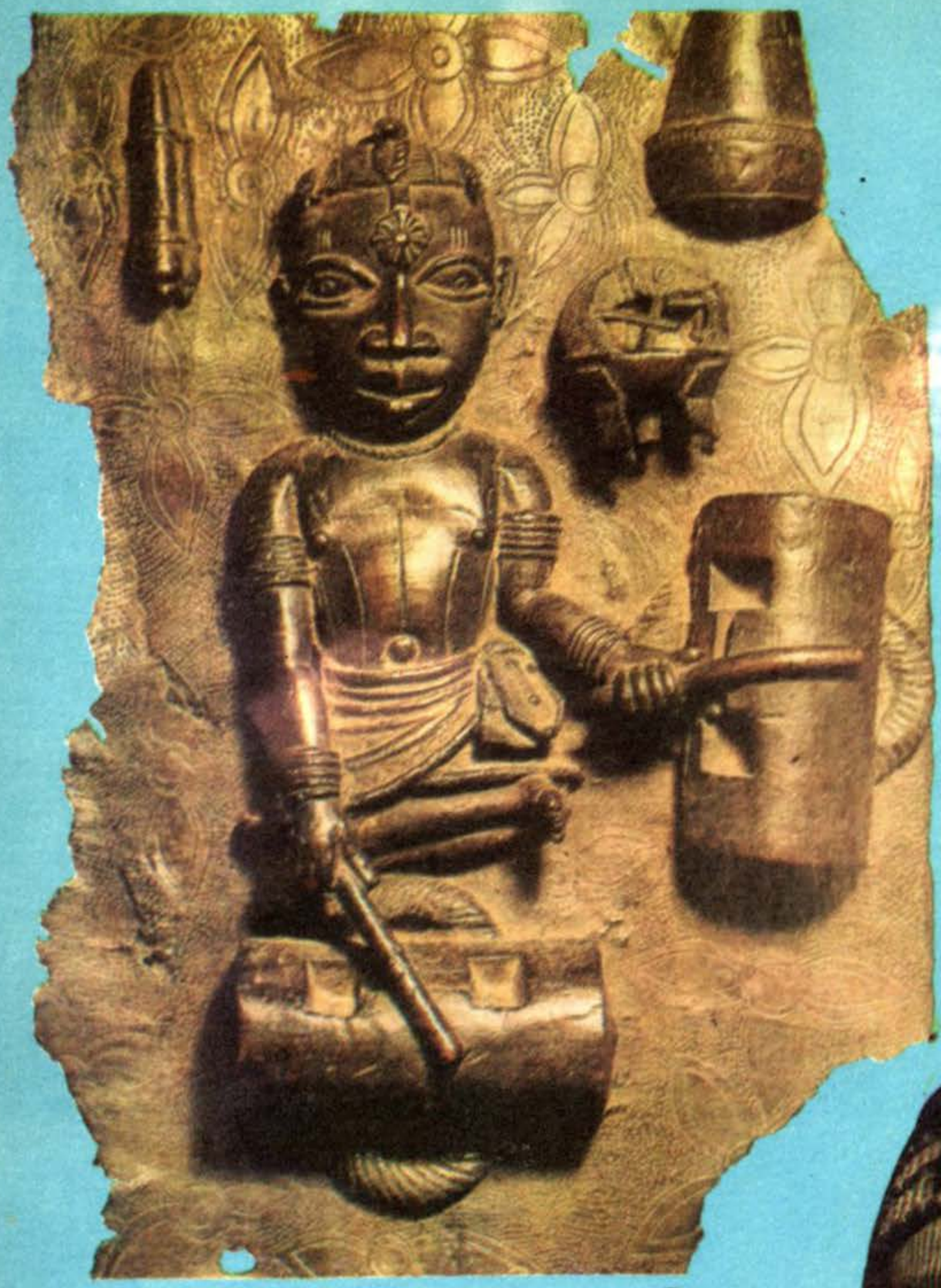

a.

b.

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIII - Nr. 9 (150)

septembrie 1979

Redactor şef

CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei

DUMITRU ALMAŞ

CONSTANTIN ANTIP

ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CĂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ŞTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA

ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

① Trenuri de persoane şi de mărfuri pe calea ferată Liverpool-Manchester (1832)

④ Vedere de pe Regent's Park în 1831. Ilustraţie de epocă anticipînd dezvoltarea circulaţiei la Londra **(Revoluţia industrială în Anglia,** p. 49**)**

②③ Comerţul cu sclavi a adus grave prejudicii culturii care înflorea pe meleagurile Africii: **a)** „Toboşarul", turnat în bronz acum cîteva secole pe teritoriul actualei Republici Populare Benin; **b)** torsul din bronz, poate al unui rege — sec. XII-XIV — (Muzeul din Ife, Republica Federală Nigeria); **c)** regele Mbop a Kyeen: statuetă din lemn (Republica Zair); **d)** podoabe tradiţionale ale tribului Samburus (Republica Uganda); **e)** rezemător de cap sculptat în lemn (Republica Zair) **(Kunta Kinte nu a fost singur,** p. 57**)**

sumar

NICOLAE CEAUŞESCU: 23 AUGUST 1944-23 AUGUST 1979 ..... **2**

23 August 1944-6 Martie 1945. Marşul revoluţionar al maselor populare din România: GH. ŢUŢUI **6**

Socialiştii români — o prezenţă europeană activă: NICOLAE COPOIU **9**

150 ani de presă românească: ALEXANDRU DUŢU **16**

Bulgaria — anul XXXV: KIRIL VASILEV **21**

Dave şi stăpînii lor: ALEXANDRU VULPE **24**

Nicaragua 1909-1934. Generalul muncitor refuză să se predea: CONSTANTIN BUŞE **28**

Ultima modă... acum un secol: L. IOAN **32**

Un monument al libertăţii la Blaj: IOAN NISTOR **33**

Corespondenţă diplomatică Bucureşti-Bruxelles. Garda de fier în solda Germaniei naziste: NICOLAE MINEI **34**

Polonia cere ajutor: JULIUSZ LUKASIEWICZ **39**

Belgia în ajunul invaziei germane: JEAN VANWELKENHUYZEN **44**

Revoluţia industrială în Anglia: ANDRÉ PHILIP, LOÏC PHILIP **49**

Talleyrand în slujba Habsburgilor? **52**

Tînărul voievod şi nedreapta poreclă: POMPILIU TUDORAN **55**

Kunta Kinte nu a fost singur: GABRIELE BACCHI **57**

● **Cărţi sosite la redacţie... 32** ● **Poşta** Magazin istoric **... 62**

NICOLAE CEAUȘESCU:

ÎNALTA RESPONSABILITATE REVOLUȚIONARĂ A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Măreața epopee a insurecției de acum trei decenii și jumătate a fost rezultatul voinței întregului nostru popor, al acțiunii revoluționare a eroicei noastre clase muncitoare, a maselor largi populare, al unirii într-un front larg a tuturor forțelor antifasciste, democratice, patriotice. Partidul Comunist Român — dînd dovadă de o înaltă responsabilitate revoluționară — a fost organizatorul luptei împotriva regimului burghezo-moșieresc, a dictaturii militaro-fasciste și a războiului, pentru libertate și independența patriei, pentru participarea poporului român la zdrobirea Germaniei naziste și transformarea revoluționară a societății românești.

Partidul nostru comunist a militat de la început, cu toată consecvența, pentru o politică de pace și colaborare cu Uniunea Sovietică și alte state, unind forțele naționale împotriva politicii agresive a fascismului. Cercurile progresiste, masele largi populare, în frunte cu comuniștii, au luat poziție hotărîtă față de acțiunile cotropitoare ale Germaniei lui Hitler, față de agresiunea dezlănțuită de aceasta împotriva Uniunii Sovietice, condamnînd cu tărie angajarea României în acest război contrar intereselor poporului nostru, profund detestat de întreaga națiune. Partidul Comunist a mobilizat și unit cele mai diverse pături ale populației împotriva acestui război nedrept, organizînd lupta formațiunilor de partizani și a detașamentelor patriotice pentru sabotarea mașinii de război hitleriste, pentru răsturnarea dictaturii fasciste militare și alăturarea României coaliției antihitleriste. În acest scop a fost întărită colaborarea cu Partidul Social-Democrat, cu alte forțe democratice, realizîndu-se Frontul Patriotic Antihitlerist.

O însemnătate deosebită a avut crearea, în primăvara anului 1944, a Frontului Unic Muncitoresc între comuniști și socialiști — eveniment remarcabil în procesul unirii clasei muncitoare din țara noastră —, precum și a Blocului Național Democratic, expresie a coalizării tuturor forțelor democratice, naționale în lupta împotriva fascismului. De asemenea, partidul a întărit continuu în această perioadă activitatea în rîndul forțelor armate și a dezvoltat colaborarea cu reprezentanții acestora, inclusiv cu ofițeri din comandamentele superioare, precum și cu Palatul regal, în vederea scoaterii României din război și întoarcerii armelor împotriva celui mai mare dușman al intereselor noastre naționale — Germania hitleristă.

Desfășurarea evenimentelor, activitatea politică a partidului în rîndul maselor populare au determinat crearea unei profunde stări de spirit antifasciste în conștiința poporului, au pus la ordinea zilei, cu cea mai mare acuitate, trecerea la înfăptuirea insurecției armate.

În același timp, evoluția situației internaționale devenea tot mai propice intensificării luptei antifasciste. O importanță deosebită și o înrîurire puternică asupra evoluției mondiale, ca și asupra mișcării politice din țara noastră, aveau înaintarea victorioasă a armatelor sovietice, strălucitele succese obținute de popoarele primei țări a socialismului, care a dus greul războiului și a dat cea mai mare contribuție la înfrîngerea fascismului. Victorii de seamă dobîndeau și armatele celorlalte țări ale coaliției antihitleriste, precum și mișcările de partizani și forțele de rezistență din diferite țări înrobite de fascism.

În aceste condiții interne și internaționale favorabile, partidul nostru a trecut la organizarea insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste. Prin luptă dîrză cu trupele germane, armata română și formațiunile patriotice au eliberat Bucureștiul, alte centre importante, o parte însemnată a teritoriului țării. Ținînd seama de amploarea forțelor populare care au participat la insurecția armată, și în primul rînd a clasei muncitoare, condusă de Partidul Comunist — exponentul intereselor vitale ale întregului popor —, de faptul că a răsturnat regimul politic al dictaturii militaro-fasciste, forțele cele mai reac-

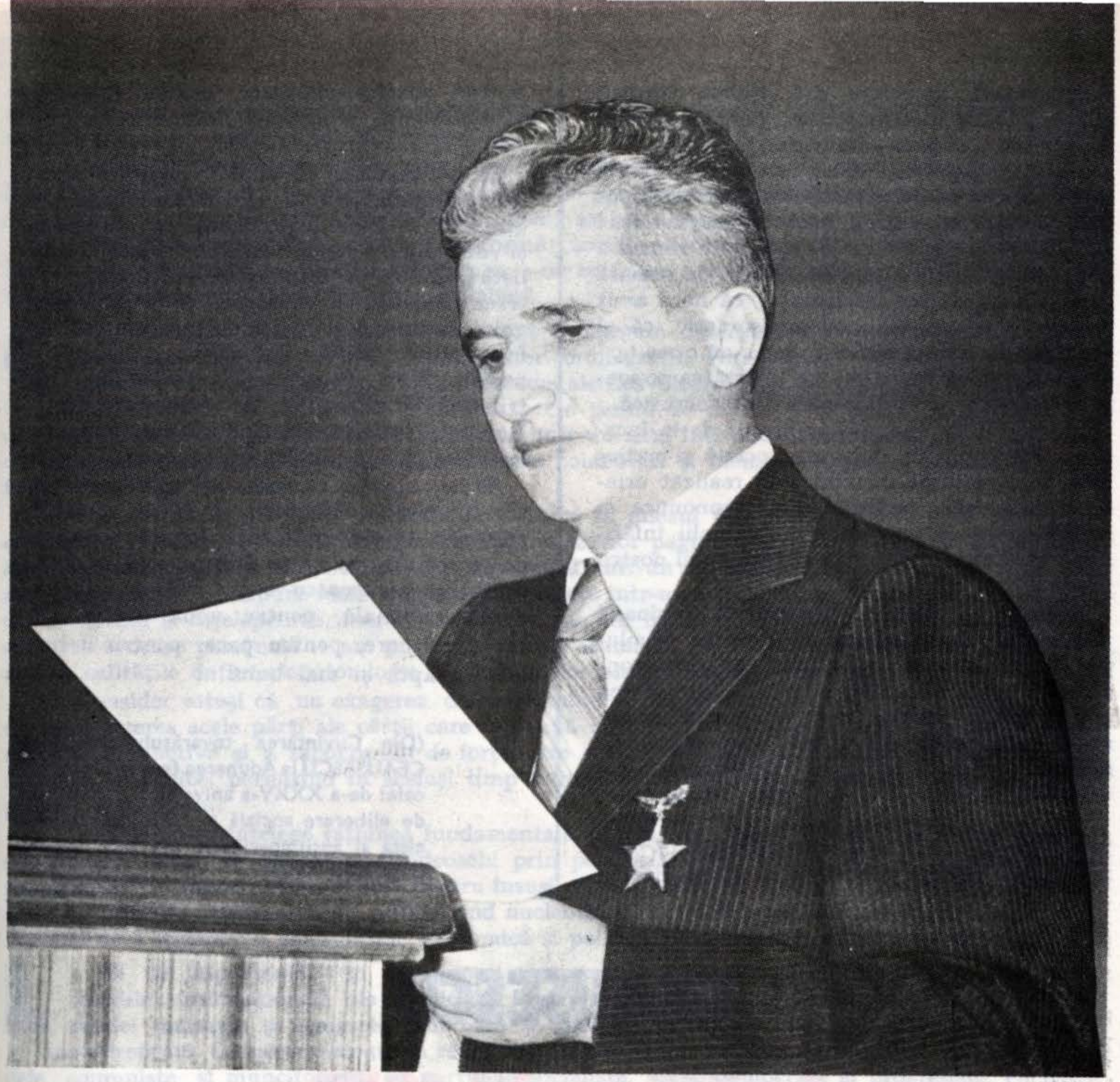

ționare vîndute Germaniei fasciste, și a lichidat dependența de imperialismul german și de orice imperialism, ducînd la întoarcerea armelor împotriva armatelor hitleriste și la izgonirea lor de pe teritoriul țării, insurecția din august 1944 a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a dus la cucerirea adevăratei independențe a patriei, la transformarea revoluționară, socialistă a României. Masele populare și-au dobîndit, cu arma în mînă, dreptul la libertate și neatîrnare, dreptul de a fi deplin stăpîne pe bogățiile naționale, de a-și făuri destinele potrivit intereselor și aspirațiilor proprii, precum și posibilitatea de a construi pe pămîntul patriei cea mai dreaptă și mai înaintată orînduire socială — orînduirea socialistă și comunistă.

Prin victoria insurecției naționale, România a adus o însemnată contribuție la prăbușirea frontului hitlerist în Balcani, la dezvoltarea ofensivei armatelor eliberatoare spre Europa centrală, la grăbirea înfrîngerii depline a Germaniei hitleriste. România a intrat în războiul antihitlerist cu întregul său potențial uman, militar și economic, cu toate forțele, alături de Uniunea Sovietică, de întreaga coaliție antifascistă. Poporul nostru a demonstrat astfel, prin nenumărate fapte de vitejie și înalt eroism, că aspirația sa vitală, țelul său suprem erau lichidarea fascismului — cel mai mare dușman al libertății și independenței popoarelor, al civilizației umane, asigurarea independenței patriei, dreptul la dezvoltare liberă. Timp de aproape 9 luni, armata română, cu un efectiv de peste o jumătate de milion de ostași, a luptat cot la cot cu glorioasa armată roșie, dînd grele jertfe de sînge, atît pentru eliberarea restului teritoriului țării ocupat de trupele fascisto-hortiste, cît și a teritoriului Ungariei și Cehoslovaciei, a unei părți din teritoriul Austriei, pînă la cucerirea victoriei totale asupra Germaniei hitleriste. Această luptă a fost susținută de efortul întregului popor, care a răspuns fără preget chemării partidului nostru comunist: „Totul pentru front, totul pentru victorie". Vitejia armatei române în marile încleștări cu mașina de război germană, contribuția României la războiul antifascist s-au bucurat de o caldă și

binemeritată apreciere din partea întregii opinii publice internaţionale. Este cunoscută aprecierea făcută în acea perioadă că, prin forţele armate şi potenţialul cu care a participat la lupta împotriva Germaniei, România a ocupat locul al patrulea, după primele ţări ale coaliţiei antihitleriste. Într-adevăr, poporul român a demonstrat, prin lupta dusă alături de armata sovietică împotriva fascismului, că nu a avut nimic comun cu războiul antisovietic, că el era ferm de partea acelora care s-au opus fascismului, ridicîndu-se pentru libertatea popoarelor, pentru dezvoltarea lor democratică...

În cei 35 de ani care au trecut de la începerea revoluţiei de eliberare socială şi naţională, în societatea noastră s-au realizat uriaşe transformări revoluţionare, economice şi sociale, care au schimbat din temelii înfăţişarea ţării, modul de viaţă al întregului nostru popor.

România a parcurs în această perioadă mai multe etape istorice: înfăptuirea revoluţiei democratice şi a revoluţiei socialiste, construcţia bazelor socialismului şi consolidarea noii orînduiri sociale în ţara noastră, trecerea la înfăptuirea măreţului Program de edificare a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a ţării spre comunism...

La a 35-a aniversare a revoluţiei de eliberare socială şi naţională să ne angajăm că vom face totul pentru înflorirea şi prosperitatea patriei noastre socialiste, pentru înaintarea ei victorioasă pe drumul luminos al socialismului şi comunismului!

Să ne angajăm că vom îndeplini neabătut actualul plan cincinal, că vom întîmpina Congresul al XII-lea al partidului cu noi succese şi vom asigura astfel ridicarea României socialiste pe noi trepte de progres şi civilizaţie, creşterea continuă a bunăstării şi fericirii întregului nostru popor! Să ne angajăm că vom face totul pentru a asigura înfăptuirea neabătută a Programului partidului, contribuind la afirmarea tot mai puternică a României socialiste în rîndul naţiunilor lumii, la întărirea independenţei, suveranităţii sale.

Să ne angajăm că vom milita neobosit pentru întărirea colaborării cu ţările socialiste, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, cu toate forţele progresiste de pretutindeni, pentru o politică de independenţă naţională, pentru noua ordine, pentru dezarmare, pentru pace, pentru o lume mai dreaptă şi mai bună!...

(Din Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la Adunarea festivă consacrată celei de-a XXXV-a aniversări a revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă din ţara noastră. 22 august 1979).

CEAUȘESCU

Scritti scelti 1978

În Edizioni del Calendario (Milano, 1979) a apărut în limba italiană vol. IX din seria Scrieri alese **ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu. Prezentarea lucrării o face Luigi Longo, preşedintele Partidului Comunist Italian. Iată traducerea textului său.**

„După mai bine de 45 de ani de activitate revoluţionară, privind retrospectiv viaţa trăită, pot spune că idealurile, visele pentru care am intrat în mişcarea revoluţionară, pentru care atîţia comunişti şi atîţia revoluţionari s-au jertfit şi şi-au dat chiar viaţa s-au realizat, constituie o realitate a zilelor noastre pe care o trăieşte întreaga noastră naţiune. Dacă, în vreun fel, aş fi pus în situaţia de a relua de la început activitatea de acum aproape 5 decenii, declar aici, în faţa partidului şi poporului, că aş merge fără şovăire pe aceeaşi cale, pe calea luptei revoluţionare, a apărării demnităţii, libertăţii şi fericirii naţiunii mele".

Aşa răspundea Nicolae Ceauşescu, preşedintele Republicii Socialiste România, urărilor pe care, acum un an, cu prilejul celei de-a 60-a aniversări ale sale, i le adresau Partidul Comunist, oamenii muncii, poporul român.

Volumul de faţă, cel de-al nouălea în seria care reuneşte scrieri şi cuvîntări, reprezintă o nouă mărturie despre caracterul angajării lui Ceauşescu şi justifică mîndria cu care liderul României schiţa, în cuvintele de mai sus, un bilanţ rapid şi în mare măsură provizoriu, al activităţii sale de conducător de stat şi de partid.

Am mai avut deja posibilitatea într-o împrejurare similară de a sublinia nu numai interesul, ci şi utilitatea unei iniţiative editoriale, prin care se aduc la cunoştinţa publicului italian

realitatea, succesele, problemele unei țări pe care Italia o privește cu o adîncă prietenie tradițională și într-un spirit sincer de colaborare.

Adaug că acest ultim volum apare în ediție italiană, tocmai atunci cînd România se pregătește să sărbătorească o aniversare istorică: cu 35 ani în urmă, această țară de o mare noblețe s-a eliberat în sfîrșit de dominația fascistă, putînd astfel să se îndrepte pe drumul deloc ușor, dar sigur și fără întoarcere, către amplele transformări sociale și culturale și către conturarea unui proiect — tot mai clar în conținutul și logica sa — de edificare a unui socialism „multilateral dezvoltat", a unui model original de societate socialistă.

Ca și cele precedente, acest volum oferă o culegere din scrierile cele mai recente ale lui Ceaușescu, neavînd, firește, un caracter monografic. Într-adevăr, „evantaiul" tematicii abordate este foarte amplu: de la probleme ale dezvoltării economice, sociale și politice sau istorice și culturale ale României, pînă la aspecte ținînd de marile preocupări internaționale și de tipul de raporturi pe care România a știut, într-un mod într-adevăr autonom, să le întrețină cu toate țările lumii, în spiritul celei mai leale colaborări și menite să rezolve problemele care frămîntă astăzi omenirea.

Nu am cîtuși de puțin pretenția de a intra în miezul tezelor prezentate și al climatului complex și stimulator care se degajă din lectura acestor pagini. Dar cred că trebuie să subliniez modul riguros realist în care Ceaușescu le abordează, într-un stil care îi este propriu și pe care știe să-l păstreze cînd își expune ideile într-o cuvîntare sau într-un articol, ca și atunci cînd le prezintă, cu sobrietate și înțelepciune, într-o convorbire sau un interviu. Eu însumi — fie-mi îngăduită o scurtă evocare personală — am putut să-mi dau seama în cîteva rînduri (ultima oară acum un an) de calitățile de interlocutor logic și convingător ale tovarășului Nicolae.

Consider totuși că nu exagerez deloc afirmînd că, în special pentru cititorul italian, vor fi de mare interes acele părți ale cărții care se ocupă de situația internațională — analiza trăsăturilor sale distinctive și a raporturilor de forță care o caracterizează în prezent. O analiză cu solide temeiuri științifice, permițînd în același timp cititorului să evalueze pe deplin optica de idei și politică a autorului.

Așa se poate înțelege rațiunea fundamentală pentru care lumea acordă o unanimă prețuire contribuției aduse de România — îndeosebi prin persoana președintelui său — la soluționarea problemelor de importanță esențială pentru însuși viitorul omenirii, cum ar fi securitatea și cooperarea în Europa, dezarmarea (în primul rînd nucleară) și, în sfîrșit, posibilitatea formulată în mod rațional de a instaura o nouă ordine economică și politică, mai dreaptă, pe plan mondial.

La fel de importantă — și de aceeași vie actualitate — este partea din lucrare consacrată relațiilor internaționale ale Partidului Comunist Român și aportului său la îmbogățirea teoriei marxiste și leniniste, din care se inspiră mișcarea muncitorească internațională. Pe bună dreptate, Ceaușescu scoate în relief valoarea relațiilor întreținute de P.C.R. cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste, social-democrate și progresiste, cu toate forțele democratice, cu care contactele se consideră necesare și posibile.

Criteriile fundamentale ce stau la baza acestor relații sînt: o demnitate egală, respectul independenței fiecărui partid în parte, dreptul și îndatorirea fiecărui partid de a-și elabora în mod independent propria linie politică, propria strategie, aplicînd în mod creator principiile generale ale socialismului la realitățile specifice țării în care acționează.

Constat o dată mai mult cu bucurie că acestei logici îi corespund, printre altele, și raporturile foarte bune pe care Partidul Comunist Român le-a stabilit cu Partidul Comunist Italian și cu celelalte partide democratice din țara noastră.

În limitele îngăduite de o scurtă prezentare, mi se pare că am subliniat astfel unele aspecte asupra cărora își pot concentra atenția cititorii italieni — și mi-aș dori ca ei să fie cît mai numeroși.

Dar numai lectura întregului volum, în ansamblul său, va putea oferi atît comuniștilor, cît și specialiștilor de politică internațională și „politologilor", cum li se spune azi, multe și substanțiale subiecte de reflecție.

În cuvîntarea pe care am citat-o la început, Ceaușescu spunea, printre altele: „... am făcut tot ceea ce am crezut că este bine... Dacă am lucrat bine sau rău, vor judeca partidul și poporul".

Noi nu avem căderea să formulăm o asemenea judecată. Dar, ținînd seama de cele citite —și de cele cunoscute din proprie experiență—, nu putem decît să recunoaștem și să prețuim contribuția pe care Ceaușescu a adus-o, o aduce și, să sperăm, va continua să o aducă, vreme de mulți ani încă, la afirmarea din ce în ce mai largă a idealurilor socialiste.

LUIGI LONGO

Roma, 28 iunie 1979

23 August 1944 – 6 Martie 1945:

MARȘUL REVOLUȚIONAR AL MASELOR POPULARE DIN ROMÂNIA

GH. ȚUȚUI,
doctor în istorie

Victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 a marcat începutul unei noi etape în dezvoltarea istorică a țării noastre, a ridicat în fața forțelor sociale înaintate din România o mare complexitate de sarcini, le-a solicitat răspunsuri concrete la numeroase probleme care cereau o rezolvare imediată sau de perspectivă, le-a angajat într-o amplă și dură luptă politică împotriva forțelor reacționare și a conservatorismului claselor exploatatoare. Pe acest drum, drumul făuririi unei societăți noi, instaurarea, la 6 martie 1945, a primului guvern revoluționar-democratic, cu un pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc[1], a reprezentat un moment de mare însemnătate. Prin aceasta s-a încheiat cu succes una din cele mai importante faze ale luptei pentru putere și s-au creat premise pentru dezvoltarea ulterioară a țării noastre în direcția dorită de mase. În procesul revoluționar neîntrerupt, care s-a desfășurat în România în perioada de după eliberare, 6 martie 1945 apare deci ca una din cele mai strălucite realizări, o expresie grăitoare a spiritului de luptă manifestat de masele muncitoare de pe teritoriul întregii țări, a capacității Partidului Comunist Român de a înmănunchea într-un torent unic o mare diversitate de mișcări cu caracter social și național, de a le da claritatea țelului și a le conduce la victorie. Referindu-se la acest important moment al luptei revoluționare din țara noastră, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că „victoria de la 6 martie nu a venit de la sine și nici nu a fost adusă din afară; ea a fost cîștigată prin luptă, prin jertfe grele date de forțele revoluționare și democratice din România".

Cu prilejul celei de-a cincea aniversări a formării guvernului revoluționar-democratic, dr. Petru Groza a ținut o cuvîntare, în care sublinia atît faptul că guvernul de la 6 martie fusese „rezultatul unei mari mișcări populare revoluționare" desfășurate „în întreaga țară", cît și rolul deosebit jucat de P.C.R., „organizatorul frontului forțelor democratice, conducătorul luptei unite a muncitorimii, țărănimii muncitoare, a intelectualității legate de popor, a tuturor oamenilor muncii".

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1975.

1945: marile probleme ale țării

Analizînd stadiul de dezvoltare economică și socială la începutul revoluției populare, constatăm existența, alături de clasele fundamentale — proletariatul și burghezia — a numeroase categorii sociale intermediare cu interese imediate din cele mai diverse. Situația s-a reflectat în proliferarea partidelor și organizațiilor politice. Trebuie ținut seama, în același timp, și de marile probleme care se puneau atunci în fața țării și care au marcat, de asemenea, desfășurarea procesului revoluționar: eliberarea succesivă a teritoriului național; participarea României la războiul antihitlerist; obligațiile ce decurgeau din regimul instituit de convenția de armistițiu; desfășurarea procesului revoluționar în împrejurările istorice ale unei forme de stat monarhice și altele. Această stare de fapt a determinat, după cum era și firesc, o mare varietate de forme și metode de acțiune — atît din partea forțelor revoluționare cît și a celor de opoziție — o anumită gradare în abordarea și soluționarea diferitelor probleme. În ciuda existenței unor factori care favorizau fărîmițarea forțelor, pentru întreaga etapă 23 august 1944-6 martie 1945, esențial a fost faptul că lupta revoluționară a avut o desfășurare unitară și centralizată, ea a cuprins întregul teritoriu național și a avut drept rezultat instaurarea unei puteri care de la început a exprimat voința și interesele maselor de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, din întreaga Românie.

Necesitatea eliberării teritoriului național și restabilirea independenței țării, începutul înfăptuirii transformărilor democratice, trecerea la refacerea economică au dat naștere unei comunități de interese care legau între ele masele populare de pe întreg cuprinsul țării și, într-o anumită fază și în anumite probleme, chiar și părți însemnate ale burgheziei. În același timp, trebuie să avem în vedere și alți factori care au concurat la unirea tuturor forțelor democratice din țară, au făcut ca posibilitatea revoluționară să se transforme în realitate revoluționară. Între aceștia, pe prim plan se situează concepția P.C.R. cu privire la desfășurarea revoluției, la raportul dintre transformările democratice și cele socialiste, la rolul și locul ce reveneau fiecărei clase și categorii sociale în această operă.

Considerînd revoluția drept un fenomen social-politic a cărui necesitate izvora nemijlocit din realitățile românești, P.C.R. a elaborat, în decursul anilor, numeroase documente orientative de mare valoare teoretică și a acționat ferm pentru unirea tuturor forțelor patriotice într-un singur front[1]. Pornind de la indicațiile P.C.R., confruntîndu-le cu practica socială, Lucrețiu Pătrășcanu a formulat, la sfîrșitul anului 1943, — în lucrarea sa *Problemele de bază ale României* pe care avea să o publice în 1944 — obiectivele care urmau să fie avute în vedere de către proletariat după eliberare și care, de fapt, au și stat la baza activității politice a P.C.R. și a Proiectului de platformă a Frontului Național Democrat (F.N.D) elaborat în septembrie 1944. Astfel, apreciind că după eliberare în fața proletariatului și a celorlalte forțe sociale grupate în jurul său se vor pune numeroase sarcini, Lucrețiu Pătrășcanu sublinia faptul că dezvoltarea viitoare a României va depinde nu de soluțiile care se vor da „uneia sau alteia dintre problemele singulare ale prezentului, ci de totalitatea problemelor de bază ale întregii țări". În același timp, el remarca necesitatea de a se lua în considerare toate acele elemente care țin de lupta de eliberare socială și națională a poporului, care au precedat și pregătit marile transformări ce urmau a fi realizate.

Concepția unitară a P.C.R. asupra modului de abordare a problematicii întregii țări, a fiecărei clase și categorii sociale a permis partidului ca, după eliberare, să elaboreze un program clar de acțiune, care prevedea realizarea, în jurul și sub conducerea clasei muncitoare, a unor largi alianțe politice, izolarea și zdrobirea succesivă a forțelor reacționare. Acest program, care s-a concretizat în Proiectul de platformă al F.N.D., sublinia, între altele, necesitatea ca întregul popor să participe în modul cel mai activ la lupta pentru eliberarea țării și apoi la zdrobirea definitivă a hitlerismului, înfăptuirea completei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor țării (fără deosebire de naționalitate, sex

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1974.

și religie) și a reformei agrare. Interesînd în modul cel mai direct majoritatea zdrobitoare a poporului, prevederile programatice amintite au reprezentat o puternică bază de mobilizare și unire a forțelor democratice. Ele au contribuit la atragerea în lupta revoluționară a maselor largi ale țărănimii, a păturilor mijlocii orășenești, a majorității oamenilor muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare. În această privință, Programul Partidului Comunist Român adoptat de Congresul XI precizează că „imediat după 23 August 1944 Partidul Comunist Român a trecut la înfăptuirea unei politici noi marxist-leniniste în problema națională".

Recunoașterea unanimă a rolului P.C.R.

„Partidul nostru — remarca tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu și-a impus rolul de forță politică conducătoare în societatea noastră; el și-a cîștigat acest rol prin lupte grele, prin sîngele militanților săi vărsat în bătălii de clasă cu exploatatorii, prin dragostea și abnegația cu care comuniștii au servit și servesc interesele supreme ale întregului popor". Prestigiul de care se bucura partidul comunist în rîndul maselor populare a fost unul din factorii importanți ai desfășurării unitare a luptei forțelor democratice. Promotor și organizator al rezistenței antifasciste și al insurecției din august 1944, P.C.R. a influențat, prin întreaga sa activitate, lupta întregului popor, fapt ce și-a găsit expresia în recunoașterea de către cele mai largi categorii de cetățeni a rolului de forță conducătoare a partidului comunist. Partid unitar și centralizat, cu o structură organizatorică închegată, cu organizații care s-au extins în cîteva luni în întreaga țară, partidul comunist a reprezentat armătura pe care s-a clădit unitatea tuturor forțelor politice democrate, elementul catalizator și unificator al întregii mișcări revoluționare.

Refacerea mișcării sindicale, ca o mișcare unită, și dezvoltarea ei rapidă, constituirea comitetelor Frontului Unic Muncitoresc pe întreaga rețea organizatorică a celor două partide muncitorești au contribuit, de asemenea, pe plan programatic și practic, la întărirea unității forțelor democratice, atît la nivelul local, cît și pe întreaga țară, au permis o mai bună coordonare a acestora. Toate acestea au determinat creșterea forței mișcării revoluționare în ansamblu. Acest proces a fost subliniat deosebit de clar atît în perioada constituirii F.N.D. cît și, ulterior, în acțiunile desfășurate pentru îndeplinirea programului de transformări democratice.

Remarcînd inițiativa P.C.R. în constituirea Frontului Național Democrat — organism de largă colaborare — se impune a sublinia și faptul că toate organizațiile care au aderat la Platformă și au intrat în F.N.D. și-au definit public poziția față de prevederile acesteia și s-au angajat să lupte pentru realizarea lor. Sînt semnificative, spre pildă, aprecierile P.S.D., care arăta că are același punct de vedere principial cu al P.C.R., precum și cele ale Frontului Plugarilor, care vedea în Platforma F.N.D. o expresie a cerințelor de bază ale poporului român și se angaja să lupte pentru realizarea acesteia ca pentru propriul său program. La rîndul său, Uniunea Populară Maghiară, cea mai puternică organizație a naționalităților conlocuitoare, în scrisoarea de aderare la Platforma F.N.D., arăta: „Noi ungurii din România nu putem despărți nici un moment soarta noastră de a fraților noștri români. Uniunea pe țară a muncitorilor unguri din România a fost și în trecut adepta neclintită a conlucrării între cele două popoare. Ea cere acum să se strîngă și mai mult această legătură".

Alianța muncitorească-țărănească pivotul unității întregului popor

Lupta revoluționară a maselor, care pînă în februarie 1945 a cuprins toate categoriile de oameni ai muncii, a căpătat unitate pe ansamblul țării, a putut fi dirijată în funcție de necesități. În acest ansamblu unitar, al cărui pivot l-a reprezentat alianța muncitorească-țărănească, se încadrează și complexul legăturilor dintre acțiunile ce se desfășurau în București — centrul politic și administra-

(Continuare în p. 54)

SOCIALIȘTII ROMÂNI
o prezență europeană activă

NICOLAE COPOIU

În iulie 1889 s-au împlinit 100 ani de la căderea Bastiliei. La inițiativa socialiștilor francezi, delegații ale organizațiilor muncitorești din 18 țări, printre care și România, s-au întrunit la Paris în cadrul unui congres care și-a desfășurat lucrările între 14 și 20 iulie. Acest moment a marcat crearea Internaționalei a II-a.

Emil Racoviță și Dimitrie Voinov

Adeziune unanimă la marxism

Situată la răscrucea a numeroase drumuri continentale, România s-a aflat în strînsă legătură cu lumea europeană, nu numai geografic, ci și pe plan politic și spiritual, realizînd un permanent contact cu marile curente de idei care s-au născut pe continentul nostru. Un sector deosebit de fecund în cadrul acestui viu circuit spiritual l-au reprezentat ideile social-politice cele mai înaintate ale timpului, începînd cu teoriile socialismului utopic, care au avut în Teodor Diamant (1810-1841) un pasionat reprezentant pe plaiurile românești[1]. În mod firesc, această circulație a ideilor a cuprins și proletariatul român, tînăra clasă socială aflată în plină afirmare. Este un fapt istoric dovedit că principiile socialismului științific au pătruns în România cu o vigoare remarcabilă, găsind aici aderenți și propagandiști foarte activi.

Dacă prezența unor reprezentanți din România în Internaționala I-a a fost, în general, restrînsă, la Comuna din Paris românii au avut o participare importantă[2]. Spiritul de solidaritate pe care-l manifestau tinerii români în acele momente se împletea cu dorința lor de a cunoaște ideile progresiste, pentru a le traduce în viață în societatea românească, aflată ea însăși în acel moment într-un proces de continuă înnoire și transformare.

Este semnificativ faptul că, în timp ce în alte țări europene, mișcarea muncitorească a cunoscut un declin după înăbușirea Comunei din Paris, în România, la numai un an după acest eveniment, în 1872, s-a înființat Asociația Generală a Lucrătorilor[3], cu statute, organ de presă și o activitate care a avut un rol de seamă în impulsionarea manifestărilor socialiste din deceniile opt și nouă: apariția gazetei *Socialistul* (1877), conferința socialistă pe țară (februarie 1879), editarea unor publicații importante, mai ales revista lunară *Contemporanul* (1881-1891). Iată date importante pe baza cărora mișcarea socialistă din România poate fi apreciată, pe bună dreptate, ca una din cele mai vechi din Europa.

Cu patru ani înainte de Congresul socialist internațional de la Paris, cotidianul socialiștilor români, *Drepturile omului*, făcea, în numărul său din 4 mai 1885, pătrunzătoarea observație că Internaționala I-a „nu a putut dura din pricină că i-a lipsit puterea de viață pe care numai organizarea muncitorilor din fiecare stat în puternice organizațiuni putea să i-o dea". Cu alte cuvinte, în 1885 socialiștii români considerau că mișcarea muncitorească internațională putea fi puternică prin tăria organizațiilor naționale, fapt dovedit de istoria deceniilor următoare, inclusiv de cea a mișcării noastre muncitorești.

Ca și în alte țări, mișcarea muncitorească din România a fost parte componentă a marelui front de luptă al proletariatului internațional împotriva burgheziei. Cum anume s-a exprimat această solidaritate și care au fost pîrghiile ei de susținere? La originea solidarității internaționaliste militante a muncitorilor organizați din România s-au aflat mai mulți factori, între care elementul principal l-a constituit adeziunea unanimă la teoria socialismului științific. Spre deosebire de situația din alte țări, socialiștii români au recunoscut în marxism singura lor ideologie. Cunoașterea lucrărilor fundamentale ale lui Marx și Engels de către militanții români (C. Dobrogeanu-Gherea, Ioan Nădejde, Raicu Ionescu-Rion, Anton Bacalbașa, Panait Mușoiu, Constantin Mille, Alexandru Ionescu ș.a.) a dat posibilitate desfășurării unei ample și susținute acțiuni propagandistice în spiritul socialismului științific. Pînă în 1893, cînd a luat naștere partidul politic revoluționar al clasei noastre muncitoare, în România au apărut peste 40 publicații muncitorești și socialiste, în paginile cărora au fost tipărite lucrări și articole din bogata operă a fondatorilor socialismului științific. Cît de viguros se afirmau teoriile socialiste în viața politică și ideologică a României în ultimele decenii ale sec. XIX, ne-o dovedește și faptul că promotorii lor cei mai de seamă nu numai că nu acționau sectar și conspirativ, dar au intrat în mod public în polemică cu Ion C. Brătianu, primul ministru al țării timp de 12 ani, combătînd ideile acestuia cu privire la proprietate și familie[4].

Pornind de la nevoile reale ale țării

În același timp, socialiștii români au înțeles de la început necesitatea de a explica conținutul și sensul ideilor socialismului științific în raport cu realitățile concrete social-economice și politice din țara noastră. Paralel cu traducerea și publicarea integrală sau parțială a unora dintre operele lui Marx și Engels, militanții socialiști au scris, ei înșiși, în spirit marxist articole și lucrări despre fenomenele vieții social-economice și politice din România sau altele cu caracter general.

Această activitate a interesat și cercurile muncitorești din țări vecine cu România, unele lucrări ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, de pildă, fiind traduse și tipărite în mai multe limbi (rusă, sîrbă, bulgară). Unul dintre conducătorii Partidului Social-Democrat din Serbia, D. Țutovici, declara în 1912 că lucrările lui Gherea au fost printre primele texte marxiste pe care le-a citit. O declarație similară au făcut conducătorii Partidului Socialist (tesniac) din Bulgaria, în 1915, cu prilejul aniversării a 60 ani de viață ai lui C. Dobrogeanu-Gherea.

Încrederea fruntașilor mișcării muncitorești din România în forța ideilor socialiste și efortul de a aplica aceste idei la condițiile țării noastre sînt convingător ilustrate de lucrarea lui C. Dobrogeanu-Gherea, apărută în 1886 cu titlul semnificativ *Ce vor socialiștii români?*, lucrare ce reprezintă *primul program teoretic, ideologic și practic al mișcării muncitorești și socialiste din România*.

În afară de „introducere" și „suplimente", lucrarea are două

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 2/1975; 3/1971, 3/1976; 10/1972.

[4] Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. I, București, Editura Politică, 1976, pp. 13, 39.

părți: *Socialismul european* și *Socialismul în România*. În această din urmă parte, Gherea pune în discuție problema — reluată de mai multe ori în mișcarea socialistă românească: „Este socialismul la noi o plantă exotică?", întrebare căreia îi răspunde cu un *nu* categoric. Departe de a fi o „plantă exotică", socialismul, afirmă și apoi demonstrează Gherea, „poate să prindă bine și pe pămîntul românesc..., roadele ce va aduce vor fi și aici tot așa de binefăcătoare ca și aiurea". Așadar, afirmau socialiștii, „nu numai că socialismul are ce căuta în România", dar nici nu poate fi concepută o transformare revoluționară a societății fără el și de aceea „este numaidecît trebuință de dînsul".

Unghiul de vedere, poziția pe care se plasau socialiștii în analiza fenomenelor vieții social-economice din România erau acelea ale socialismului științific: „Școlari ai socialismului științific, membri ai marii familii socialiste europene, noi știm că felul activității noastre atîrnă de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economico-sociale". Încrederea autorului în principiile socialismului științific este deplină, el declarînd încă din primele rînduri, că „viitorul e al socialismului". „Socialismul științific — se precizează în program — se întemeiază pe cea mai mare generalizare la care a ajuns știința". Cît privește scopul scrierii sale, Gherea declară că a dorit să facă „o sistematizare a ideilor socialiste științifice".

Partea cea mai originală a programului din 1886 o constituie, fără îndoială, capitolele referitoare la situația concretă a României, a societății românești, cărora i se propun soluții deduse din principiile general-valabile ale socialismului științific. La sfîrșitul analizei, studiul formulează „un șir de cereri politice și economice care ar putea să fie programul partidei socialiste muncitoare". În *Partea politică* erau prevăzute: votul universal, desființarea armatei permanente și înarmarea poporului, autonomia comunală, libertatea presei și a întrunirilor, desființarea bugetului cultelor, învățămînt „liber și fără plată", egalitatea femeii ș.a.

Toate acestea, cu excepția înarmării poporului, erau nu numai posibile, dar chiar specifice unui regim burghez democratic, astfel încît caracterul programului politic era general-democratic. *Partea economică* însă prevedea răscumpărarea treptată a marilor proprietăți, impunerea moștenirilor, credit pentru societățile de lucrători, pentru întreprinderi industriale ș.a., ceea ce dă un conținut socialist acestor enunțuri programatice. O apreciere globală a acestui program ne indică faptul că *el se plasează atît în concepție, cît și în determinarea sarcinilor viitorului partid revoluționar din România, pe terenul socialismului științific.*

Arătînd că „în societatea viitoare" va trebui „să nimicim contrazicerea dintre caracterul social al producției și caracterul individual al proprietății", Gherea scria: „*Nația* [trebuie — *N.C.*] *să ajungă singură proprietară asupra tuturor instrumentelor de muncă, asupra pămîntului, minelor, fabricilor și altor așezăminte industriale, asupra drumurilor de fier etc. Nația, stăpînă peste toate instrumentele de muncă, va da producțiunii o direcție unitară și armonică...*".

Gherea, așadar, îl urmează pe Marx atît pe terenul viitorului mod de producție, cît și pe cel al relațiilor sociale,

George Diamandi *Deodat Țăranu*

al condiției omului: „Omul — scria el — pentru întîiași dată stăpîn pe natură și pe producțiune, își va vedea asigurată libertatea și nu va privi cu groază în viitor... Era socialistă îl face pe om cu adevărat liber și-i garantează cu desăvîrșire viața". O asemenea societate, după aprecierea autorului, va fi rezultatul legic al dezvoltării societății capitaliste, al luptei clasei muncitoare. Pe baza analizei, Gherea ajunge la concluzia marxistă că „proletariatul este deci acea clasă care va înlocui burghezimea. Proletariatul are chemarea istorică de a realiza forma viitoare socială, apropierea (proprietatea) colectivă".

Bazat pe cunoașterea acestui important document programatic, doi ani mai tîrziu, în 1888, solicitat să-și spună părerea asupra orientării socialiștilor români, Engels adresa o scrisoare lui Ioan Nădejde în care remarca faptul că „...socialiștii din România primesc, în programul lor, principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchi de luptători mai pe toți socialiștii din Europa și din America — e vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx".

Focar al gîndirii revoluționare

După cum se știe, în 1872, Internaționala I-a și-a încetat, practic, existența. De la această dată, pînă la Congresul de la Paris din 1889, nu a mai avut loc nici o întrunire muncitorească cu caracter internațional. Experiența arătase că mișcarea muncitorească nu putea fi condusă de un for internațional, oricît de bine informat și orientat ar fi fost acesta. Așa cum se recomandase chiar prin *Statutul Internaționalei I-a*, muncitorii trebuiau să-și creeze organizații proprii, la scară națională. În răstimpul la care ne referim s-au constituit, într-adevăr, partide muncitorești în mai multe țări, Germania, S.U.A., Danemarca, Mexic, Franța, Spania, Ungaria, Anglia, Belgia, Austria, Scoția, Suedia, Norvegia, Bulgaria, Italia. Partidul clasei muncitoare din România a fost creat în martie-aprilie 1893, printr-un mare congres, cu delegați din centrele importante ale țării, cu program dezbătut public mai înainte.

Dacă avem în vedere evenimentele premergătoare creării Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, am putea considera că, la noi, partidul muncitoresc a început să existe încă din februarie 1879, din momentul în care s-a desfășurat prima conferință a militanților socialiști, care a stabilit o serie de puncte programatice. În deceniul următor, activitatea socialistă s-a intensificat, fapt reflectat îndeosebi în editarea unor publicații, în cristalizarea orientării generale a mișcării, ceea ce s-a materializat în programul *Ce vor socialiștii români?*

Organizatoric, socialiștii români erau concentrați în două centre — București și Iași — orașe în care se formaseră cercuri muncitorești, angajate direct în bătăliile politice electorale (în 1887-1888, socialiștii au reușit să trimită doi deputați în Parlament, pe I. Nădejde și V.G. Morțun)[1].

Paralel cu activitatea din țară, tineri români aflați la studii în Occident au aderat la mișcarea socialistă și, în anii 1883-1884, au inițiat editarea — în centre europene — a unor publicații în limba română (*Dacia viitoare*, la Paris și Bruxelles).

La Congresul de la Paris, din iulie 1889, mișcarea socialistă din România a trimis o delegație formată din cinci membri printre care E. Racoviță și D. Voinov. Socialiștii români au acordat o mare importanță hotărîrilor adoptate de forul internațional, cum a fost hotărîrea cu privire la sărbătorirea zilei de 1 Mai. România a fost printre țările în care, în anul următor, 1890, s-au organizat mari manifestații cu prilejul zilei de 1 Mai, în București și în alte orașe[2].

Congresul următor al Internaționalei a II-a s-a desfășurat în august 1891, la Bruxelles. Într-un articol publicat în *Munca*, din 23 iunie 1891, referindu-se la viitoarea reuniune socialistă, C. Mille sublinia dorința socialiștilor români de a avea o participare activă: „Clubul muncitorilor din București și ziarul *Munca* vor trimite reprezentanți. Rămîne ca și celelalte societăți de muncitori din Capitală și din țară să facă același lucru... Cu cît muncitorii români vor fi mai numeroși și mai bine organizați, cu atît se va vedea că socialismul s-a întins pînă la malurile Dunării și că noi sîntem aici, pe țărmurile vechiului Danubiu, avangarda socialismului în Orient".

Delegația română la Congresul de la Bruxelles (16-23 august) a fost alcătuită din C. Mille, G. Diamandi, I. Radovici și Deodat Țăranu. Ea a prezentat un amplu raport care reliefa o serie de probleme de principiu: rolul socialismului în România, raportul dintre mișcarea socialistă română și aceea din alte țări. „Îndreptățirea partidului socialist român și strînsa sa legătură cu socialismul european — se sublinia în raport — constă în aceea că amîndouă părțile au aceleași convingeri, aceleași tendințe, precum stabilirea unei societăți solidare și armonice, a unei societăți în care toate uneltele de muncă vor fi socializate. Cît despre mijloacele prin care s-ar ajunge la acest scop, fiecare va întrebuința pe cele cerute de condițiile speciale ale țării sale".

Documentul cuprindea, de asemenea, date concludente despre stadiul organizării proletariatului român: „Capitala fiind orașul cel mai industrial al țării, socialismul luă într-însa caracterul pe care-l are în Apus. Împrejurul acestui club [din București — *N.C.*] se întemeiază sindicate corporative: de curelari, cizmari, tipografi etc. Una din particularitățile Clubului muncitorilor din București stă în aceea că în club sînt mulți muncitori străini. Acești muncitori, cea mai mare parte din țările înconjurătoare, nu se fixează în București, dar după un oarecare timp se întorc în țara lor, ducînd cu dînșii teoriile socialiste pe care le-au primit pentru a le propaga printre concetățenii lor. Se poate zice același lucru despre tinerimea străină (sîrbi, bulgari, greci) care studiază la facultățile din București; în

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 6/1969, 2/1976; 5/1979.

acest chip Bucureștii devin focarul socialismului în Răsărit" (*Munca*, 18 august 1891).

Încă în acest raport s-a evidențiat efortul socialiștilor români de a reliefa caracterul specific al mișcării din România, o țară agrară, unde „chestia tocmelilor agricole dintre țărani și proprietari, întrucît trebuie să se apere interesele unora împotriva exploatării celorlalți, va avea pentru România întîietatea asupra oricărei alte chestii". Se remarcă, de asemenea, în acest document, care a intrat în patrimoniul literaturii socialiste internaționale, poziția fermă a socialiștilor români împotriva dogmatismului anumitor „socialiști doctrinari" care „reduc socialismul științific la o formulă îngustă și la o rigiditate aproape metafizică".

„Fără chip de a ne opri"

Anii premergători creării partidului clasei muncitoare din România s-au caracterizat printr-o susținută acțiune de clarificare ideologică, în cadrul căreia s-a înscris prelucrarea, în numeroase studii alcătuite de militanții socialiști din țara noastră, a ideilor fundamentale ale socialismului științific în spiritul realităților din România. Este semnificativ în această privință editorialul gazetei *Munca*, din 22 aprilie 1890, apărut sub titlul *Unirea proletarilor*, o adevărată pagină de antologie a socialismului românesc privitoare la moștenirea teoretică și ideologică a *Manifestului Partidului Comunist*: „Sînt patruzeci și doi de ani de cînd întemeietorii socialismului științific au tipărit vestitul lor «manifest comunist», care se mîntuie cu mult vestita îndemnare: «Proletari din toată lumea, uniți-vă!». În acel manifest, Marx și Engels, cercetînd tot traiul societății, chipul cum se fac cele trebuitoare și cum se împart, cercetînd mersul înainte al științei, îmbunătățirile aduse la mașinile cunoscute și născocirea de mașini noi, cercetînd drumurile de fier, telegrafele și altele, ei arată că din societatea aceasta se va naște altă societate, adică societatea socialistă, au arătat că mergem fără îndoială și fără chip de a ne opri către o organizație socială socialistă. Tot acolo au arătat că societatea o vor aduce la viață proletarii, poporul muncitor din toate țările. Iată de ce au și încheiat manifestul prin: «Proletari din toată lumea, uniți-vă!».

Au trecut de atunci 42 de ani și ceea ce proroceau întemeietorii socialismului se îndeplinește, putem zice, din buche în buche".

Se vede limpede din rîndurile citate mai sus că la temelia Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, făuritorii lui puneau pilonii de granit ai principiilor *Manifestului comunist*.

Un pătrunzător și amplu studiu intitulat *Sociologia burgheză față de teoria luptei de clasă*, semnat de R. Ionescu-Rion, în 1892, pornea în argumentația sa de la tezele *Manifestului comunist*: „Toate clădirile sărmanilor sociologi se spulberă cînd explicăm societatea omenească și evoluția ei, printr-o teorie dată la iveală de întemeietorii socialismului modern, Marx și Engels, în *Manifestul comunist* din 1847. Acest manifest în-

Ioan G. Radovici, Constantin Dobrogeanu-Gherea și Constantin Mille

cepe cu fraza simplă și nevinovată în aparență *«istoria societății omenești, de pînă acum, a fost istoria luptelor de clasă»*. Această teorie a făcut și în explicarea acestei evoluții [a societății — *N.C.*], ceea ce făcuse în domeniul științelor naturale: a introdus, adică, *concepțiunea materialistă în istorie*, după cum, în explicarea lumii, se introdusese concepția materialistă" (*Critica socială*, mai-iunie 1892).

Partidul muncitorilor din România s-a plămădit ca un partid revoluționar, hotărît să lupte pentru schimbarea societății capitaliste existente: „Gîndirea noastră necurmată, gîndirea noastră cea mai pură și mai sublimă e la prefacerea societății", se sublinia în *Munca* din 13 octombrie 1891. Dar nu numai o dată, ci de nenumărate ori, în gazetele socialiste și muncitorești care au precedat momentul creării partidului, s-a exprimat, deschis, cu pasiune, acest crez în lupta pentru o nouă societate. Într-un studiu explicativ al programului viitorului partid, intitulat *Să ne pregătim pentru revoluția viitoare*, I. Vasiliu (C. Dobrogeanu-Gherea) scria că „marea revoluție viitoare stă deci în luarea mijloacelor de producție din mîna cîtorva și redarea lor națiunii, redarea lor în mîinile celor care muncesc spre a produce" (*Munca*, 17 noiembrie 1891).

Asemenea idei s-au difuzat în societatea românească în ultimele decenii ale veacului trecut atît pe cale scrisă, cît și orală. Organizarea de adunări publice muncitorești, de școli pentru pregătire politică, la care militanți bine informați și pregătiți expuneau ideile socialismului științific, a constituit o practică obișnuită în mișcarea muncitorească din țara noastră, încă din acea perioadă, sub îndrumarea lui Anton Bacalbașa, Constantin Mille, Al. Ionescu și a multor altora. Ideea transformării revoluționare a societății în spiritul principiilor *Manifestului comunist* a fost propagată în cadrul acțiunii de educare politică a maselor muncitorești, în vederea atragerii lor la luptă împotriva rînduielilor existente, precum și în documentele programatice ale organizațiilor muncitorești. Iată, de pildă, ce citim, printre altele, în *Manifestul partidei muncitorilor*, lansat cu prilejul alegerilor parlamentare din 1891: „Scopul nu ne e tămăduirea, cîrpirea societății moderne; noi nu vrem să facem societatea aceasta să poată dura mai mult, ci voim să sosească mai repede timpul cînd această organizare să fie înlocuită prin organizarea socialistă, în care toate instrumentele de muncă — pămîntul, minele, fabricile, atelierele etc. — să fie proprietatea colectivă a societății întregi" (*Munca*, 10 martie 1891).

Un element deosebit de semnificativ pentru nivelul gîndirii marxiste a fondatorilor partidului clasei muncitoare din țara noastră îl reprezintă înțelegerea caracterului deschis, a spiritului creator, propriu socialismului științific. În articolul-editorial cu privire la proiectul de program al partidului, Anton Bacalbașa observa că „în toate țările din lume, socialismul științific se deosebește de utopiști și de anarhiști prin aceea că el nu se închide în cercul strîmt al unei doctrine de cabinet, al unor formule infailibile, cărora să li se dea putere de a sfida veacurile. Cu evoluțiunea socială săvîrșită pe nesimțite, socialismul științific își modifică și el unele amănunțimi de idei, adaptîndu-se noilor cerințe ale societății" (*Munca*, 13 decembrie 1892). Acest enunț teoretic își găsea ecou în permanentul efort de a ține seama de noile elemente care apăreau în societatea românească. „Mai trebuie să studiem bine și cu de-a măruntul toate nevoile țării, să vedem ce anume puncte din vechiul nostru program [*Ce vor socialiștii români? — N.C.*] corespund situației de la noi, ce puncte noi trebuie să mai adăugăm și mai cu seamă să stabilim un program practic bine adaptat cu cerințele și nevoile unei țări agricole ca a noastră" (*Munca*, 10 mai 1892).

Pasiunea cunoașterii

În acest cadru de dezbateri creatoare, în noiembrie 1892, a fost tradus în românește și tipărit *Manifestul cumunist*. Publicarea lui, după cum reiese din prefața traducătorului, Panait Mușoiu, avea drept scop să contribuie la clarificarea ideologică: „În timpul din urmă — scria P. Mușoiu — s-au încins discuții serioase asupra socialismului" și de la aceste discuții „o lume întreagă așteaptă lămuriri, vrea să se dumirească". Cu energia-i cunoscută, în anul imediat următor (1893), Ioan Nădejde a realizat o nouă traducere, însoțită de un *Adaos*, în care îndemna la însușirea creatoare a principiilor *Manifestului*, la luarea în considerație a condițiilor specifice de timp și de loc, cu totul altele decît cele din Germania anului 1847.

În ajunul Congresului de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România din 1893, C. Mille aprecia, pe bună dreptate, că, după 14 ani de dezvoltare a mișcării socialiste, „încetul cu încetul ideile au început a se limpezi și mișcarea socialistă română deveni pur marxistă și din punctul de vedere al teoriei și din punctul de vedere al practicii..." (*Munca*, 7 iunie 1892).

Credincioși principiilor socialismului științific, socialiștii români dovedeau, totodată, un puternic simț istoric al realităților românești, pe toate planurile. După ce s-a anunțat data Congresului, au apărut numeroase articole care stabileau sarcinile organizatorice și programatice ale viitorului partid, pe baza studierii cît mai temeinice a realităților din România. „Noi trebuie să facem la Congres o

discuție lungă și aprofundată asupra întregului program, trebuie apoi să-l completăm cu o mulțime de puncte asupra socialismului agrar, în privința căruia nu ne putem aproape deloc servi de experiența străinătății", în care scop se recomanda cu insistență „tovarășilor de idei" să facă o amplă documentare pe teren, în lumea satelor, „să cerceteze pe larg care e starea țăranului..., să vadă ce dorințe și ce aspirații au ei și cum primesc ideile socialiste" *(Munca,* 24 mai 1892).

În lumina acelorași dezbateri creatoare, delegația P.S.D.M.R. (C. Dobrogeanu-Gherea, C. Mille, I. Radovici, Gr. Panaitescu și Digrim) la Congresul socialist de la Zürich (6-13 august 1893) a ridicat din nou principiul, de mare însemnătate, al datoriei oricărui partid de a acționa în conformitate cu condițiile specifice țării lui. Recunoscînd că, față „de muncitorii din orașe, socialiștii români n-aveau decît să urmeze calea trasă de frații lor din Occident", în raportul prezentat atrăgeau atenția că, în privința muncitorilor de la sate, „luptătorii români s-au găsit obligați de a deschide o cale nouă socialismului". Raportul lor a determinat Congresul să adopte o rezoluție în care se preciza că „una din datoriile cele mai de căpetenie pentru democrația socialistă din toate țările este de a organiza pe muncitorii agricoli, ca și pe muncitorii industriali, și de a-i înrola în rîndurile marei armate a socialismului internațional". La propunerea delegației române, s-a hotărît ca primul punct de pe ordinea de zi a viitorului congres să fie problema țărănească.

În 1896, la Londra, unde a avut loc următorul congres, pe baza rapoartelor prezentate de mai multe delegații, s-a ajuns la concluzia că, date fiind situațiile deosebite din fiecare țară, „trebuie lăsat fiecărei naționalități modul ei specific de rezolvare a problemei agrare".

Ideile socialiștilor români au cunoscut o difuzare largă și prin intermediul revistei *L'Ère nouvelle*, editată la Paris în anii 1893-1894 de către socialistul român G. Diamandi.

Participarea delegaților mișcării muncitorești și socialiste din România la congresele internaționale amintite mai sus a prilejuit vii dezbateri și schimburi de idei, la care aportul socialiștilor români a fost remarcabil, cel puțin în două probleme: aceea a raportului dintre mișcarea muncitorească și țărănime și aceea a afirmării curentului socialist în țări mai puțin dezvoltate, cum era și cazul României. În ce privește această a doua problemă, experiența dezvoltării unui puternic curent de gîndire socialist în România a generat o literatură de explicare, motivare și aplicare a ideilor socialismului științific. „Într-un timp de două decenii — aprecia C. Dobrogeanu-Gherea — socialismul a dat un ideal și un reazim moral... Succesul socialismului român a fost chiar relativ mai mare decît în unele țări din Occident".

I. C. Alanasiu

150 ani de presă românească

TREI GAZETE PENTRU TOȚI ROMÂNII

Dr. ALEXANDRU DUȚU

„Avem cinste a face cunoscut cinstitului public că, cu începerea anului nou sau cel mult a anului astronomic, adică cu începutul lui martie 1829, se vor ivi și începuturile gazetei rumânești Curierul Bucureștilor. **Acest vestitor de obște [ziarul]... astăzi cunoaște mai toate limbile Evropii, încă și ale acelor națiĭ ce trăiesc supt apărarea și ocrotirea altor legi și foarte trist era pentru noi, iubiților români, cînd el încă pînă acum nu cunoștea limba noastră și noi vestirile lui le primeam în limbi străine, în vreme ce ne aflăm în pămîntul nostru și trăim supt legile și cîrmuirea noastră... Acum poate cineva vedea pe simțitorul român curgîndu-i lacrămi de bucurie, văzînd în toate casele bătrîni, tineri, bărbați, femei, învățați și mai de rînd, îndeletnicindu-se și petrecînd cu gazeta în mînă și înmulțindu-și ideile avînd cunoștință și ținînd un șir de întîmplările lumii; va putea cineva vedea încă și pruncii cei mici lăsîndu-și jocurile lor cele nevinovate și adunîndu-se împrejurul mumelor și taților lor ca să citească ei singuri sau să asculte gazeta".**

Cu aceste cuvinte începea Înștiințarea **pe care o răspîndeau prin București și prin alte orașe ale Țării Românești, la sfîrșit de an 1828, „dătătorii gazetelor: I. Eliad și C. Moroiu". Inițiatorul** Curierului **și cel care avea să-l dirijeze era Ion Heliade Rădulescu, care, în decembrie 1828, îi scria lui Andrei Popovici, reprezentantul la Craiova al firmei bancherului Constantin Hagi Pop din Sibiu, că periodicul pe care-l plănuia de mult era gata de apariție și-l ruga să facă cît mai multe abonamente. În înștiințare se indica tuturor celor care se arătau dornici să sprijine gazeta, locurile unde puteau depune sumele de bani, pentru abonamente: în București — la semnatarii înștiințării, în Craiova — „la casa d. H. Constantin Pop", în județe — la semeșul județului (administratorul financiar).**

Heliade plănuise, de la bun început, o gazetă destinată tuturor românilor. În scrisoarea către Andrei Popovici, care nu era numai un om implicat în comerț, ci și un cititor cu bună pregătire, fiind prieten cu Petrache Poenaru, Heliade îi amintea că despre o revistă, în înțelesul deplin al cuvîntului, fusese vorba în discuțiile lor anterioare. Periodicul ar fi urmat să aibă titlul Gazeta românească. **Așadar, nu un curier cu circulație restrînsă, ci o revistă pentru toți românii. Înștiințarea enumera, pe lîngă locurile din Țara Românească, orașe unde se puteau face abonamente: la Iași, Brașov, Sibiu, Blaj, Arad. De asemenea în localități din Bucovina, ba chiar și în Pesta „la d.A. Grabovschi".**

Periodicul a apărut la 8 aprilie 1829 sub titlul Curierul românesc. **Cîteva zile mai tîrziu, la 17 aprilie, Gheorghe Asachi scotea și el de sub tipar o înștiințare privind o „gazetă românească" la Iași. Editorul preciza că această gazetă va apare de două ori pe săptămînă și se va numi** Albina românească. **Semnificativ este faptul că ambii cărturari au avut în minte reviste care să se adreseze tuturor românilor. Cîțiva ani mai tîrziu, la 12 martie 1838, cînd primea, în sfîrșit, aprobarea de a publica o revistă cu apariție săptămînală, George Barit se afla în legătură cu Heliade, cu Kogălniceanu și cunoștea aspirațiile cititorilor români de pretutindeni; dar el își intitula, precaut, periodicul:** Gazeta de Transilvania. **Cele trei publicații au marcat un moment important în istoria poporului nostru, tocmai datorită faptului că s-au adresat românilor de pretutindeni și au abordat probleme de cel mai mare interes.**

Cei trei întemeietori de periodice de mare răsunet au avut în vedere lărgirea orizontului de cunoştinţe, prin luarea în posesie a „îmbunătăţirilor şi înaintărilor minţii omeneşti“, cum spunea Asachi, transmiterea cunoştinţelor nu numai unui grup restrîns, ci maselor largi, adică „împărtăşirea ideelor la toate clasele de oameni“, cum scria Bariţ, în 1838, precum şi consolidarea conştiinţei naţionale în vederea marii lupte pentru unirea şi independenţa ce se anunţau. În acest sens, Heliade răspundea lui Costache Negruzzi, că, după părerea lui, „ca să apropie cineva duhurile contemporane“, ca să se cimenteze noile solidarităţi din societatea română, intrată pe un nou făgaş de dezvoltare după mişcarea revoluţionară a lui Tudor Vladimirescu, şi să consolideze cultura naţională, „altă şcoală n-am văzut mai înlesnitoare decît o gazetă şi un teatru. Cea dintîi, pentru cei care ştiu a citi, şi cel de-al doilea şi pentru unii şi pentru alţii“. În numele principiilor generoase care cuprindeau Europa, străbătută de lanţul revoluţiilor, între 1789 şi 1848, a apărut presa românească, pusă, de la naşterea ei, în slujba libertăţii, a fraternităţii, a egalităţii şi înflorind sub impulsul luptei de afirmare naţională.

Cu 100 ani mai inainte

Cerinţa de a şti ce se întîmplă în cele trei ţări româneşti şi în alte părţi ale lumii, atît în viaţa politică, cît şi în cea intelectuală, este pusă clar în lumină de calendarele care au început să apară în limba română, cu mult înaintea gazetelor, încă de la începutul secolului XVIII, împărtăşind date despre economia casnică, despre bîlciuri, cursul banilor, înştiinţări administrative, dar incluzînd şi file de istorie sau povestiri. Un astfel de calendar a apărut în 1733, în centrul cu o intensă viaţă intelectuală din Şcheii Braşovului, pentru ca, în 1785, un voluminos almanah, de 273 pagini, să vadă lumina tiparului la Iaşi. În prefaţa publicaţiei ieşene se arăta că „în multe chipuri şi în multe feluri omul iubeşte a cerca ştiinţele şi cele vrednice învăţăturii, cum din istoriile cele vechi, aşa şi din scripturile (adică lucrările) cele nouă. Mai ales şi pentru doftoriile cele cu lesnire şi fără de cheltuială ce se găsesc pe la casele celor săraci, ca să le folosească la vremea boalelor lor. Bine este ca să ştie omul şi cele patru vremi ale anului cum va purta grija la iconomia casii lui“.

În anii în care se vorbea despre „luminare“ şi „cultură“, la sfîrşitul sec. XVIII, almanahurile s-au înmulţit. Totodată, au început să se difuzeze mai intens dispoziţiile administrative, atît în Transilvania, cît şi în Moldova sau Ţara Românească, după cum ne indică acele „aşezăminturi“ ale lui Iosif II, tipărite în 1786, sau proclamaţia aceluiaşi împărat pentru desfiinţarea iobăgiei, publicată în 1785, în anul în care se imprima la Iaşi un hrisov despre danii, căsătorii etc. al lui Alexandru Mavrocordat. Dar aceste impulsuri, venite din partea cercurilor oficiale, şi cerinţa tot mai imperioasă a celor ştiutori de carte, nu s-au îmbinat pentru a oferi cititorilor o publicaţie periodică, datorită temerilor ce pluteau în lumea principilor şi a monarhilor absoluţi. Repetatele încercări ale intelectualilor transilvăneni de a întemeia o presă regulată s-au văzut înăbuşite cu duritate. În 1795, „Societatea filosofească a neamului românesc în mare principatul Ardealului“ publica o înştiin-

țare prin care anunța apariția unor *Vestiri filosofești și moralicești*, care însă nu au mai ajuns să vadă lumina zilei. În 1814, Alexie Lazaru, profitînd de permisiunea autorităților habsburgice acordată pentru imprimarea unor broșuri antinapoleoniene, căuta să extindă autorizația și să editeze un periodic, *Novele*, cu știri curente. Dar nu a reușit nici el. În 1821, poliția refuza să elibereze aprobarea pentru înființarea unei reviste în limba română, sub motivul că „epoca noastră demonstrează că primul pas pentru afirmarea maselor a fost totdeauna făcut prin întemeierea unui ziar politic". Acesta a fost argumentul în numele căruia au fost respinse și cererile lui Ioan Billeniț, Mihail Bojadschi și Constantin Doma de a publica ziare românești.

Alte încercări s-au lovit de greutăți materiale, precum acoperirea cheltuielilor de editare și difuzare. De aceea ritmul de apariție al celor mai vechi reviste nu a putut fi prea viu și nici de lungă respirație. Este ceea ce ne indică almanahul-magazin al lui Theodor Racoce, din 1820, *Chrestomaticul românesc* sau publicația lui Zaharia Carcalechi, *Biblioteca românească*, din 1821. Aceeași soartă a avut și *Fama Lipscăi*, editată de munteanul Ioan Mihail Rosetti și moldoveanul Anastase I. Lascăr, aflați la studii la Leipzig. Ei au reușit să scoată patru numere în tipografia cu litere chirilice a lui Breitkopf și Härtel, după care *Fama Lipscăi* a încetat să mai apară.

Preocuparea lui Heliade Rădulescu de a-și asigura o solidă bază materială pentru periodicele sale tipărite în acest timp este ușor de înțeles. Gheorghe Asachi a cunoscut mai puțin aceste constrîngeri, atît datorită legăturilor sale cu cercurile oficiale de la Iași, cît și datorită propriei sale poziții materiale; cărturarul, spunea George Sion, era „referendariu, titlu ce mi se părea că echivala cu acela de vodă al școalelor". De aici și o notă ceva mai conservatoare care apare în publicistica lui Asachi, deși marele cărturar s-a afirmat nu mai puțin ca un deschizător de drumuri, mai ales datorită curiozității sale intelectuale. Același Sion ne spune că, în camera lui de lucru, „pe de lături erau mai multe dulapuri cu cărți, iar în mijloc o masă mare, pe care erau rechizite de scris, mai multe cărți mari deschise, instrumente inginerești, tablouri litografiate, pietre litografice, forme tipografice și altele care toate păreau a-mi spune că Asachi e și mai învățat decît auzisem".

Heliade Rădulescu și-a aflat sprijin în Societatea literară, mai ales în animatorul acesteia, Dinicu Golescu, și apoi în Societatea filarmonică, din 1833, cu ajutorul căreia a dat la iveală *Gazeta Teatrului Național*. Totodată, el s-a preocupat și de captarea unui număr cît mai mare de abonați. Avea legături cu bancherul Constantin Hagi Pop, spirit luminat, a cărui rudă, Zenovie, este unul dintre primii călători români în Anglia. Heliade întreținea, de asemenea, o grăitoare corespondență cu Andrei Popovici, Ioniță Minovici, Stan Popovici, toți legați de Constantin și Zenovie Hagi Pop. Prin ei, cerea literă tipografică românească, un ucenic, Iosif, aflat în atelierul lui Hochmeister de la Sibiu și, cu precădere, extinderea rețelei de abonați.

De la Blaj la Veneția

În acest fel, revistele lui Heliade au avut un solid punct de sprijin la Sibiu, au fost susținute material de cititori din Craiova, Iași și Brașov sau Blaj, au ajuns chiar pînă la Viena. *Curierul românesc* s-a adresat, în aceste condiții,

tuturor românilor și audiența a inspirat un anume caracter periodicului, a depășit statornic frontierele feudale care mai despărțeau provinciile române, în prima parte a secolului trecut. În timp ce *Albina românească* nu a cunoscut o difuzare prea mare, lista de abonați din 1829 indicînd numai 195 adrese, în cea mai mare parte din Iași, *Curierul românesc* s-a difuzat mai bine, iar suplimentul lui literar care a apărut între 1837 și 1847, *Curier de ambe sexe*, a ajuns pînă la 1 300 abonamente. Ci-

În pp. 16-17: *detaliu din frontispiciul gazetei* Curierul românesc

Întemeietorii presei românești: munteanul Heliade Rădulescu, moldoveanul Gh. Asachi și transilvăneanul Gh. Bariț

fra nu este neglijabilă; Zaharia Carcalechi, un editor cel puțin la fel de activ ca și Heliade, întrucît a știut să atragă la publicația lui, *Biblioteca românească*, colaboratori din Moldova și Țara Românească și să o difuzeze în toate regiunile locuite de români, a ajuns să aibă 429 abonați (dintre care, semnificativ, 88% erau din Principate).

O difuzare cu adevărat impresionantă a cunoscut *Gazeta Transilvaniei*, după cum a demonstrat, într-un studiu recent, cercetătorul George Em. Marica; periodicul lui Bariț a pătruns la sate și a ajuns pînă în orașele unde se aflau ofițeri transilvăneni, la Verona, Padova, Veneția. Toate aceste publicații au sporit interesul pentru cuvîntul tipărit care lumina mintea și limpezea căile de acțiune. Cel mai grăitor indiciu ni-l oferă revista ieșită din colaborarea munteanului Nicolae Bălcescu cu transilvăneanul August Treboniu-Laurian care se adresa tuturor românilor, aducîndu-le aminte de țara unde locuiseră nedespărțiți strămoșii lor: *Magazin istoric pentru Dacia*. Din datele pe care le deținem rezultă că acesta a fost periodicul din epoca prerevoluționară cu cel mai mare succes, ajungînd la 1 500 exemplare, dintre care 200 în Transilvania. Important este faptul că abonații s-au recrutat din rîndul elementelor cele mai luminate ale boierimii și din intelectualii cei mai avansați, aceiași care citeau și *Gazeta de Transilvania*.

Publicațiile amintite au contribuit direct, prin această audiență a lor, formată din cititori din cele trei provincii, la cimentarea culturii naționale și la impulsionarea luptei comune pentru drepturi sociale și politice. Ele au contribuit și la strîngerea intelectualilor angajați în lupta pentru libertate politică și unitate națională într-un front unic.

Pe deplin grăitor este, în acest sens, jurnalul de călătorie al lui Timotei Cipariu scris cu ocazia vizitei sale la București, în 1836. El mărturisește că, îndată ce a ajuns la București, s-a îndreptat spre casa lui Heliade Rădulescu. Nu l-a găsit de prima dată și a insistat la locuința din Colentina, „loc adevărat pentru un literator, cui așa e de scumpă vremea și atîtea cuprinderi are, cu totul de lipsă, de folos, sănătos și desfătat"; în sfîrșit, la 8 august a avut loc întrevederea mult dorită, zăbovind toată ziua în locul în care i s-a arătat „un orizont nemărginit: către miazănoapte Colentina, de-aici Plumbuita, cu institut pentru cerșitori (în tot Bucureștiul nu vezi un cerșitoriu), mai încolo Mărcuța, cu S. Pantelimon etc. În tipografie ne-au arătat vărsătoria [zețăria], baterea de matîrce [matrițe] etc. Și-am avut norocirea a întîlni pe d. Roset [Ioan Roset]. Cu același prilej m-au răcinstit [tratat] cu 15 bucăți — parte teatru, parte altfel de cărți — ce s-au tipărit întru a sa tipografie". Peste cîțiva ani, în 1847, Cipariu a editat, la Blaj, primul ziar tipărit în întregime cu litere latine: *Organul luminării*.

Un alt exemplu al eforturilor comune depuse de cărturarii români ni-l oferă corespondența dintre Heliade Rădulescu și Costache Negruzzi privind formarea unei literaturi naționale, corespondență care a fost făcută publică prin apariția scrisorilor în *Muzeul Național*, supliment, în anii 1836-1838, al *Curierului românesc*. Cît privește legăturile cu George Bariț, ele au fost foarte strînse de la apariția *Foii literare*, la 1 ianuarie 1838, revistă care, la 2 iulie același an, avea să-și schimbe titlul într-un nume care a rămas întipărit în inima românilor din totdeauna: *Foaie pentru minte, inimă și literatură*. Această revistă s-a dorit, de la început, o completare a efortului făcut în Moldova și Țara Românească, pentru că, scria Bariț în *Înștiințarea* prin care lansa *Foaia*, la 9 decembrie 1837: „Dar cum, domnilor! noi ardelenii, atunci cînd frații noștri de peste Carpați cetesc cinci-șase gazete și foi literare în limba românească, să

rămînem de la o astfel de întreprindere, care cel mult patru sau cinci sute de patrioţi şi naţionalişti literaţi şi bine simţitori sînt în stare de a o sprijini şi ţinea în floare?"

Revistă de înaltă ţinută, ea s-a răspîndit pe întreg cuprinsul teritoriului român şi a fost într-un permanent schimb de ştiri cu publicaţiile de la Bucureşti şi Iaşi. În iunie 1838, Heliade îi scria lui Bariţ: „Doresc acum a începe o corespondenţă încai la cîte două săptămîni a avea relaţii între noi. Cu acestea ne vom deslusi ca să vezi cum merg lucrurile pe aici... Eu, decum s-a început *Foaia literară*, am avut o ascunsă bucurie care totdeauna n-am putut a mă opri a o da pe faţă la orice prilej s-a arătat. Cinstesc scopul d-ta, alegerea locului, care ai ales a-ţi statornici redacţia [Braşov], metodul cu care mîi *Foaia*, limba şi stilul d-ta şi rîvna şi jărtfile ce faci pentru compatrioţii noştri. O corespondenţă între noi ne va înţelege mai bine, voi primi băgările d-ta de seamă şi voi împărtăşi pe ale mele şi vom căuta să avem un scop şi o inimă înaintea ochilor, la care văz că pătrunderea şi rîvna d-ta te împinge şi te mînă ca un adevărat român".

Unire în cuget, unire în simţiri...

Acest scop comun l-a slujit presa română la începuturile ei şi tot mai limpede după aceea: consolidarea unităţii culturale, care dădea un suport de nezdruncinat luptei pentru unitatea politică. O unitate care oferea garanţia unei independenţe depline într-o zonă în care se înfruntau mari imperii. Este un filon viguros ce străbate paginile periodicelor din prima etapă a istoriei presei române. *Curierul românesc* şi *Albina românească* îşi propuneau să introducă şi pe calea informaţiei şi a comunicării cultura română în circuitul european, vorbind despre realizările românilor de pretutindeni, înfăţişînd împliniri culturale şi înfăptuiri de civilizaţie din întreaga lume. Apoi sfera s-a extins şi au apărut, prin aceeaşi sîrguinţă a lui Heliade, *Gazeta Teatrului Naţional* şi *Muzeul Naţional*, iar din iniţiativa lui Cezar Bolliac, care adresa un cald apel lui Negruzzi la unirea eforturilor spre progresul literaturii ce asigura „înaintarea civilizaţiei" la „toate naţiile", *Curiosul* — jurnal de literatură, industrie, agricultură şi noutăţi. În 1837, Ioan Barac îşi propunea să ofere substanţă lecturilor din zilele de răgaz, publicînd *Foaia Duminicii*, pe care o va continua, după dispariţia ei, celebra *Foaie* a lui Bariţ. Tot în 1837 a apărut suplimentul literar al *Albinei: Alăuta românească*, iar la Bucureşti *Curier de ambe sexe*, în timp ce Florian Aaron şi G. Hill editau o gazetă „politică, industrială, comerţială şi literală" cu nume de la sine grăitor: *România*. După *Gazeta de Transilvania* va apare un periodic cu un program şi mai limpede formulat în sensul nu numai al încurajării, dar şi al reflectării culturii naţionale, în ansamblul ei: *Dacia literară*, din 1840, editată de Mihail Kogălniceanu care scria în *Introducţie* că „foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii româneşti, în carele, ca într-o oglindă, se vor vedea scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănăţeni, bucovineni, fieştecarele cu ideile sale".

La 1848 apăreau 18 periodice, iar în 1866 erau editate 63 reviste şi ziare. Numărul indică o intensificare a acţiunii culturale, dar şi o diversificare a activităţii intelectuale. În partea a doua a secolului au văzut lumina tiparului nu numai ziare politice şi reviste literare, ci şi periodice ştiinţifice, cu caracter economic etc. Scopul care domina era acela al cimentării culturii naţionale şi de aceea, în 1845, cînd apărea *Magazinul istoric pentru Dacia*, cu un clar program naţional, revista era salutată cu căldură la Iaşi, în *Albina românească* şi la Braşov, unde *Foaia pentru minte, inimă şi literatură* scria: „Noi socotim că nu este un om în care bate o inimă cu simţăminte de român pe care să nu-l intereseze această operă naţională".

Evident, acest program, elaborat de o generaţie de intelectuali entuziaşti care au dorit să înalţe patria lor la nivelul de civilizaţie atins de alte ţări din Europa, se întemeia şi conferea un sens nou mărturiilor şi direcţiilor aflate în tradiţia culturală. Ei ştiau prea bine cît de intens circulase cartea în limba română, din sec. XVII înainte, pe întreg întinsul patriei şi ce forţă de convingere se afla în opera predecesorilor, Dimitrie Cantemir sau Varlaam, Simeon Ştefan sau cărturarii munteni.

Programul care a însufleţit pe marii promotori ai culturii române de la mijlocul secolului trecut a fost plămădit din concluziile înţelepciunii şi vitejiei strămoşilor, din analiza lucidă a mişcării intelectuale din epoca nouă, din dorinţa nobilă de a asigura poporului român o viaţă demnă, în libertate şi dreptate. Cînd vorbea de „un scop şi o inimă", Heliade evoca lucruri de toţi înţelese, indiferent că trăiau la Braşov, Iaşi sau Bucureşti.

La rîndul lui, Mihail Kogălniceanu, cînd saluta, ca vechi colaborator, *Gazeta Transilvaniei*, la 50 ani de apariţie, în 1888, îndemna pe compatrioţii săi la „unire, unire deplină între voi, unire în cuget, unire în simţiri, cum zice nemuritorul bard naţional". Arhitect al culturii române moderne, alături de Heliade, Asachi, Bariţ şi mulţi alţii, Kogălniceanu ştia prea bine ce rol deţinuse presa în revoluţia de la 1848, în unirea din 1859, în lupta pentru independenţă şi putea întrevedea mişcarea evenimentelor ce duceau spre Marea Unire de la 1 decembrie 1918.

9 septembrie 1944 - 9 septembrie 1979

BULGARIA — ANUL XXXV

Prof. KIRIL VASILEV

Care era situația politică din Bulgaria la începutul și în cursul celui de-al doilea război mondial?

La cîrma țării se afla guvernul prezidat de Gheorghi Kioseivanov, instalat în noiembrie 1935 și format în întregime din simpli executori ai voinței țarului Boris III și, implicit, a claselor exploatatoare. Acestea aruncaseră toată povara noii crize economice, ale cărei prime simptome se manifestaseră încă de la sfîrșitul anului 1937, asupra maselor muncitoare și, în primul rînd, asupra proletariatului. În 1939, Bulgaria număra 120 000 șomeri. Economia țării era înfeudată Germaniei hitleriste: în același an, 1939, 70 la sută din comerțul exterior se realizau cu cel de-al treilea Reich.

Pentru a zădărnici opoziția cercurilor burgheze ostile fascismului și susținătoare ale unei orientări spre Anglia și Franța, țarul a dizolvat Adunarea națională. În urma alegerilor legislative, ținute în decembrie 1939-ianuarie 1940, în condițiile unei sălbatice terori, s-a constituit un parlament docil, care a funcționat ca un instrument de ratificare a deciziilor Palatului. La 15 februarie 1940, a venit la putere un guvern condus de prof. Bogdan Filov, care a acționat sistematic în vederea unei înjugări depline a Bulgariei la carul de război nazist, desfășurînd o intensă activitate antipopulară.

Condițiile de viață ale maselor muncitoare se înrăutățeau necontenit. Hitleriștii jefuiau țara, importante resurse erau afectate înarmării, prețurile produselor de primă necesitate creșteau vertiginos, iar puterea de cumpărare a oamenilor muncii scădea într-un ritm corespunzător. La 1 martie 1941, guvernul Filov s-a raliat oficial la Pactul tripartit germano-italo-japonez. În aceeași zi, trupele Wehrmachtului au intrat în Bulgaria, care a devenit astfel o bază militară a hitleriștilor, în vederea viitoarelor lor agresiuni împotriva altor state. Mai mult decît atît, în mai 1941, guvernanții Bulgariei au trimis trupe de ocupație în Grecia și Iugoslavia, țări care fuseseră invadate de naziști cu o lună mai înainte.

În virtutea acordurilor încheiate în același an, guvernul își lua asupra sa întreținerea trupelor naziste staționate în țară, ca și cheltuielile necesitate de instalațiile și construcțiile militare ale Wehrmachtului. Prevederile cuprinse în acorduri s-au extins și asupra teritoriilor din Iugoslavia și Grecia, ocupate de armata bulgară.

Dar, în ciuda terorii dezlănțuite de țar și de acoliții săi din guvernul Filov, poporul bulgar s-a ridicat la luptă hotărîtă împotriva fascismului, din inițiativa și sub conducerea încercatului partid al comuniștilor — Partidul Muncitoresc Bulgar. Deși se afla în adîncă ilegalitate, deși numeroși militanți și simpatizanți ai săi au căzut victime călăilor din poliție și jandarmerie, Partidul Muncitoresc Bulgar nu a pierdut nici o clipă contactul cu proletariatul și cu celelalte categorii de oameni ai muncii de la orașe și sate, îndrumîndule și organizîndu-le în marile lor sarcini naționale și sociale — eliberarea țării de sub dominația fascistă, pentru apărarea intereselor legitime ale maselor populare, împotriva antrenării Bulgariei în război alături de cel de-al treilea Reich.

Propunîndu-și ca țeluri izgonirea cotropitorului hitlerist, abolirea dictaturii fasciste, salvarea patriei de o catastrofă națională, Partidul Muncitoresc Bulgar s-a sprijinit direct pe elanul revoluționar al poporului. Despre lupta armată a comuniștilor și patrioților bulgari, revista noastră a scris în repetate rînduri (vezi, de exemplu, nr. 9/1974 și 9/1977). În paralel, partidul a adoptat, ca linie strategică, strîngerea tuturor forțelor antifasciste și patriotice într-un front național unit. În 1942, partidul a inițiat crearea unui larg Front al Patriei, adresîndu-se partidelor nefasciste — Uniunea Agrară, socialiștii, radicalii, democrații, liberalii, gruparea „Zveno" etc., cerîndu-le să-și unească eforturile pentru a salva țara. Dacă unii dintre lideri au început prin a refuza sau a șovăi, alții au răspuns cu promptitudine apelului. Dar chemarea a avut un puternic răsunet mai ales în rîndurile maselor

populare, care s-au grăbit să îmbrățișeze programul Frontului Patriei și să acționeze în conformitate cu directivele sale.

La 28 august 1943, țarul Boris a murit pe neașteptate, locul pe tron fiindu-i luat de fiul său minor, Simeon II. Din ordinul lui Hitler, s-a constituit un consiliu de regență, în care rolul principal îl avea Bogdan Filov. La 14 septembrie, s-a format un nou guvern, prezidat de fostul ministru de Finanțe, Dobri Bojilov. Schimbările survenite nu au făcut decît să accentueze și mai mult aservirea Bulgariei față de Germania hitleristă. Datoriile acesteia către Bulgaria, care reprezentau suma de 10 miliarde de leva în 1941, aveau să se ridice la 70 miliarde de leva în 1944. Un număr de 36 companii industriale, financiare și comerciale germane, cu agențiile în mai toate orașele, sufocau economia bulgară, realizînd supraprofituri gigantice.

În anii 1943 și 1944 însă au avut loc profunde transformări pe fronturile militare și în situația politică și diplomatică internațională. Strălucitele victorii înregistrate de armata sovietică la Stalingrad, apoi la Kursk și în celelalte mari bătălii care au urmat, debarcarea forțelor engleze și americane în Africa de Nord și Italia (ceea ce a dus la prăbușirea regimului mussolinian), creșterea considerabilă a mișcării de rezistență în întreaga Europă au schimbat raportul de forțe în favoarea coaliției antihitleriste.

În vara lui 1944, strălucitele ofensive sovietice, desfășurate pe toată lungimea Frontului de Est, ca și debarcarea reușită de aliații occidentali în Franța, au marcat începutul ultimei faze a războiului. Victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste de la 23 August, în România, a jucat un rol uriaș pentru situația din întreaga Europă de Sud-Est, punînd trupele hitleriste din Balcani sub amenințarea de a fi încercuite și nimicite într-un răstimp foarte scurt.

Așa cum era și firesc, evenimentele amintite au avut o influență dintre cele mai benefice asupra luptei de eliberare a poporului bulgar. Despre biruința care a încununat această luptă vorbește, în rîndurile de mai jos, profesorul universitar Kiril Vasilev (titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre).

F.M.

17 sabotaje pe zi

În iulie-septembrie 1944, starea revoluționară din Bulgaria ajunge la maturitate, datorită atît acutei crize din sînul clicii conducătoare, cît și avîntului revoluționar al poporului. Monarho-fasciștii nu mai pot guverna prin vechile metode, iar masele populare oprimate nu mai vor să îndure sîngeroasa dictatură fascistă.

Burghezia speră în dezintegrarea blocului antihitlerist mondial, contînd pe încheierea unui armistițiu între Statele Unite și Anglia, pe de o parte, și Germania, pe de altă parte, și declanșarea unei lupte comune împotriva Uniunii Sovietice. Optînd pentru o politică de manevre și de tergiversări, burghezia se grăbește să schimbe guvernul. Cabinetul lui Dobri Bojilov demisionează. La 1 iunie 1944, Consiliul de Regență numește un nou guvern, format din elemente germane și fasciste și condus de Ivan Bagrianov. Practicînd o politică perfidă, Ivan Bagrianov declară intenția sa de a scoate Bulgaria din acest război devastator. El caută chiar să ia legătura cu reprezentanții Frontului Patriei, cu cei ai partidului muncitoresc, fără a înceta însă să-i hărțuiască pe partizani.

Partidul denunță politica demagogică profascistă a guvernului Bagrianov, ordonînd unităților și brigăzilor sale, grupurilor de luptă și de sabotaj să-și intensifice acțiunile de masă. Operațiunile armatei insurecționale capătă un caracter net ofensiv. Partizanii ocupă simultan mai multe sate și obiective. Ei dezorganizează sistematic aparatul de stat fascist. În lunile iulie și august, operațiunile militare și actele de sabotaj depășesc cifra de 500 lunar, în medie, adică mai mult de 17 pe zi.

În vara lui 1944, puterea fascistă mobilizează întreaga armată și jandarmeria pentru a strivi forțele partizanilor. Dar acțiunea se soldează cu eșec. Din zi în zi, raportul de forțe se schimbă în favoarea Frontului Patriei. După ofensiva victorioasă de la Iași-Chișinău, a Frontului 3 Ucrainean, masele așteaptă cu mare bucurie apropierea armatelor sovietice de frontiera bulgară. Partidul este pe picior de război și gata să dea asaltul decisiv. La 26 august, Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Bulgar adresează tuturor organelor de conducere și organizațiilor de partid circulara nr. 4, în care se poate citi: „Ceasul al doisprezecelea a bătut pentru Bulgaria". Partidul stabilește ca sarcină revoluționară imediată răsturnarea dictaturii fasciste și instaurarea unui guvern popular, al Frontului Patriei. Se ordonă partizanilor să pătrundă în localități și să instaleze organele noii puteri. Intrată în panică în urma înfrîngerilor hitleriste din Estul Europei, burghezia profascistă încearcă să-și salveze dominația prin manevre disperate. Fostul președinte al Parlamentului, Stoicio Moșanov, este trimis la Cairo, pentru a cerși comandamentului englez încheierea unui armistițiu și trimiterea de trupe britanice.

La 2 septembrie, Consiliul de Regență încearcă o nouă posibilă salvare: numește un guvern condus de Konstantin Muraviev, un militant politic al Uniunii Populare Agrare Bulgare. O zi mai înainte, cabinetul Bagrianov a demisionat. Guvernul reacționar Muraviev, format din reprezentanți cunoscuți ai vechilor partide burgheze, care însă nu au participat la aplicarea politicii fasciste, constituie o ultimă tentativă de înlăturare a revoluției și de amăgire a poporului și a Frontului Patriei, dar și o manevră pentru a cîștiga protecția Statelor Unite și Angliei.

Evenimentele îl depășesc însă pe Stoicio Moșanov. La 5 septembrie, Uniunea Sovietică rupe relațiile diplomatice cu Bulgaria și îi declară răz-

Plovdiv, 9 septembrie 1944

boi. Armata sovietică intră triumfătoare în regiunile din Nord-Estul țării, întîmpinată de populație cu entuziasm și cu sentimente frățești. Burghezia, complet năucită și paralizată, nu mai poate exercita nici un fel de presiune asupra maselor. La ordinul partidului, armata insurecțională declanșează operațiuni militare hotărîtoare pe un front larg, intrînd în numeroase localități și instaurînd puterea revoluționară. Guvernul pierde controlul situației. Partidul și Frontul Patriei îndeamnă masele să întreprindă acțiuni categorice. În zilele de 6, 7 și 8 septembrie se desfășoară manifestații antifasciste. În orașe, muncitorii intră în grevă. Porțile mai multor închisori sînt sfărîmate și prizonierii politici eliberați.

Comuniștii decid

În această atmosferă revoluționară, Comitetul Central al partidului elaborează un plan concret pentru a da lovitura decisivă. Folosind ajutorul armatei sovietice, masele populare, în frunte cu clasa muncitoare, unite în sînul Frontului Patriei, sub conducerea partidului, sprijinite de unitățile de armată, declanșează, în noaptea de 8 spre 9 septembrie 1944, insurecția armată. Dictatura burgheză este înlăturată. Se instaurează puterea populară revoluționară a Frontului Patriei.

Această victorie marchează începutul unei noi ere în istoria Bulgariei. Ea este rezultatul firesc al luptelor eroice purtate decenii întregi de către muncitorii Bulgariei, în frunte cu partidul, împotriva capitalismului și dictaturii monarho-fasciste. În această luptă, Partidul Muncitoresc Bulgar a creat și condus o armată insurecțională eroică, cu o înaltă conștiință a misiunii sale. Pînă la 9 septembrie 1944, ea număra cca. 18 300 oameni, iar împreună cu membrii grupurilor de luptă aproape 30 000 oameni. Partizanii se bucurau de sprijinul moral și material al poporului, beneficiind de o vastă rețea de agenți de legătură, formată din circa 20 000 persoane.

Dar poporul și partidul au plătit scump dobîndirea libertății. Mii de comuniști, membri ai Frontului Patriei, patrioți au pierit în închisori, ca și în piețe publice și pe străzi, în cursul ciocnirilor cu poliția, în munți și pe cîmpii, în lupte inegale cu bandele înarmate fasciste. În trei sau patru ani, inamicul a omorît în modul cel mai crud 9 140 partizani și aproape 20 000 agenți de rețea. Peste 60 000 antifasciști au fost arestați. Din ianuarie 1942 și pînă la 4 septembrie 1944, tribunalele militare au pronunțat 1 590 condamnări la moarte. Peste 30 000 patrioți bulgari au fost înrolați în batalioane disciplinare sau aruncați în lagăre de concentrare. Într-un singur an, fasciștii au incendiat 2 139 case ale partizanilor și ale agenților de rețea.

La 9 septembrie, este creat primul guvern al Frontului Patriei, în frunte cu Kimon Gheorghiev, eminent militant al grupării „Zveno". Cabinetul cuprinde patru comuniști, patru reprezentanți ai Uniunii Populare Agrare Bulgare, patru membri ai grupării „Zveno", doi social-democrați, două persoane fără de partid. Ceva mai tîrziu, noului guvern i se alătură și membri ai partidului radical. Formal, monarhia nu este încă abolită. Se constituie un nou Consiliu de Regență, al Frontului Patriei.

Faptul că guvernul Frontului Patriei este format din reprezentanții mai multor partide și că miniștrii comuniști sînt în minoritate nu influențează asupra situației create: în cadrul guvernului, Partidul Muncitoresc Bulgar ocupă o poziție conducătoare. În toate problemele politice fundamentale, punctul său de vedere prevalează.

Sprijinindu-se pe masele populare ale Frontului Patriei, pe miliție și pe armata revoluționară, partidul comuniștilor bulgari joacă un rol conducător în sînul guvernului și organelor locale ale puterii și duce cu succes lupta pentru consolidarea dictaturii instaurate, a proletariatului.

2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent

DAVE ȘI STĂPÎNII LOR

Dr. ALEXANDRU VULPE,
Institutul de arheologie din București

Astăzi este lucru unanim acceptat că, prin termenul dava, **geto-dacii desemnau ceea ce alte popoare numeau** oppidum **sau** polis, **cu alte cuvinte o cetate-reședință, centrul unei formațiuni politice. Dificultatea înțelegerii în acest fel a termenului respectiv s-a datorat faptului că — citat în numeroase izvoare antice ca sufix la localități (Zir**idava, **Suc**idava, **Piroborid**ava **ș.a.) — el nu era explicat de aceste izvoare. În** Dicționarul **lui Hesychios din Alexandria (operă redactată către sfîrșitul sec. V sau începutul sec. VI), se spune că în limba tracilor, orașul s-ar numi** leba. **Cercetătorii au căzut de acord că această denumire reprezintă o greșeală de copist (respectiv** d **în loc de** l; b **se pronunța la acea dată** v**) forma corectă fiind deci la tracii de la Sudul Dunării,** deva, **iar în dialectele Nord-dunărene** dava.

Deși nu indică explicit ce înseamnă o dava, izvoarele antice cuprind numeroase referiri la aceste cetăți-reședință. Astfel, dintr-o relatare a lui Arrian, aflăm că în anul 335 î.e.n., în expediția întreprinsă la Nord de Dunăre, Alexandru Macedon a luptat cu geții, grupați lîngă o cetate aflată nu departe de malul fluviului[1]. Cercetările arheologice efectuate la Zimnicea au relevat existența unei dava a cărei dezvoltare se întinde între sec. IV și sec. I î.e.n. Nu știm dacă aceasta este cetatea întîlnită de Alexandru Macedon în luptele purtate la Nordul Dunării. Cronologic ea este prima cetate menționată de izvoarele istorice.

De asemenea, după cum relatează Diodor — Dromichete, după victoria asupra lui Lysimach, l-a adus pe acesta, împreună cu suita sa în cetatea Helis; în lucrarea amintită, localitatea nu este definită ca o dava, dar putem deduce că era o astfel de cetate.

Mulți autori antici care în scrierile lor fac referiri la teritoriul patriei noastre amintesc existența unor cetăți care să fie cuprinse în noțiunea dava. Cele mai multe indicații de acest fel se află în Îndreptarul geografic **al lui Ptolemeu, care cuprinde numele a peste 50 localități din spațiul carpato-dunărean. Lucrarea matematicianului și astronomului grec, bazată pe îmbunătățirea calculelor de longitudine și latitudine făcute de geograful grec Marinos din Tyr, dă coordonatele geografice ale principalelor așezări din lumea contemporanilor lui Ptolemeu, deci din sec. II e.n. Se pare însă că atît Marinos din Tyr, cît și Ptolemeu, au avut acces la comentariile geografice și la harta realizată de generalul roman M. Vipsanius Agrippa, din ordinul lui Augustus prin anii 26-23 î.e.n., așa că, de fapt,** Îndreptarul geografic **reflectă și situația existentă la începutul erei noastre și, desigur, și înainte de aceasta.**

Trebuie precizat însă că sistemul de coordonate folosit de antici diferă sensibil față de cel actual, ceea ce face ca localizările calculate de geograful grec să nu reprezinte — pentru cercetătorul de azi — decît un indiciu relativ, identificarea unei așezări depistate arheologic cu cea menționată în Îndreptarul geografic **constituind o ipoteză, cu un grad mai mic sau mai mare de certitudine.**

Dacă informațiile scrise — opere ale unor autori antici sau inscripții — oferă date destul de sumare despre dave, mult mai darnice s-au dovedit cercetările arheologice. Cu ajutorul acestor cercetări s-a identificat un număr important de așezări de tip dava și s-au obținut mărturii care permit crearea unei imagini mai exacte despre ceea ce a însemnat un asemenea centru în viața strămoșilor noștri. S-au descoperit astfel numeroase așezări, datînd încă din perioadele mai vechi, din epoca bron-

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1979.

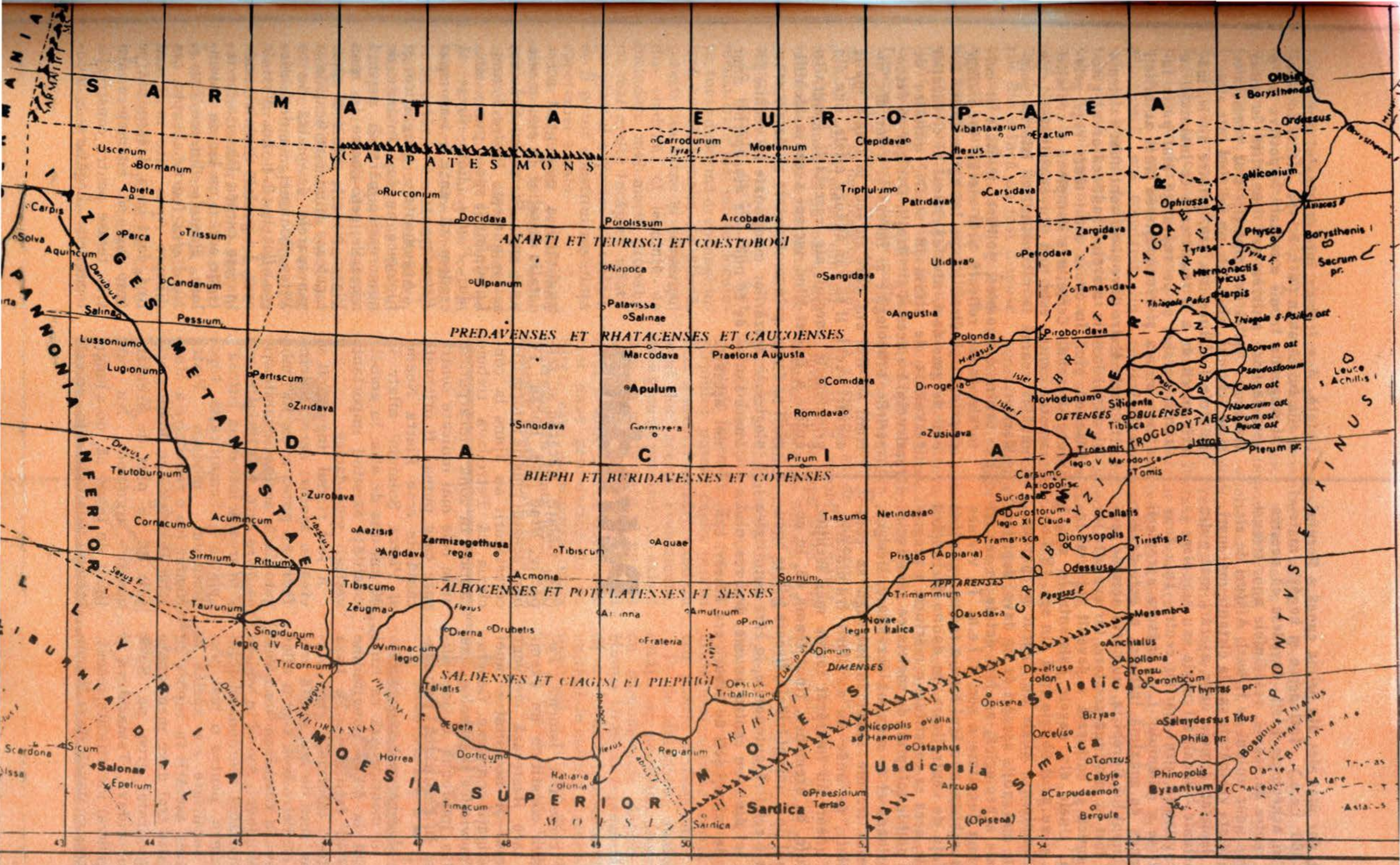
SARMATIA EUROPAEA
CARPATES MONS
ANARTI ET TEURISCI ET COESTOBOCI
PREDAVENSES ET RHATACENSES ET CAUCOENSES
BIEPHI ET BURIDAVENSES ET COTENSES
ALBOCENSES ET POTULATENSES ET SENSES
SALDENSES ET CIAGISI ET PIEPIGI
OETENSES OBULENSES TROGLODYTAE
APPARENSES
DIMENSES
PANNONIA INFERIOR
DALMATIA
MOESIA SUPERIOR
MOESIA INFERIOR
THRACIA
Uscenum
Bormanum
Abieta
Carpis
Solva
Aquincum
Parca
Trissum
Candanum
Salinae
Pessium
Lussonium
Lugionum
Partiscum
Ziridava
Teutoburgium
Zurobava
Cornacum
Acumincum
Sirmium
Rittium
Aezisis
Argidava
Zarmizegethusa regia
Tibiscum
Aquae
Acmonia
Tibiscum
Taurunum
Singidunum legio IV Flavia
Viminacum legio
Zeugmae
Flexus
Dierna
Drubetis
Tricornium
Taliatis
Aegeta
Dorticum
Horrea
Timacum
Ratiaria colonia
Regianum
Oescus
Triballorum
Arcobadara
Purolissum
Docidava
Rucconium
Carrodunum
Moetonium
Clepidava
Triphulum
Patridava
Ulpianum
Napoca
Palavissa
Salinae
Marcodava
Praetoria Augusta
Apulum
Singidava
Germizera
Pirum
Sangidava
Angustia
Comidava
Romidava
Zusidava
Utidava
Carsidava
Vibantavarium
Eractum
flexus
Ophiussa
Zargidava
Petrodava
Tamasidava
Piroboridava
Polonda
Dinogetia
Noviodunum
Sitidava
Tibisca
Troesmis
legio V Macedonica
Carsium
Axiopolis
Tomis
Suridava
Durostorum legio XI Claudia
Tramarisca
Callatis
Dionysopolis
Tiristis pr.
Odessus
Pristae (Appiaria)
Trimammium
Novae legio I Italica
Dausdava
Mesembria
Anchialus
Apollonia
Tonzu
Peroniticum
Thynias pr.
Salmydessus Titus
Phila pr.
Phinopolis
Byzantium
Bosporius Thracius
Opisena
Bizyae
Orcelise
Tanzus
Cabyle
Carpudaemon
Bergule
Arzuse
(Opisena)
Nicopolis ad Haemum
Valla
Ostaphus
Praesidium Tertae
Sardica
Sarnica
Tiasumo
Netindava
Olbia
s. Borysthenes
Ordessus
Niconium
Ophiussa
Physca
Tyras
Tyras R.
Hermonactis vicus
Harpis
Thiagola Palus
Thiagola S. Paulus ost
Boreum ost
Pseudostomum
Calon ost
Naracrum ost
Secrum ost
Leuce ost
Istros
Pterum pr.
Borysthenis I
Secrum pr.
Leuce s. Achillis I
Axiace
Tyras I
Hierasus
Ister
Ister I
Parata I
Danastus I
Drinus I
Drinus
Tibiscus
Margus I
Margus
Naissus
Lucus
Lucus I
Axius I
Axius
Oescus
Iatrus
Iatrus I
Pontus Euxinus
Propontis
Thracium Mare
Scardona
Sicum
Salonae
Epetium
Issa
Sescia
Sescia I
Sescia R.
Sescia I
Sescia R.
Sescia I
Sescia R.

zului, dar mai ales din prima epocă a fierului (800-300 î.e.n.). Întinderea și bogăția materialului arheologic găsit dovedesc că acestea erau centre de seamă, reședințele unor triburi sau ale unor uniuni de triburi. Alături de ele, în imediata vecinătate sau la distanțe mai mari, s-au depistat urmele unor așezări mai puțin importante — localități rurale sau sezoniere — ce gravitau în jurul marilor centre. În a doua jumătate a mileniului I, pe măsura apropierii de epoca de maximă înflorire a geto-dacilor din timpul lui Burebista, numărul acestor centre a fost în continuă creștere, iar evoluția lor economică și culturală a devenit tot mai intensă. Unele din davele existente în sec. I î.e.n. și-au avut obîrșia încă din sec. IV î.e.n. (ca Zimnicea). Altele au apărut pe parcurs.

Cele mai multe așezări de tip dava, depistate pe cale arheologică, au fost datate în sec. II și prima jumătate a sec. I î.e.n. În vremea lui Burebista, numărul lor s-a redus, oglindind tendința de centralizare, în dauna fărîmițării tribale, ceea ce constituie o mărturie a progresului politic înfăptuit de societatea geto-dacică în perioada ei de maximă dezvoltare. Desigur, procesul trebuie văzut în întreaga sa complexitate, de unde nu au lipsit frămîntările, care uneori au îmbrăcat forme mai ascuțite. Trebuie, de asemenea, ținut seama că, în cuprinsul unei uniuni tribale, fiecare trib se bucura de o relativă autonomie, în care autoritatea unui șef dintr-un centru anume, deși recunoscută de ceilalți șefi de triburi, era deseori contestată. Așa trebuie înțeles pasajul din Geografia lui Strabon (VII, 3,11): „...cînd împăratul August a trimis o armată împotriva lor [a geto-dacilor] puterea era împărțită în cinci state ... Astfel de împărțiri sînt vremelnice și se schimbă, cînd într-un fel cînd într-altul". Domnia lui Burebista are, printre altele, marele merit de a fi reușit ceea ce înaintașii au izbutit rareori și pe suprafețe mai puțin întinse: unirea și recunoașterea unei autorități centrale.

O parte dintre dave și-au continuat existența și după domnia marelui conducător al geto-dacilor, pînă în epoca altui mare rege geto-dac, Decebal. Cercetarea complexă a evoluției acestor centre este una din contribuțiile cele mai de seamă la reconstituirea istoriei geto-dacilor.

Centre economice, politice, militare și culturale, davele reflectă, prin marele lor număr și prin răspîndirea lor pe întreg teritoriul locuit de geto-daci, nivelul ridicat al civilizației dezvoltate de strămoșii noștri, unitatea de structură a acestei civilizații. Desigur că descoperirilor arheologice și îndeosebi celor din ultimii doi-trei ani, care au scos la iveală multe așezări vechi, li se vor adăuga altele, una din principalele sarcini ale cercetării geografiei antice a Daciei fiind tocmai aceea a identificării pe teren, prin confruntare cu datele arheologice, a așezărilor menționate în vechile izvoare sau — de ce nu? — a descoperirii unor noi așezări.

Petrodava

În cercetarea istorică, Petrodava constituie un exemplu care ilustrează elocvent succesul și necesitatea unei investigații complexe. Geografia, lingvistica și arheologia au condus împreună la identificarea și localizarea Petrodavei.

În *Îndreptarul* său, Ptolemeu o menționează ca fiind situată la 53°45' longitudine și 47°40' latitudine. Pe baza acestor informații s-a presupus, încă de mai multă vreme, că Petrodava s-ar fi aflat undeva în Vestul sau Nord-Vestul Moldovei. Avînd în vedere relativitatea coordonatelor lui Ptolemeu, pentru o mai precisă localizare s-a apelat la situarea așezării în raport cu celelalte trei dave menționate de geograful grec pe Siret (Piroboridava, Tamasidava și Zargidava) identificate, recent, pe teren cu davele de la Poiana (jud. Galați), Răcătău și, respectiv, Brad (jud. Bacău). Pe baza acestui plus de informații, cercetătorii au ajuns la concluzia că Petrodava trebuie căutată în zona subcarpatică, unde cele mai indicate centre spre care puteau fi orientate căutările erau Piatra Neamț și Piatra Șoimului, aflate la 20 km una de alta, în ambele localități existînd importante vestigii geto-dacice.

A fost rîndul lingvisticii să vină în ajutor: oare rădăcina *Petro* nu putea avea, în limba geto-dacă, aceeași semnificație ca *petra* care, atît în latină cît și în greacă, înseamnă „stîncă", „piatră"? Semnificația toponimicului modern Piatra Neamț (ca o reflectare a Muntelui Pietricica ce domină orașul) dă un plus de greutate acestui argument. Nu este lipsit de temei că, de-a lungul întregii sale existențe, numele localității a evidențiat acest detaliu de relief. În evul mediu i s-a spus *Piatra* lui Crăciun, azi se numește *Piatra* Neamț. Localnicii îi spun, pur și simplu, *Piatra*. Este firesc să credem că anticii i-au spus *Petrodava*.

Argumentele geografice și filologice au fost întărite de numeroasele mărturii privind așezările geto-dacice în zona Piatra Neamț, cele mai spectaculoase fiind fortificațiile și sanctuarele de piatră de pe Bîtca Doamnei, un deal stîncos aflat la 3-4 km Vest de oraș. La poalele dealului, unde înainte curgea Bistrița, se întinde astăzi un lac de acumulare. Pantele dinspre Est și Nord sînt foarte abrupte, cea dinspre Apus este mult mai lină, fapt ce a determinat pe geto-daci să amenajeze aici trei terase pentru construcția locuințelor. Legătura cu mun-

tele din apropiere se face printr-o șa îngustă, pe unde urca, dealtfel, și drumul antic. Tot aici se afla și poarta cetății. Construcția, pe toate cele patru laturi, era închisă de un zid de piatră, gros de circa 3,50 m. Intrarea în cetate era străjuită de un turn cu baza pătrată (9 × 9 m) care, în partea superioară, era construit din lut și bîrne; înălțimea lui trebuie să fi fost, în antichitate, de cel puțin 7 m. Piatra folosită la construcție și găsită la fața locului a fost destul de sumar fasonată. Blocurile din stîncă au fost dispuse pe două rînduri, între ele fiind așezată o umplutură de piatră sfărîmată. Pentru consolidare, constructorii au folosit un liant de lut, care a dat fortificației soliditatea necesară. Descoperirile arheologice (stîlpi masivi din lemn, care arseseră, ne permit să deducem că zidul avea o suprastructură din bîrne. Înălțimea lui nu mai poate fi calculată cu exactitate; se presupune că era de maximum 4-5 m.

În incinta cetății au fost identificate mai multe locuințe, toate de formă dreptunghiulară, avînd temelia de piatră, pereții din bîrne și acoperișul din șindrilă. O locuință de întindere mai mare, probabil cu mai multe încăperi, aflată pe platoul superior al cetății, ar fi putut constitui reședința căpeteniei locale.

Dar cea mai remarcabilă descoperire de la Bîtca Doamnei o reprezintă urmele a două sanctuare, al căror plan și aliniamente de tamburi de piatră este analog cu cel al sanctuarelor dacice identificate în cetățile din Munții Orăștiei[1]. Unul dintre sanctuare, suprapus în parte pe turnul dinspre Sud, aparține unei faze mai vechi decît fortificația. Celălalt, situat în afara zidului de incintă, la mică depărtare de acesta, pe o terasă special amenajată, aparține foarte probabil celei de-a doua faze a cetății. Orientarea șirurilor de tamburi Nord-Sud, la primul sanctuar, și Vest-Est, la cel de-al doilea, o redă aidoma pe cea de la Sarmizegetusa.

În cursul săpăturilor întreprinse aici în decursul mai multor ani, a ieșit la iveală obișnuitul inventar al așezărilor geto-dacice: ceramica locală și cea de import (elenistică și romană), unelte de fier, obiecte de podoabă, rîșnițe, de piatră etc. Frecventă este ceramica fină lucrată cu roata, de culoare cafenie și decorată cu benzi sau motive geometrice realizate cu culoare roșie, așa cum se întîlnesc cu precădere în Moldova. Obiectele de import sînt relativ rare. În afară de unele piese, mai ales fragmente de amfore, se remarcă un vas din bronz aurit, a cărui toartă este lucrată, în partea inferioară, sub forma unui cap omenesc.

Materialele arheologice, precum și cele cîteva monede descoperite la Bîtca Doamnei, au făcut pe cercetători să presupună că așezarea a fost întemeiată în sec. II î.e.n., dar că perioada sa de înflorire a început în secolul următor, continuînd și după aceea. Din această epocă de înflorire datează și fortificațiile de piatră și măcar unul dintre sanctuare. Sfîrșitul cetății s-a datorat unui puternic incendiu. Tot un foc pîrjolitor pusese capăt primei faze a acestei așezări. Cînd au avut loc aceste evenimente, este greu de precizat. Nu există nici un motiv care să ne facă să credem că cetatea ar fi avut o altă soartă decît cele trei dave geto-dacice de pe Siret, care au suportat mari distrugeri în urma unor evenimente desfășurate între 89 e.n. (anul încheierii păcii lui Decebal cu Domițian) și 106 (sfîrșitul războaielor sale cu romanii). Numai materialul arheologic este insuficient pentru a răspunde unor asemenea întrebări de mare precizie cronologică.

Așa cum reliefează cercetările efectuate pînă în prezent, cetatea de pe Bîtca Doamnei constituia mai degrabă acropola, centrul politic și religios al geto-dacilor din părțile Neamțului. Viața de zi cu zi se desfășura în locuri deschise, în toată zona înconjurătoare, pe teritoriul al cărui centru era această davă.

Pe Muntele Cozla a mai fost identificată o fortificație; distrusă în mare parte de lucrări moderne, ea nu a putut fi cercetată decît superficial. Din datele obținute rezultă că era contemporană cu fortificația de pe Bîtca Doamnei. De ce să fi fost necesare două cetăți la distanță de numai 4 km? Un răspuns satisfăcător nu poate fi încă dat. Tot ce putem spune este că aglomerarea într-o zonă restrînsă a numeroase vestigii geto-dacice arată însemnătatea acestui centru politic și economic.

Pe de altă parte, analogiile cetății de pe Bîtca Doamnei cu monumentele dacice din Munții Orăștiei reprezintă încă o dovadă indiscutabilă a unității de cultură materială și spirituală a tuturor geto-dacilor, în epoca lor de maximă dezvoltare.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6-7/1977.

NICARAGUA 1909-1934:

A. C. Sandino

Generalul muncitor refuză să se predea

Dr. CONSTANTIN BUȘE,
lector universitar

Coloanele de politică externă ale cotidienelor consemnează frecvent ştiri despre evenimentele din Nicaragua. Titluri ca Sfîrşitul unei dictaturi; O importantă victorie a forţelor sandiniste; Vechea gardă naţională somozistă va fi înlocuită de armata populară sandinistă; Continuă procesul de revenire la o situaţie normală **sînt în atenţia cititorilor, situînd în plină actualitate această ţară din America Centrală.**

Originea termenului „sandinist" ne oferă prilejul de a evoca trecutul de luptă al Nicaraguei, un trecut relativ recent, din secolul nostru, avîndu-l în centru pe eroul naţional Augusto Cesar Sandino.

La sfîrşitul secolului XIX şi începutul sec. XX, Nicaragua — descoperită în 1502 de Cristofor Columb, cucerită în 1523-1524 de spanioli şi independentă, din 1838 — era considerată de guvernul de la Washington un punct strategic de cea mai mare importanţă. Cercurile de afaceri din Wall-Street s-au arătat interesate de existenţa minelor de aur, precum şi de posibilitatea de a folosi teritoriul Nicaraguei pentru construirea unui canal între Oceanele Atlantic şi Pacific.

La preşedinţie: nepotul, unchiul şi iar nepotul

În primul deceniu al veacului nostru, unul din preşedinţii ţării, Zelaya, a încercat să stăvilească influenţa crescîndă şi apăsătoare a capitalului străin. Dar eforturile sale s-au soldat cu o rebeliune a elementelor conservatoare dezlănţuită în octombrie 1909 la Bluefields, principalul port al ţării la Oceanul Atlantic, acţiune „finanţată" de către Adolfo Diaz din seifurile băncilor americane. Urmarea rebeliunii a fost debarcarea unor importante forţe de infanterie marină Nord-americană în zonă. Senatul şi Camera deputaţilor din Managua, capitala Nicaraguei, sub presiunea ambasadorului S.U.A., care a aplicat „diplomaţia pistolului în spate", l-au numit preşedinte provizoriu pe Adolfo Diaz. Noua administraţie proamericană a provocat înrăutăţirea condiţiilor de viaţă şi de muncă, sporind, în schimb, profiturile societăţilor străine. La expirarea mandatului, în 1912, măsurile de mînă forte ale lui Diaz, în vederea realegerii sale, au provocat o nouă răscoală, înăbuşită printr-o intervenţie armată a Statelor Unite: aproape 6 000 infanterişti marini, adică trupe speciale de desant transportate cu nave de război, au ocupat Nicaragua. În condiţiile create, Diaz a reobţinut mandatul de preşedinte pentru perioada 1913-1917. „Pagubele" provocate de răsculaţi întreprin-

derilor cu capital Nord-american au fost plătite de guvernul reacționar și antinațional din fondurile alocate anterior învățămîntului (peste 72% din populație era analfabetă), sănătății și dezvoltării economice.

În 1921, sub președinția lui Diego Emanuel Chamorro, din cauza scăderii prețului cafelei și zahărului, principalele produse de export, Nicaragua a fost confruntată cu o gravă criză economică, pe fondul căreia au izbucnit mișcări insurecționale împotriva noii administrații Chamorro și a ocupanților. Ele au fost înăbușite cu forța armată. În 1923, Diego Emanuel Chamorro a încetat din viață. Nepotul său Emiliano Chamorro, lider al conservatorilor, fost ministru al Nicaraguei la Washington și fost președinte al Nicaraguei în perioada 1917-1921, a reușit, la sfîrșitul anului 1925, după o scurtă perioadă de guvernare constituțională, cînd Nord-americanii s-au retras din Nicaragua, să preia prin forță conducerea țării. În primăvara anului 1926, a izbucnit din nou o mișcare insurecțională care, din mai multe centre ale țării, s-a extins în provincia León și în regiunea de Sud a litoralului, la Pacific. Emiliano Chamorro a declarat starea de asediu și a decretat un împrumut forțat de 50 000 cordobas (dolari), pentru a face față cheltuielilor militare. Deși se afirmase că, „față de evenimentele din Nicaragua, administrația [președintelui S.U.A.] Coolidge se abține să ia atitudine și păstrează o strictă neutralitate", încă din mai 1926, în porturile Corinto, Bluefields și Puerto Cabezas, au fost trimise din S.U.A. „nave de război, pentru a proteja interesele naționalilor lor".

Diaz bis

Izolat în exterior și hărțuit permanent de insurgenți în interior, Emiliano Chamorro a fost nevoit să caute o înțelegere cu liberalii, reprezentanți ai unei părți din opoziție. Tratativele duse cu medierea însărcinatului cu afaceri al S.U.A. au durat mai multe săptămîni fără să ajungă la nici un rezultat.

După aproape un deceniu, la 14 noiembrie 1926, în funcția de președinte s-a reinstalat Adolfo Diaz, personaj de tristă memorie, cunoscut pentru servilismul său în fața intereselor străine. Atunci, liderul partidului liberal, Juan Bautista Sacasa, vicepreședinte al țării în 1924-1925, s-a decis să preia conducerea luptei armate împotriva regimului dictatorial; în același timp, teritorii însemnate de pe coasta Atlanticului erau controlate de forțe insurgente, aflate sub comanda generalului José Maria Moncada. La 1 decembrie 1926, Sacasa s-a proclamat, în Puerto Cabezas, „președinte legiuit al Republicii Nicaragua"; a constituit un „guvern provizoriu" și l-a numit pe generalul Moncada ministru al Forțelor Armate și al Flotei. Ambasadorul Washingtonului la Managua transmitea superiorilor săi la 13 decembrie că, dacă Statele Unite nu vor sprijini cu forțe militare regimul lui Diaz, acesta va fi răsturnat repede de poporul răsculat. Zece zile mai tîrziu, un puternic detașament de infanterie marină a Statelor Unite a debarcat la Puerto Cabezas, capitala provizorie a guvernului Sacasa. Departamentul de Stat a declarat cu cinism și ipocrizie: „intervenția americană, decisă de cererea celor interesați, a -fost dictată de singura grijă de a proteja persoanele și bunurile americanilor și străinilor".

Între timp, luptele între trupele insurgente și cele ale lui Diaz, sprijinite de Nord-americani, s-au extins pe întreg teritoriul țării.

Pentru a pune capăt războiului civil, Saçasa a declarat că e gata să renunțe la președinție, cu condiția ca și Diaz să facă același lucru, în locul lor urmînd să fie desemnată o altă persoană neangajată în lupta politică. Răspunsul delegatului trimis de guvernul de la Washington, la fața locului, pentru a media o împăcare între conservatori și liberali, a fost: „Considerăm indispensabil ca președintele Diaz să rămînă la putere... Trupele noastre vor fi autorizate să primească armele celor care se predau și să-i dezarmeze cu forța pe cei care refuză". În paralel, Washingtonul și generalul Moncada au încheiat un acord, prin care ultimul accepta președinția lui Diaz și dezarmarea forțelor insurgente (pentru fiecare armă depusă, americanii plăteau zece dolari). Sacasa a abandonat și el lupta și, însoțit de membrii guvernului său și de cîțiva susținători, a plecat la 20 mai 1927, din Puerto Cabezas, preferînd exilul și retrăgîndu-se în Costa Rica.

Augusto Cesar Sandino, fost muncitor, devenit general al forțelor militare insurgente, a fost singurul dintre liderii răscoalei care a refuzat să depună armele. El și-a adunat partizanii și s-a retras în zona orașului natal San Rafael del Norte, din regiunea muntoasă, de Nord, a țării — Las Segovias, locuită de indieni și metiși. „Eu îl consider pe Moncada — spunea Sandino — nu numai trădător, ci și dezertor: el a trecut la inamic. Nimeni nu l-a autorizat să semneze un tratat secret cu dușmanul în numele armatei constituționale, mai ales cu invadatorii țării noastre". Apelurile și somațiile adresate de Moncada lui Sandino, pentru a înceta rezistența și a preda armele, au sporit și mai mult hotărîrea acestuia de a continua să apere independența patriei sale.

În iulie 1927, Sandino a lansat un *Manifest* prin care chema la luptă împotriva invadatorului străin, luptă cu caracter social, național și antiimperialist. „Cîtă vreme va trăi Sandino — se spunea în *Manifest* — independența Americii Latine va avea un apărător. Niciodată nu-mi voi trăda cauza. Prin aceasta mă numesc fiul lui Bolivar"[1].

Sub conducerea lui Augusto Cesar Sandino, războiul civil s-a transformat în război național revoluționar. Detașamentele militare conduse de el și formate din muncitori și țărani (indieni și metiși), alcătuind armata suveranității naționale, au reușit, în scurt timp, să controleze o zonă de 32 000 km pătrați. Deviza mișcării de eliberare sandinistă era „Patrie și libertate", întruchipînd idealu-

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1971.

rile național și social, iar imnul oficial era *Internaționala*.

Victorie...

Noi victorii au consolidat situația forțelor sandiniste în anul următor. Generalul Sandino a proclamat constituirea Republicii Nueva Segovia, alcătuită din provinciile Segovia, Esteli și Jinotega. Spre mijlocul lunii martie 1928, Sandino a adresat un mesaj Statelor Unite, cerînd retragerea forțelor de ocupație. Conducătorul războiului de eliberare a trimis, totodată, o scrisoare comandantului forțelor navale Nord-americane din apele Nicaraguei, în care propunea „să se încredințeze controlul alegerilor prezidențiale reprezentanților Americii Latine, și nu infanteriștilor americani". Replica a fost trimiterea unui nou detașament de 2 000 pușcași marini în Nicaragua.

În ciuda întăririlor sosite, forțele militare revoluționare au continuat să controleze regiuni reprezentînd a treia parte din teritoriul țării, ceea ce a determinat intensificarea raidurilor aeriene de bombardare a insurgenților. Forțele de ocupație au reușit, pentru scurtă vreme, să oprească acțiunile ofensive ale armatei de eliberare. Semnificativă în acest sens era declarația comandantului trupelor de ocupație, generalul Feland: „Mi-ar trebui 50 000 oameni pentru a mă descotorosi de Sandino și, chiar și așa, ar trebui fie să mă ajute hazardul, fie ca unul din oamenii săi să-l trădeze".

La alegerile prezidențiale din octombrie 1928, datorită prezenței amenințătoare a pușcașilor marini Nord-americani, învingător a ieșit generalul Moncada. Cu cîtva timp în urmă, acesta fusese la New York și Washington, unde, prin promisiunile și asigurările făcute, cîștigase bunăvoința cercurilor de afaceri și a Casei Albe.

Sandino a propus noului președinte împărțirea țării în două: Republica Nicaragua, administrată de guvernul de la Managua și Republica Nueva Segovia, condusă de forțele de eliberare. Ca răspuns, Moncada a decretat starea de asediu, declanșînd o importantă operațiune de „curățire" a zonelor eliberate. Forțele armate sandiniste au fost nevoite să se retragă în munți. Dar, deși slăbită, mișcarea de eliberare condusă de Augusto Cesar Sandino era departe de a fi înfrîntă.

Trupe de eliberare ale forțelor sandiniste

În primăvara anului 1931, au avut loc noi ciocniri. Poetul și dramaturgul Paul Claudel, ambasadorul Franței la Washington, își informa Ministerul că „tulburările din Nicaragua" erau deosebit de grave. În același timp, secretarul Departamentului de Stat, Henry Stimson, a ordonat ambasadorului american la Managua și consulului general din Bluefields să-i avertizeze pe Nord-americanii din Nicaragua că, „ar face bine să părăsească țara sau, cel puțin, să se refugieze în porturile de unde ar putea fi eventual evacuați. Cei care rămîn o fac pe propriul lor risc". Stimson nu ascundea că există „dificultăți și obligații pe care guvernul [de la Washington] nu și le poate asuma". Conform deciziei președintelui S.U.A., Herbert Hoover și sub presiunea insurecției, care se bucura de simpatie în cercurile largi ale opiniei publice, o parte a soldaților și ofițerilor americani din Managua a fost retrasă, mărturisind, așa cum recunoștea Stimson, „eșecul politicii americane în Nicaragua".

La 6 noiembrie 1932, candidatul forțelor liberale Juan Bautista Sacasa, reîntors din Costa Rica, a fost ales președinte, la 1 ianuarie 1933 a avut loc transmiterea puterii, iar la 2 ianuarie s-au retras din Nicaragua ultimele trupe americane, punîndu-se astfel capăt ocupației care durase două decenii.

Forțele revoluționare sandiniste, grupate în Nordul țării, așteptau de la noul regim satisfacerea revendicărilor cu caracter social ale oamenilor muncii. Între guvernul Sacasa și forțele revoluționare au avut loc negocieri, în urma cărora Sandino s-a decis să părăsească înălțimile Segoviei și să vină la Managua pentru tratative.

La 2 februarie 1933, Sandino a sosit în Capitală, unde a fost primit cu mari onoruri de către președintele Sacasa. Conducătorul mișcării de eliberare a declarat ziariștilor că „aduce o pace onorabilă pentru toți", că „nu mai are motive să se bată", întrucît țara „și-a recăpătat independența după plecarea marinilor". Cu deplin temei, Sandino era numit de poporul său „binefăcător al patriei".

Președintele Sacasa a fost de acord ca Sandino să-și păstreze o parte din trupe, pentru a „asigura securitatea provinciei Segovia", unde soldații săi „vor schimba arma cu plugul, pe pămînturile atribuite de către guvern". Acestea erau terenuri de excelentă calitate, la Nord de Matagalpa, pe coasta Atlanticului, unde s-au pus bazele unei colonii agricole căreia i se spunea „Țara lui Sandino".

Sandino a lansat o proclamație către locuitorii acestei zone, cerîndu-le supunere completă față de guvernul Sacasa

și declarînd că el însuși „se va supune, atîta vreme cît guvernul nu va întreprinde acțiuni contrare binelui țării".

...și trădare

Politica de echilibru a guvernului, condus de liderul partidului liberal nu era însă pe placul cercurilor reacționare, rămase fidele stăpînilor Nord-americani. O încercare de preluare a puterii prin lovitură de stat l-a determinat pe președinte să decreteze, la 15 mai 1933, reintroducerea stării de asediu în regiunea Managua, pentru a lichida în fașă mișcarea conservatorilor. În același timp, guvernul Sacasa a folosit Garda națională, formată de fapt din mercenari, pentru reprimarea acțiunilor muncitorești, fiind arestați zeci de muncitori, acuzați de a fi pregătit o mișcare comunistă.

Acțiunile represive cărora le-au căzut victime și mulți sandiniști l-au decis pe generalul Sandino să revină la Managua, pentru a protesta pe lîngă președintele Sacasa împotriva acestor procedee, cerînd reînnoirea pactului de prietenie pe care-l violase Garda națională. Sandino avertiza că perpetuarea acestor ilegalități îl vor obliga să nu mai garanteze „atitudinea pașnică a oamenilor săi".

Sandino a avut o întrevedere și cu Anastasio Somoza, comandantul Gărzii naționale, cu care prilej s-a realizat „o nouă conciliere" sancționată parțial prin două proclamații; Sandino aducea la cunoștința cetățenilor că, în urma înțelegerii cu Somoza, nu vor mai avea a se plînge de violențele Gărzii naționale. „Reconstrucția pașnică a patriei — spunea el — este sarcina noastră actuală". „Reconcilierea" era valabilă pînă la 2 februarie 1934, după care guvernul urma să-și asume „de drept și de fapt, controlul, fără restricții, al teritoriului ocupat de Sandino și oamenii săi".

Revenit în „țara lui", Sandino a făcut declarații de loialism deplin față de guvernul Sacasa și a promis să se dedice organizării de cooperative agricole, ceea ce, spera el, „va scoate Nicaragua din situația economică precară".

La începutul lunii februarie 1934, cînd a expirat termenul înțelegerii dintre Sandino și Somoza, șeful Gărzii naționale l-a anunțat pe președintele Sacasa că va trimite trupe în Segovia împotriva sandiniștilor. Sacasa nu avea nici o încredere în Somoza, ci, dimpotrivă, temîndu-se că acesta urmărea să dea o lovitură de stat, era înclinat mai degrabă să păstreze prietenia sandiniștilor și chiar să-i opună, la nevoie, Gărzii naționale. De aceea nu a fost de acord cu proiectul lui Somoza, și, pentru a-și exprima oficial poziția, l-a invitat pe Augusto Cesar Sandino și colaboratorii săi apropiați, să-i facă o vizită la Managua, în ziua de 21 februarie.

Împrejurarea corespundea intențiilor lui Somoza. În momentul sosirii delegației, detașamente ale Gărzii naționale, urmînd „instrucțiuni foarte precise", i-au arestat pe Sandino și pe cei care îl însoțeau, i-au dus în afara orașului și i-au împușcat pe loc. O cruntă represiune a fost declanșată de Somoza împotriva elementelor sandiniste.

Președintele Sacasa a introdus starea de asediu, declarînd presei că „deplînge și dezaprobă acest asasinat" și promițînd că va face totul pentru a afla adevărul și a-i descoperi pe vinovați. Ceea ce a urmat însă nu a confirmat aceste declarații.

Tolerarea crimei și îngăduința arătată mercenarilor lui Somoza au slăbit considerabil pozițiile guvernului Sacasa și forțelor democratice din Nicaragua. Acest lucru a facilitat înfăptuirea, la începutul verii anului 1936, a unei lovituri de stat militare, avînd ca urmare răsturnarea guvernului Sacasa și instaurarea dictaturii lui Anastasio Somoza.

Augusto Cesar Sandino, erou național al Nicaraguei, a devenit „erou al Americii Latine", înscriind o pagină strălucită în istoria acestor popoare și lăsîndu-și numele „Armatei populare sandiniste" care va înlocui vechea Gardă națională somozistă, apărînd idealurile de libertate și independență ale țării sale.

Ultima probă

Fără cuvinte

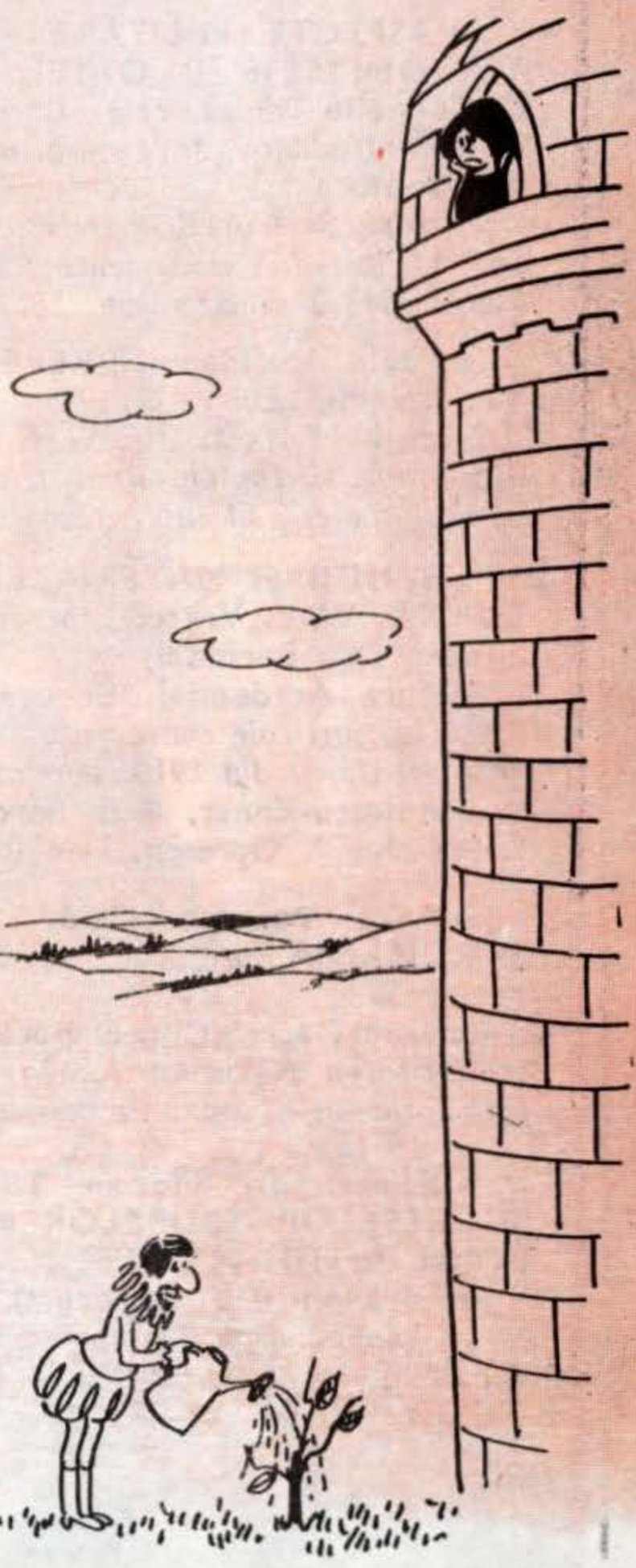

cărți sosite la redacție

● **Victor Axenciuc, Ioan Tiberian — PREMISE ECONOMICE ALE FORMĂRII STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN.**

Editura Academiei, București, 1979, 334 pp., 27 lei: *incursiuni în istoria neîntreruptelor legături economice dintre Țările române în epoca modernă.*

● **Iorgu Iordan — ARTICOLE POLITICE** *(introducere și îngrijire de ediție:* **Titu Georgescu**).

Editura Politică, București, 1979, 176 pp., 6 lei: *publicistică din perioada 1928-1971 (vezi și* **Magazin istoric,** *nr. 11/1973).*

● **Glück Jenö — OCSKÓ TEREZA.**

Editura Politică, București, 1978, 152 pp., 4 lei: *biografia unei eroice militante a Partidului Comunist Român (1917-1940).*

● **N. Stoicescu — VLAD ȚEPEȘ.**

Editura Militară, București, 1979, 200 pp., 5,75 lei: *viața și faptele remarcabilului voievod, devotat și viteaz apărător al independenței Țării Românești.*

● **ASPECTE MILITARE PRIVIND REVOLUȚIA DIN 1848 ÎN OLTENIA** *(ediție întocmită de* **Corneliu Tamaș, Petre Bărdașu, Sergiu Purece;** *studiu introductiv de general-maior dr.* **Constantin Olteanu**).

Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1979, 256 pp., 11 lei: *266 documente inedite din perioada 4 iunie 1848-27 octombrie 1851.*

● **Paul Abrudan — PREFECTUL PAȘOPTIST VASILE MOLDOVAN.**

Editura Militară, București, 1979, 176 pp., 6,25 lei: *viața și faptele unui tribun revoluționar din „Statul major" al lui Avram Iancu.*

● **STUDII ȘI MATERIALE DE ISTORIE MODERNĂ. VOL. VI** *(redactori responsabili:* **N. Adăniloaie, Dan Berindei**).

Editura Academiei, București, 1979, 200 pp., 12,50 lei: *articole consacrate Războiului de Independență și Unirii din 1918, semnate de* **N. Adăniloaie, S. Rădulescu-Zoner, B.B. Berceanu, Gh. Cristea, I. Stanciu, P. Oprescu, Dan Berindei.**

● **Aurel Pantea — CUBA REVOLUȚIONARĂ ȘI ROMÂNIA** *(prefață: prof. univ. dr.* **Camil Mureșan**).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 180 pp., 7,50 lei: *solidaritatea poporului român cu lupta de dezrobire națională și socială a poporului cubanez.*

● *Colonel dr.* **Florian Tucă — FACTORI AI SUCCESELOR TRUPELOR ROMÂNE ÎN RĂZBOIUL ANTIHITLERIST.**

Editura Militară, București, 1979, 288 pp., 10 lei: *o analiză a glorioasei campanii din perioada 23 august 1944-9 mai 1945.*

PLANȘELE NOASTRE

ULTIMA MODĂ... ACUM UN SECOL

Cum se îmbrăcau bucureștenii în secolul trecut? O întrebare al cărei răspuns l-am aflat în expoziția „Moda Bucureștilor de-acum un veac", organizată de Muzeul de istorie al municipiului București și Institutul de arte plastice „Nicolae Grigorescu". Deschisă în sălile fostului Muzeu „Kalinderu" — ele însele mărturii istorice din secolul XIX — în lunile martie-aprilie a.c., expoziția a oferit vizitatorului contemporan o imagine complexă asupra veșmintelor purtate de bucureșteni în veacul precedent.

Pînă prin 1830, dominantă, în Țările române, era vestimentația de tip oriental. Bineînțeles, ea era purtată de boierime, de funcționărime, intelectualitate etc. Țăranii, care formau imensa majoritate a poporului, purtau străvechile veșminte naționale, moștenite, din generație în generație, din timpuri imemoriale.

La începutul sec. XIX, încercările de adoptare a modei occidentale în Principate erau timide. „Hainele nemțești", cum le numea poporul, erau socotite drept o curiozitate. Două decenii mai tîrziu însă numărul celor care trecuseră la noua modă crescuse simțitor, autoritățile luînd chiar... unele măsuri restrictive. Astfel, la 27 iulie 1823, Grigore Ghica, domnul Țării Românești, ordona ca, în termen de trei zile, toți cei care îmbrăcaseră veșminte occidentale să renunțe la ele, altfel suportînd grele pedepse.

Dar noua modă și-a croit în continuare drum rapid în saloanele și casele din Principate.

Din multitudinea de modele purtate de bucureșteni de-a lungul unui secol, organizatorii expoziției (selecția și prezentarea exponatelor au fost făcute de criticul de artă *Adrian-Silvan Ionescu* de la oficiul pentru Patrimoniul cultural național al municipiului București) au ales pe cele mai reprezentative, evocatoare ale unui întreg univers vestimentar. Rochii cu decolteuri adînci, fracuri și redingote cu tăietură suplă, costume de voiaj sau de călărie, straie militare (între ele celebrele uniforme purtate de ostașii români în Războiul de Independență), corsete și pălării, dantelărie, marochinărie, toate expuse într-o ambianță sugerînd atmosfera veacului XIX.

Numeroase fotografii de epocă, mobilier, tablouri, pagini din jurnale de modă, albume de familie, felurite desene și modele de coafuri, diferite alte obiecte au completat imaginea colorată și plină de savoare cu care vizitatorul a rămas din originala expoziție găzduită de fostul Muzeu „Kalinderu".

L. IOAN

ARTICOLE FRANTUZESTI
FACUTE IN BUCURESCI

PORTOCALE-TURTA DULCE
GINE IEA NU SE MAI DUCE

CONFETARIA E. BASILIU

Un monument al libertății

În amintirea grandioasei Adunări naționale a românilor, ținută la 3/15 mai 1848 pe Cîmpia Libertății din Blaj, unde cei peste 40 000 participanți au exprimat dorința lor unanimă de a se uni cu frații de peste Carpați, pe locul unde s-a aflat tribuna Adunării a fost ridicat un monument, Piatra Libertății, alcătuit dintr-un bloc din marmură, deasupra căruia fusese fixat altul din piatră, de forma unui trunchi de piramidă.

În preajma monumentului, în fiecare an, la 3/15 mai, aveau loc adunări aniversative închinate istoricului eveniment. Unul din participanții la aceste momente, pe atunci elev la o școală din Blaj, Iacob Radu, consemnează în memoriile sale că serbarea națională de la 3/15 mai era „cea mai însemnată și mai solemnă", lăsînd „cea mai neștearsă amintire în sufletul nostru, pentru că în acea zi izbucnea mai tare în noi... și clocotea mai puternic în inimile tinerești sfînta iubire de limbă și neam". În această zi avea loc o procesiune impunătoare „cu muzică, cîntări și multe steaguri naționale". Mulțimea se aduna în jurul monumentului — pe care era înfipt drapelul românesc — se rosteau înflăcărate discursuri, se intonau cîntece patriotice. Unii dintre elevi purtau la chipiuri și la butoniere panglici tricolore, alții aveau petrecute peste piept eșarfe în culorile naționale. În cugetele tuturor, Piatra Libertății reprezenta „semnul că acolo s-au înmormîntat suferințele de veacuri ale unui popor oropsit și sărăcit, acolo s-a înmormîntat sclavia grea a poporului român din Ardeal. Acea piatră mai înseamnă că libertatea poporului român a fost cîștigată cu sîngele scump a sute și mii de martiri, morți în anii 1848/49".

Astfel de procesiuni au avut loc pînă în 1876. În acel an — după cum consemnează I.F. Negruțiu[1], — în seara zilei de 14 mai 1876, elevii au pornit, ca de obicei, din curtea liceului, cu făclii aprinse, „în frunte cu flamure naționale", cîntînd Deșteaptă-te române! și s-au îndreptat spre locuința lui Timotei Cipariu. Aici Ioan Bianu, elev pe atunci în clasa a VIII-a, viitor secretar general și președinte al Academiei Române, a rostit o emoționantă cuvîntare. I-a răspuns Timotei Cipariu, „primit cu urale nesfîrșite", după cum notează în continuare I.F.Negruțiu, îndemnînd tinerimea la muncă și „la dragoste curată către neamul românesc, vrednic de o soartă mai bună". Apoi grupul s-a îndreptat spre catedrala istorică a Blajului, martora evenimentelor de la 1848. Aici, un alt elev a evocat „cu multă însuflețire acele zile mari și pe acei bărbați providențiali, cari au deșteptat conștiința națională". Manifestația a continuat a doua zi, la Piatra Libertății, unde profesori și elevi s-au adunat ca și în anii precedenți spre a cinsti amintirea evenimentelor din 1848.

La scurt timp după aceasta, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a transmis școlilor din Blaj că tinerimii din acest oraș „pe viitor nu i se permite nici un fel de serbare publică, nici o petrecere sau întrunire publică, cu orice nume s-ar fi numind ea. La cazul că acest ordin peste așteptare va fi călcat, numaidecît se vor lua măsuri de lipsă [necesare] pentru închiderea institutului respectiv".

În anul următor, 1877, întrunirea n-a mai avut loc. Doar „un mic stindard" național a fost fixat de cu noapte pe Piatra Libertății, spre care, după cum notează un fost elev, Coriolan Suciu, tinerii priveau „cu sufletul junghiat din ferestile claselor".

În 1883, Piatra Libertății a revenit din nou în atenția blăjenilor. Din cauza apelor Tîrnavei, care în fiecare an rupeau din malul cîmpului, monumentul era amenințat să se prăbușească în rîu. Un apel răspîndit printre elevii din clasa a VII-a îi convoca în ziua de 14 mai, la orele zece seara, pentru a salva Piatra Libertății, eventualele consecințe ale unui asemenea act de îndrăzneală urmînd a fi suportate solidar de toți. În seara și la ora fixată, pe lîngă cei chemați, s-au prezentat și alți elevi din clasele mai mici. Tinerii au mutat monumentul spre centrul cîmpiei, au arborat pe el un steag tricolor și au intonat Deșteaptă-te române! Pe catargele din curtea gimnaziului, elevii au înălțat, de asemenea, flamuri tricolore românești.

A doua zi, organele de ordine au confiscat steagurile, raportînd forurilor superioare despre manifestație. La 19 iunie, a sosit la Blaj comisarul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, în fruntea unei comisii de anchetă, spre a lua măsuri de sancționare a „conturbatorilor" ordinii publice.

După cum relata Ioan Micu Moldovan, directorul liceului, comisia de anchetă hotărîse, la 20 iunie, că, dacă pînă a doua zi nu erau descoperiți cei vinovați, urma să fie sistată susținerea examenelor de sfîrșit de an, eliberarea certificatelor școlare pe anul 1883 și închiderea gimnaziului. În fața acestei situații, spre a nu se împiedica desfășurarea normală a vieții școlare, unul dintre elevi, Teodor Pantea, din clasa a IV-a, a declarat că el a ridicat steagul tricolor pe catargele din curtea școlii. Cum ceilalți făptași nu au fost descoperiți, comisia a părăsit Blajul, nu înainte de a sista totuși „estrădarea [eliberarea] tuturor testimonielor [certificatelor] scolastice despre anul scolastic curent".

Elevii din clasa a VII-a, inițiatorii faptei, au hotărît atunci să-și asume ei întreaga răspundere a celor săvîrșite la 14-15 mai, după care intenționau, știind că urmau să fie eliminați, „să trecem munții în țara românească, cum au făcut și alții înaintea noastră". Profesorul Silvestru Nestor le-a arătat însă că aceasta nu-i cea mai bună rezolvare a situației, deoarece, preciza el, autoritățile „vor afla pretext binevenit de a închide gimnaziul din Blaj, pe care îl considerau ca [un] cuib de revoluționari; vor închide gimnaziul, cum au închis și gimnaziile slovacilor". El era de părere că ar fi fost mult mai bine dacă se ofereau „niște civili" care să-și asume răspunderea faptelor.

Și aceștia s-au găsit: Aurel Popa, fost redactor la Tribuna și Augustin Coltor, tipograf, au anunțat autoritățile „că ei sînt înfăptuitorii". Cu aceasta cazul s-a încheiat. Teodor Pantea, împreună cu alți trei elevi, au fost eliminați din toate școlile secundare. Cu bani strînși prin colecte de la colegii și profesorii lor, au reușit să treacă în România, unde și-au terminat studiile. Eliberarea certificatelor școlare a fost multă vreme oprită, iar directorul gimnaziului, Ioan Micu Moldovan — viitor membru al Academiei Române, în 1894, — a fost nevoit să demisioneze, documentele școlare din septembrie 1883 menționîndu-i ca fost director gimnazial.

Piatra Libertății a fost martora și a însuflețitoarelor zile care au premers înfăptuirea visului de veacuri al românilor: Unirea cu patria mamă. La 4 noiembrie 1918, cînd s-au constituit Consiliul național român și Garda națională română din Blaj[2], locuitorii orașului s-au îndreptat într-un entuziasm de nedescris spre Piatra Libertății, intonînd Deșteaptă-te române și Pe-al nostru steag e scris Unire. În fața monumentului, mulțimea a îngenuncheat. Entuziaste manifestări au avut loc la 1 decembrie 1918, cînd, întruniți în jurul monumentului, blăjenii au primit vestea sosită din Alba Iulia: prin voința celor peste 100 000 români veniți în orașul lui Mihai Viteazul se înfăptuise unirea Transilvaniei cu România.

Punte simbolică peste timp, Piatra Libertății unea aspirațiile generației de la 1848 cu împlinirile celor din 1918.

Ioan NISTOR,
Arhivele Statului Cluj-Napoca

[1-2] Magazin istoric, nr. 5/1979; 9/1978.

UNIVERSUL

CELE DIN URMA ȘTIRI DIN LUMEA INTREAGA, TELEGRAFICE ȘI TELEFONICE
REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: BUCUREȘTI, STR. BREZOIANU No. 23-25
CENTRALA TELEFONICA A ZIARULUI: 3.20.10; SECRETARIATUL DE REDACȚIE: 3.20.11

DIREC
ȘI ADMINISTRA
ATELIAN P

NAREA PRIMULUI MINISTRU ARMAND CĂLINESCU

CUM S'A SĂVÂRȘIT ATENTATUL. — PRINDEREA ȘI EXECUTAREA ASASINILOR

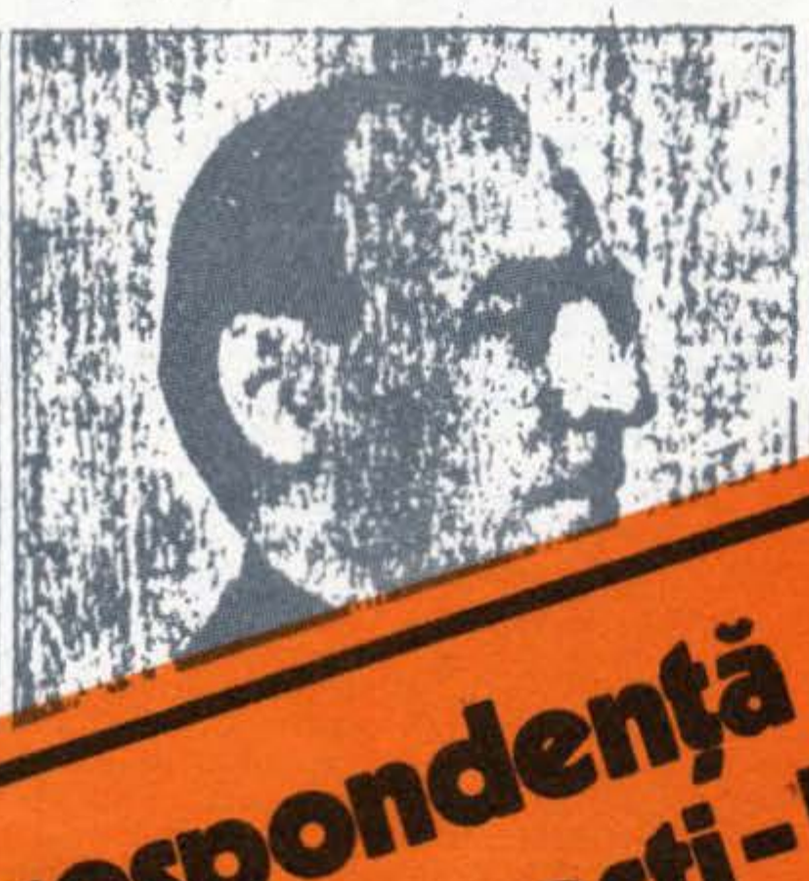

torească lui naționale, cu nevoile lui, cu drepturile lui, — primul nostru cuvînt pe care-l adresăm din adîncul conștiinței noastre românești este : toată lumea să și păstreze calmul!

Niciodată țara n'a avut mai multă nevoie de liniște, de ordine și disciplină, ca în aceste zile de grijă națională. Niciodată țara n'a avut mai multă nevoie de strînsa unire a tuturor fiilor ei, de acea solidaritate națională, care singură poate asigura națiunii întregi forța necesară pentru apărarea drepturilor și securității ei.

În aceste zile, cînd nu departe de frontierele noastre se dau [illegible] cînoase, cînd [illegible] ca toți a- [illegible]

Completarea guvernului

D. general Gh. Argeșeanu, președinte al consiliului [illegible]

D. S. Regele a semnat ieri decretul numirii d-lui general Gh. Argeșeanu, fost [illegible] în locul d-lui Armand Călinescu, [illegible] președintele consiliului [illegible] de miniștri, [illegible] ora de [illegible] [illegible] de la [illegible]

Domnul General Gh. Argeșeanu, fost [illegible] dinte [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Corespondență diplomatică București-Bruxelles

GARDA DE FIER ÎN SOLDA GERMANIEI NAZISTE

NICOLAE MINEI

O recentă călătorie în Belgia mi-a prilejuit întîlniri și reîntîlniri cu numeroși istorici care lucrează la facultățile sau institutele de specialitate din Bruxelles, Gand, Louvain și Liège. Prilej, totodată, de a regăsi calda și fireasca ospitalitate care caracterizează această mică țară, situată, ca și a noastră, la răscrucea unor mari drumuri europene, îndelung bătătorite de pașnicele caravane ale negustătorilor, dar — vai! — și de pustiitoarele coloane ale armatelor de felurite neamuri.

Într-o măsură parcă și mai accentuată decît în ocaziile precedente, colegii de breaslă din Belgia și-au exprimat interesul față de trecutul României, al cărei strălucitor prezent îl cunosc remarcabil de bine. De-a dreptul impresionantă este atenția cu care ei urmăresc noile cuceriri ale istoriografiei noastre. Din discuțiile purtate, am putut constata o adeziune unanimă și plină de satisfacție față de alegerea Bucureștiului ca sediu al viitorului Congres internațional de științe istorice, din august 1980.

De la asemenea gazde, animate de permanenta dorință de a fi de folos în cele mai diverse feluri, chiar dincolo de solicitările ce li se adresează, oaspetele pleacă — inevitabil — cu tolba plină. În cazul de față, beneficiarul

este Magazin istoric, **binecunoscut de istoricii belgieni, cărora le aparţine iniţiativa de a-l traduce şi multiplica pentru uzul cercetătorilor, cadrelor didactice şi studenţilor.**

Din recolta culeasă, apare în acest număr articolul cunoscutului istoric Jean Vanwelkenhuyzen, directorul Centrului de cercetări şi studii istorice ale celui de-al doilea război mondial, din Bruxelles, şi vicepreşedinte al Comitetului naţional al istoricilor din Belgia[1]. Studiul său se ocupă de cele 251 zile de neutralitate a Belgiei, dintre 1 septembrie 1939 — declanşarea conflagraţiei — şi 10 mai 1940 — invazia trupelor naziste (subtitlurile aparţin redacţiei).

Un al doilea rod al călătoriei în ţara cuprinsă între Masivul Ardenilor şi Marea Nordului îl constituie corespondenţa a doi şefi ai misiunii diplomatice belgiene la Bucureşti, în aceiaşi ani sumbri ai războiului şi ai ajunului său imediat. E vorba de telegramele şi rapoartele ministrului plenipotenţiar, baronul Guillaume, şi — după moartea lui neaşteptată, în 1939 — ale succesorului său, vicontele du Parc. Documentele au fost obţinute din Arhiva Ministerului belgian de Externe, al Comerţului Exterior şi al Cooperării pentru dezvoltare, graţie solicitudinii şi bunăvoinţei arătate de domnul de Jongh, arhivar, şi de colaboratorii d-sale, cărora li se cuvin cele mai calde mulţumiri.

Paginile care urmează se abat întrucîtva de la uzuala prezentare a documentelor în ordine strict cronologică. Am ales ca punct de plecare un eveniment, petrecut în urmă cu exact patru decenii: asasinarea primului ministru Armand Călinescu de către o bandă de legionari. Magazin istoric **a mai abordat acest dramatic episod[2], aşa că nu mai revenim nici asupra complexei şi contradictoriei personalităţi a celui ucis, nici asupra situaţiei politice generale şi a împrejurărilor particulare în care s-a produs atentatul. Ceea ce mi se pare relevant este că atît du Parc, care relatează şi comentează crima, cît şi Guillaume, predecesorul său, care raportează asupra perioadei anterioare săvîrşirii ei, au ştiut să vadă clar cel puţin două realităţi fundamentale: pe de o parte — ura şi dispreţul maselor populare româneşti faţă de fascism în general şi de hitlerism în special, pe de altă parte — caracterul profund antinaţional al Gărzii de fier, unealtă cumpărată şi manipulată de căpeteniile naziste de la Berlin.**

Documentele de mai jos au fost extrase din Dosarul 558/1938-1939, România (microfilm 1 158-1 216), din arhiva menţionată. Punctele de suspensie marchează pasajele omise ca neavînd o legătură directă cu tema centrală. În paranteze drepte se află completările sau explicaţiile noastre.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 4/1972; 7/1967, 7/1975, 4,6-9/1977.

La 21 septembrie 1939, ora 17.55, ministrul Belgiei la Bucureşti, vicontele du Parc trimite ministrului Afacerilor Străine şi Comerţului Exterior, Charles Spaak, telegrama cifrată nr. 119 (recepţionată şi indexată la Bruxelles sub nr. 3918/22 septembrie 1939):

Ministrul Afacerilor Străine îmi confirmă asasinarea Preşedintelui Consiliului [de Miniştri, Armand Călinescu]. Conform instrucţiunilor din circulara Dv, confidenţială nr. 15/1936, prezint imediat condoleanţe guvernului român.

A doua zi, la 22 septembrie, du Parc expediază o amplă relatare a evenimentelor (nr. 1788/776, recepţionată la Bruxelles sub nr. 000392/3 octombrie 1939):

Aşa cum v-am comunicat imediat prin telegrama nr. 119, Preşedintele Consiliului [de Miniştri] a fost asasinat ieri după-amiază. Dl. Călinescu plecase de acasă, pe la ora 14, în automobil, însoţit de un agent de pază, care luase loc, ca de obicei, alături de şofer. La intersecţia dintre bulevardul [actualmente Dr. Petru Groza] care duce la Castelul regal din Cotroceni şi marea arteră Ştirbey Vodă, stradă care vine din centrul oraşului, maşina Preşedintelui de Consiliu a fost oprită brusc de o căruţă cu fîn, care se pusese de-a curmezişul drumului. Şase tineri, care veneau [din urmă] într-un automobil, au sărit jos, au ucis agentul şi apoi l-au împuşcat, din imediată apropiere, pe dl. Călinescu, care a murit pe loc.

Unul dintre asasini a fost arestat chiar acolo, ceilalţi cinci au putut să scape şi s-au îndreptat, imediat, spre staţia de emisiuni radiofonice, unde au pătruns cu forţa şi au anunţat, ei înşişi, moartea Preşedintelui de Consiliu. La rîndul lor, au fost arestaţi în incinta staţiei.

Survenit într-un moment în care ţara trece printr-o perioadă extrem de primejdioasă, evenimentul a stîrnit, bineînţeles, o profundă emoţie la Bucureşti. Multe persoane bănuiesc că există o complicitate între Garda de fier şi [cel de-al III-lea] Reich. În primele clipe, lumea se întreabă chiar dacă asasinatul nu va fi urmat, nemijlocit, de o ameninţare exterioară. Se ştie că Preşedintele de Consiliu a luptat necruţător împotriva lui Codreanu. Se ştie, de asemenea, că moartea acestuia a stîrnit furia Germaniei. De atunci încoace, Preşedintele de Consiliu era obiectul a nenumărate ameninţări cu moartea...

Oricum ar fi, cuvîntul de ordine [la Bucureşti] este de a se considera această afacere ca pur internă...

Moartea domnului Călinescu, mai ales în această perioadă de frămîntări, constituie o pierdere enormă pentru ţară. În diverse rapoarte [trimise la Bruxelles] nu am omis, domnule Ministru, să scot în evidenţă calităţile sale, cu totul excepţionale, de clarviziune, energie şi sînge rece.

Este interesant de relevat că, în cadrul aceleiași informări, vicontele du Parc își exprimă îndoieli cu privire la un eventual amestec al Germaniei hitleriste în asasinarea lui Armand Călinescu:

Totuși complicitatea germană nu este deloc dovedită în cazul de față. Întîmplarea a făcut să sosesc în același timp cu colegul meu german [Wilhelm Fabricius], pentru a prezenta condoleanțe domnului [Grigore] Gafencu [ministrul de Externe]. Dl. Fabricius mi-a spus cît de mult l-a impresionat uciderea d-lui Călinescu, cu care se văzuse puțin înainte de a fi omorît. [Fabricius] a adăugat altui coleg al meu că pierderea va fi greu resimțită la Berlin, unde [Călinescu] era foarte stimat și unde se aprecia în mod deosebit modul său de a acționa în criza actuală [primele trei săptămîni ale celui de-al doilea război mondial]...

Mi se spune că ministrul Germaniei s-ar fi dus, de asemenea, ieri după-amiază, la Palatul regal. Lucrul mi se pare verosimil. Fără îndoială, cu acest prilej, el trebuie să-l fi asigurat pe rege că Reichul înfierează atentatul și îl regretă pe dl. Călinescu...

Să fie rîndurile de mai sus o mostră de naivitate din partea diplomatului belgian? Sau, mai curînd, dovada unui exces de prudentă scrupulozitate? Să nu uităm că vicontele du Parc se află de relativ puțină vreme la postul său, unde a sosit pe neașteptate, în condițiile destul de dramatice despre care am vorbit. Necunoscînd încă, în profunzime, situația politică internă și internațională a României, el are temeiuri serioase să se abțină de la interpretări precipitate. Războiul care a început de foarte curînd, ca și poziția precară a Belgiei, în periculoasa vecinătate a Reichului, constituie rațiuni suplimentare pentru o atitudine de expectativă rezervată.

Aceasta nu va dura mult. Cu exact o săptămînă mai tîrziu, la 29 septembrie, el trimite un nou raport ministrului de Externe belgian (nr. 1853/800, recepționat la Bruxelles sub nr. 000341/9 octombrie 1939), în care spune:

În raportul meu din 22 al lunii curente, numerotat 776, am avut onoarea să vă informez despre asasinarea Președintelui de Consiliu. Așa cum am subliniat atunci, s-a dat cuvînt de ordin oficial să se considere acest caz ca fiind de ordin pur intern. Se precizează că a fost vorba exclusiv de o răzbunare din partea Gărzii de fier, pentru moartea fostului său conducător, Codreanu. Fără îndoială, acesta a fost unul dintre motive. Dar informațiile pe care, în ultimele zile, le-am obținut din diferite părți tind să demonstreze că asasinarea domnului Călinescu trebuia să fie semnalul unei mișcări foarte ample, avînd ramificații în întreaga țară.

După părerea unora dintre colegii mei, acest complot se poate compara cu cel care a dus la asasinarea în 1934 a cancelarului austriac Engelbert Dolfuss și la acapararea puterii de către naziști în Austria...

... E greu de spus dacă Reichul este *direct* [subl. — *N.M.*] responsabil de moartea d-lui Călinescu. Totuși se admite, în general, că Germania *continua să subvenționeze* [subl. — *N.M.*] pe sub mînă Garda de fier și că acest partid, profitînd de actualele dificultăți, spera să pună mîna pe putere. Așa trebuie că au evaluat situația autoritățile române, deoarece, la scurtă vreme după moartea Președintelui de Consiliu, în toată țara au avut loc execuții sumare ale elementelor suspecte...

Se pune întrebarea de ce nu a folosit guvernul român starea de asediu, instaurată încă înainte de moartea d-lui Codreanu, pentru a aduce pe acuzați în fața Curților marțiale. Răspunsul este că domnea temerea că, procedîndu-se astfel, se vor obține mărturisiri care ar fi dovedit, în mod categoric, că respectivul complot nu avea un caracter pur intern, ci era sprijinit de o putere străină.

La ce se referă du Parc atunci cînd scrie că „Germania continua să subvenționeze pe sub mînă Garda de fier"? Pentru a înțelege mai bine această menționare făcută în treacăt, să ne întoarcem în timp cu mai bine de un an și să consultăm corespondența predecesorului său, baronul Guillaume, care scria, la 19 aprilie 1938, aceluiași ministru de Externe, Charles Spaak (nr. 623/315, indexată la Bruxelles, sub nr. 000061/27 aprilie 1938):

Guvernul român [prezidat de patriarhul Miron Cristea] a socotit de cuviință să ia măsuri energice împotriva mișcării Gărzii de fier, arestînd cea mai mare parte din conducătorii săi.

Această măsură era de așteptat. Încă de a doua zi după proclamarea Anschlussului, [anexarea Austriei de către Germania hitleristă, în noaptea de 11 spre 12 martie 1938], cînd autoritățile române au aflat despre telegrama de felicitări, adresată Führerului de către dl. Corneliu Zelea Codreanu, prin intermediul Legației germane la București, ministrul de Interne [pe atunci Armand Călinescu] s-a gîndit să-l aresteze pe șeful Gărzii de fier.

Diferite considerente l-au împiedicat să acționeze. Dar evoluția situației internaționale și descoperirea anumitor probe compromițătoare pentru Garda de fier au determinat pe regele Carol II și guvernul său să ia, în sfîrșit, măsuri radicale.

Aproape două sute de persoane au fost arestate. Numeroase descinderi ale poliției la domiciliile membrilor Gărzii de fier au dus la descoperirea de armament, ca de exemplu mitraliere, care denotează planuri de rebeliune. A fost confiscat un amplu material documentar în care se speră să se găsească dovezi ale relațiilor dintre Garda de fier și agenți ai puterilor străine...

Venirea la putere a acestei „mișcări" urma să arunce țara pradă anarhiei, cel puțin pentru o bucată de vreme...

Prin investigații făcute de mine personal, în anumite cercuri știu că adepții Gărzii de

fier, care lucrau ca servitori în locuințe particulare, făceau deja inventarul mobilierului stăpînilor lor, în scopul de a furniza căpeteniilor lor politice mobilele și obiectele de care ar fi avut nevoie...

Măsurile luate de guvernul român se justifică, astfel, atît din punct de vedere intern al României, cît și din punct de vedere internațional. Pentru ca autoritățile acestei țări să poată păstra ordinea în interior și pentru a evita surprize capabile să răstoarne întreaga sa politică externă, trebuia ca o acțiune energică să se opună acțiunii subversive, întreprinsă în mod clandestin de către o organizație susținută și dirijată de cele două principale puteri străine, inamice ale României...

După ce menționează părerile unor cercuri de dreapta, care nici atunci nu se arătau convinse de primejdia unui puci fascist, baronul Guillaume citează direct cele spuse de Armand Călinescu într-una din numeroasele convorbiri pe care acesta le-a avut cu reprezentantul diplomatic al Belgiei. Pasajul care urmează ni se pare deosebit de semnificativ: în cele spuse de Călinescu transpare limpede o judecată severă la adresa politicienilor burghezi care au pactizat în trecut cu Garda de fier sau s-au lăsat intimidați de ea:

„Ceea ce am vrut să demonstrez, mi-a spus dl. Călinescu, este că situația din trecut s-a modificat fundamental. Odinioară, guvernul fie că arăta o condescendență extraordinară [față de legionari], fie că se lăsa dominat de teamă, în timp ce Garda de fier acționa după bunul său plac, cu amenințări și insulte. Garda de fier tindea, astfel, să dea naștere unei mistici speciale, întemeiată pe mister și teroare, ceea ce impresiona pe mulți naivi.

Acum situația se va schimba. Hotărîrea și îndrăzneala se vor afla de partea guvernului și teama trebuie să domnească în rîndurile dușmanilor săi".

Dl. Călinescu nu ascunde, desigur, riscurile pe care le comportă această răsturnare de situație. El cunoaște ordinele care, la anumite momente date, au circulat printre adepții Gărzii de fier. Unul din foștii săi prieteni politici mi-a spus: „Își pune viața la bătaie. Cu atît mai mult, noi nu trebuie să-i precupețim nici aprobarea, nici elogiile ce i se cuvin".

La scurtă vreme după aceea, în ziua de 18 mai, ministrul belgian la București trimite un nou raport, marcat „Foarte confidențial" (nr. 774/394, indexat la Bruxelles sub nr. 000119/25 mai 1938), care dovedește, o dată mai mult, cît de bine informat este baronul Guillaume în problemele politice ale țării și cît de strînse sînt legăturile lui cu Armand Călinescu:

Peste cîteva zile, la începutul săptămînii viitoare, căpeteniile Gărzii de fier — dl. Corneliu Zelea Codreanu și colaboratorii săi cei mai apropiați — vor fi condamnați pentru înaltă trădare și pentru pregătirea unui atentat la ordinea și securitatea statului.

În urma anumitor denunțuri și trădări [ale unor legionari], guvernul român a reușit să intre în posesia unor importante documente de care intenționează să facă uz în cursul procesului ce va fi judecat peste cîteva zile. Majoritatea [acestor documente] nu va fi publicată.

L-am întrebat, în mod confidențial, pe dl. Călinescu dacă aceste documente i-au furnizat dovada participării unor puteri străine la mișcarea Gărzii de fier. S-a discutat adesea despre relațiile pe care conducătorii [legionari] le-ar fi întreținut cu legațiile Germaniei, Italiei și Poloniei; diverse incidente, așa cum a fost, de pildă, participarea miniștrilor Germaniei și Italiei la funeraliile legionarilor morți în [războiul civil din] Spania, păreau să confirme aceste zvonuri.[1]

Ministrul [Călinescu] mi-a răspuns:

„Din cercetările noastre rezultă că Garda de fier avea, într-adevăr, legături susținute cu Germania, cu autoritățile germane și cu partidul nazist. Legionarii au primit din Germania bani, indicații și directive. Acest lucru este stabilit. După cum ați remarcat, ne-ar fi greu să facem uz de dovezile noastre într-un proces public; dar guvernul va putea prezenta o parte din documentele pe care le posedă într-o ședință secretă [a tribunalului], păstrînd pe celelalte pentru o folosire ulterioară. Nu avem dovezi despre vreun amestec al Italiei. Dimpotrivă, am găsit o scrisoare în care șeful mișcării [gardiste] își exprimă părerea că legături mai strînse cu autoritățile italiene nu ar prezenta nici un interes.

Această scrisoare nu prea este măgulitoare pentru Italia, dar confirmă a contrario [din sens opus] că mișcarea legionară se afla, mai presus de orice, în solda Germaniei".

L-am întrebat pe ministrul de Interne dacă ministrul Poloniei la București — ale cărui simpatii pentru Garda de fier erau cunoscute — nu a fost implicat în complotul inițiat de această mișcare. Plecarea precipitată a d-lui Arczisewski pare să fi dat la iveală elemente compromițătoare.

Dl. Călinescu mi-a răspuns că nu a găsit nici o probă împotriva ministrului Poloniei, a cărui plecare nu trebuie atribuită vreunei activități în acest domeniu.

Actele de acuzare împotriva d-lui Codreanu, apărute în presă, au făcut aluzii voalate la legăturile existente între Garda de fier și autoritățile germane. Dl. Călinescu mi-a declarat că aceste aluzii vor fi înțelese de toți cei care știu să citească atent un text.

Baronul Guillaume transcrie, apoi, unele extrase din respectivul act de acuzare, în care se arată că, încă din 1935, Codreanu intrase în legătură cu o organizație străină, de la care primea subsidii de tot felul în vederea unor activități subversive violente, menite să ducă la o „alianță politică și economică cu o putere străină" și la instaurarea, în România, a unui nou regim, similar unui „regim străin", de la care Garda de fier primește instrucțiuni și cu care se

[1] *Magazin istoric*, nr. 11,12/1970.

află într-o indestructibilă solidaritate de interese.

Dar ministrul Belgiei la București nu se limitează la discuții purtate cu oamenii politici, ci se străduiește să ia, pe diverse căi, pulsul opiniei publice din România. Îl interesează nu numai cum reacționează aceasta în fața arestării căpeteniilor legionare, ci — mai ales — cum sînt priviți naziștii germani, după demascarea lor ca patroni efectivi ai Gărzii de fier. Iată ce constată el într-un raport din 20 iunie, remarcabil prin originalitatea temei sale, prin ascuțimea spiritului de observație și prin subtilitatea concluziilor (nr. 943/479, indexat la Bruxelles sub nr. 00034/25 iunie 1938):

Mi se pare interesant, domnule Ministru, să vă comunic, în cele ce urmează, cîteva informații asupra manifestărilor publicului românesc, în cursul cîtorva întîlniri sportive recente, *manifestări care pot servi ca dovezi ale stării de spirit din România* [subl. — *N.M.*].

În urmă cu cîteva săptămîni, în cadrul campionatului mondial de fotbal, s-a disputat la București un meci între două echipe puternice — a Franței și a Germaniei. Duminică, 22 mai trecut, renumele jucătorilor și atmosfera [politică] încordată au atras pe stadion o mulțime imensă.

Pentru a evita orice incident, ministrul Franței la București [Adrien Thierry] sugerase d-lui Petrescu-Comnen [ministrul de Externe în guvernul Miron Cristea] să ceară ministrului Germaniei să nu asiste la meci, el însuși [Thierry] propunîndu-și să nu se ducă.

Dl. Fabricius nu a acceptat această propunere. El a asistat, în mod oficial, la meciul de fotbal, împreună cu soția și copiii săi. Pentru a-și putea da mai ușor frîu liber pornirilor, copiii nu au luat loc în loja oficială.

Arbitru a fost un tînăr belgian, care are cetățenie română. Încă de la începutul jocului, publicul nu și-a ascuns sentimentele de simpatie față de Franța, sentimente pe care brutalitatea echipei germane nu a fost de natură să le tempereze. La sfîrșitul primei reprize, germanii conduceau cu 5 la 3. Dar, la reluare, francezii au făcut minuni și, cu un elan extraordinar, care a stîrnit entuziasmul mulțimii de spectatori, au terminat meciul printr-o strălucită victorie de 8 la 5, grație unei incontestabile superiorități de joc.

Publicul a răsplătit echipa franceză cu urale formidabile. A fost, din partea sa, o adevărată manifestare de francofilie.

În seara zilei următoare, d-na Fabricius, alături de care luam cina, mi-a spus că „inima îi era cît pe-aci să se rupă de emoție, într-atît simțea cît de încărcată cu electricitate era atmosfera...".

În continuare, Guillaume vorbește despre un concurs hipic internațional, ținut la 9 iunie, cu participarea unor echipe din Franța, Germania, Belgia etc.

Echipa germană s-a prezentat lamentabil. Ea nu a obținut un loc onorabil pe nici un parcurs, fiind clasată ultima în această întrecere, care contează pentru Cupa națiunilor și care a fost cîștigată de echipa belgiană. Aceste eșecuri au stîrnit furia participanților germani și a șefului lor. Ei au părăsit România, fără a mai lua parte la competiția din ultima zi.

Înfrîngerea lor are o importanță cu atît mai mare cu cît echipa trimisă la București era formată exclusiv din S.S.-iști, dl. Hitler interzicînd — după cum am fost informat — militarilor din Reichswehr [nume purtat pe atunci de ansamblul forțelor armate germane] să mai reprezinte Germania în străinătate...

În tot cursul șederii sale la București, echipa germană nu a avut contacte cu societatea românească și s-a aflat în relații dintre cele mai reci cu celelalte echipe.

În sfîrșit, ieri a avut loc la București un mic miting aviatic, la care au participat foarte puțini piloți străini: unul din Franța, unul din Cehoslovacia și unul din Germania. Cel dintîi și-a luat zborul avionul german. Performanțele sale au fost corecte, interesante, fără să marcheze însă nici un progres față de tururile de forță pe care ne-am obișnuit să le admirăm la toate concursurile internaționale. Mulțimea enormă care asista l-a aplaudat foarte rezervat și, cînd pilotul a trecut prin fața tribunelor oficiale, pentru a-și relua locul alături de ceilalți concurenți, crainicul a trebuit să roage publicul prin megafon să-și manifesteze aprecierea.

Avionul cehoslovac, care l-a urmat, a executat acrobații mult mai impresionante. În mod spontan, publicul a făcut ovații extrem de călduroase pilotului ceh.

Acesta a luat premiul I. Locul al doilea a revenit aviatorului francez, al treilea unui român. Germanul s-a clasat pe ultimul loc.

Am avut prilejul să studiez figura ministrului Germaniei, în timp ce asculta rezultatele concursului și le comenta cu unul dintre secretarii săi, care stătea lîngă dînsul. Chipul [lui Fabricius] mi s-a părut că exprimă o resemnare plină de dispreț. Cîteva clipe mai tîrziu însă unul dintre colaboratorii săi i-a atras atenția că nu avusese loc bombardarea celor cîteva construcții de paiantă, înălțate pe cîmpul aviatic, punct din program pe care publicul îl aștepta cu nerăbdare și curiozitate. Dl. Fabricius i-a răspuns:

„Vom vedea asta la anul".

S-au dat diferite interpretări acestei declarații, care a părut tuturor foarte deplasată în gura d-lui Fabricius.

Din aceste diverse manifestări, cred că putem trage concluzia că poporul român păstrează sentimente foarte calde față de Franța și că evenimentele din luna martie [anexarea Austriei] nu au contribuit, cîtuși de puțin, la creșterea prestigiului Germaniei aici...

Atitudinea net antihitleristă a maselor populare din România, larga aprobare de care s-au bucurat măsurile luate împotriva Gărzii de fier — agentură a nazismului, capabilă de orice trădare a intereselor țării — se reflectă amplu în corespondența diplomatică a celor doi miniștri belgieni în România. Vom reveni asupra acestei probleme într-unul din numerele noastre viitoare.

4 decenii de la izbucnirea celui de-al doilea război mondial

POPOARELE AU IEȘIT ÎNVINGĂTOARE

La 1 septembrie 1939, Germania nazistă a atacat Polonia, declanșînd astfel marea conflagrație a secolului XX. Timp de cinci ani, opt luni și opt zile, flăcările războiului aveau să pîrjolească Europa, mistuind zeci de milioane de vieți omenești și nimicind uriașe valori materiale, culturale și artistice, pe cuprinsul aproape întregului continent.

Depășind cu mult toate conflictele precedente, atît prin oroarea hecatombelor rezultate, cît și prin amploarea efectivelor și a tehnicii militare angajate, războiul provocat de Hitler prezintă cîteva trăsături care-i conferă un caracter de excepțională unicitate în istorie. În fața dușmanului cu zvastică s-a constituit, dincolo de deosebirile de orînduire social-economică, coaliția antihitleristă, în frunte cu Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite. Totodată, de la un capăt la celălalt al Europei, bărbați și femei, tineri și bătrîni, militari și civili — aparținînd unor națiuni și naționalități diferite, vorbind limbi diferite, practicînd profesii și avînd preocupări diferite — s-au ridicat la luptă împotriva fascismului agresiv și ucigaș. Ca totdeauna în clipele de mare cumpănă, în primele rînduri s-au aflat clasa muncitoare și cei din avangarda sa — comuniștii.

Victoria zdrobitoare repurtată împotriva hitlerismului în cel de-al doilea război mondial a fost, mai presus de orice, victoria maselor de milioane ale patrioților și antifasciștilor, victoria popoarelor. Ele și-au afirmat, cu acest prilej, dreptul imprescriptibil de a duce o viață liberă și independentă, de a-și lua destinele în propriile lor mîini, de a respinge, cu fermitate, orice amestec din afară și de a decide singure asupra prezentului și viitorului lor.

Este marea lecție a marii conflagrații. O lecție care-și păstrează pe deplin actualitatea și pe care nimeni nu poate și nu trebuie s-o uite.

magazin istoric

Prima țară care a căzut victimă mașinii de război germane a fost Polonia. După cum se știe, poporul român a acordat un sprijin material și moral prețios poporului polonez, în crîncena toamnă a lui 1939. În schimb, toate eforturile intense, depuse la Paris și Londra, pentru a se obține ajutorarea aliatului care lupta singur împotriva invaziei hitleriste, au rămas zadarnice. De aceste acțiuni se ocupă Juliusz Lukasiewicz, ambasador al Poloniei în Franța (1936-1939), în lucrarea sa *Diplomat in Paris, 1936-1939*, apărută în 1970 la New York.

În extrasele publicate mai jos, titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre, iar nota de subsol lui W. Jedrzejewicz, îngrijitorul ediției originale.

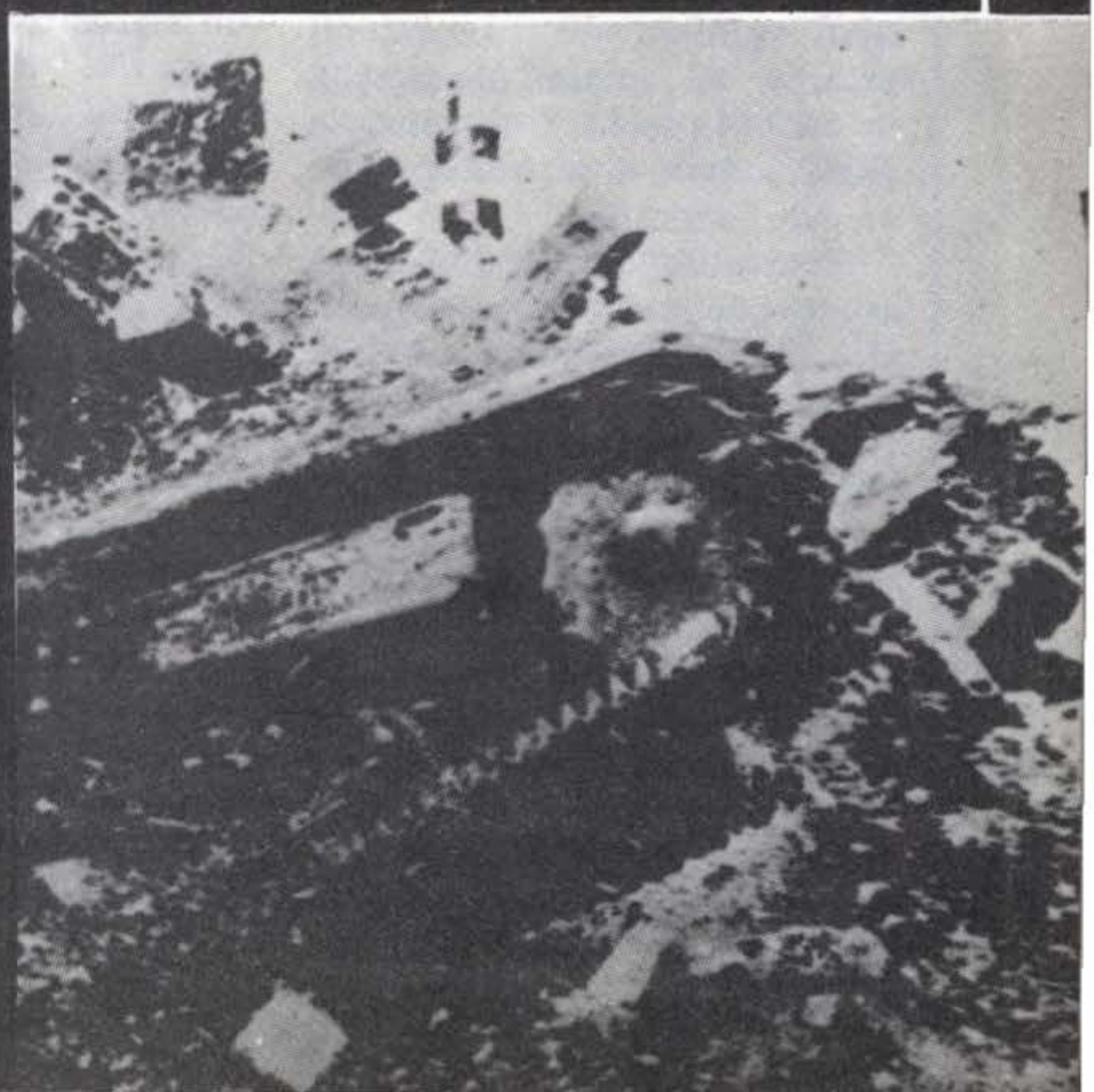

Polonia cere ajutor

JULIUSZ LUKASIEWICZ

Eforturile mele de a obține ajutor efectiv din partea Aliaților prin declanșarea de acțiuni ofensive pe Frontul de Vest au început în dimineața zilei de 4 septembrie, dacă nu punem la socoteală și convorbirea avută cu Bonnet [ministrul de Externe al Franței], în seara zilei precedente. Întîi de toate am căutat să determin declanșarea unor atacuri aeriene franco-britanice.

Telegramele pe care le primisem de la Beck [ministrul de Externe polonez], precum și veștile sosite de pe frontul polonez arătau că eram aproape neputincioși în fața superiorității zdrobitoare a forțelor aeriene germane și că aviația urma să joace un rol decisiv în război. De aceea, o acțiune aeriană aliată, care să atragă o parte din aviația inamică, era absolut necesară. Cu toate acestea, aveam serioase îndoieli că Anglia și Franța, în ciuda declarației de război [de la 3 septembrie 1939], se vor hotărî să sprijine efectiv Polonia.

Impresiile culese din presă sau provenind din surse politice și militare nu erau prea îmbucurătoare. Ziarele franțuzești nu aveau un ton prea războinic. Izbea în chip deosebit însă faptul că această conflagrație nu era prezentată drept o luptă împotriva hitlerismului, ca regim politic, și a metodelor lui agresive în viața internațională. Carența părea izvorîtă din dorința de a nu ofensa Italia, care avea

Juliusz Lukasiewicz

un sistem politic similar. Nici cercurile politice nu vădeau vreo schimbare radicală de atitudine din care să înțelegem că, de acum încolo, ne puteam aștepta la declanșarea operațiilor militare împotriva agresorilor naziști.

În sfîrșit, foarte îngrijorătoare mi se părea atitudinea Înaltului comandament francez față de atașatul nostru militar, caracterizată printr-o evidentă rezervă, prin dorința de a-l evita, ca și prin omisiunea de a-i furniza informațiile necesare pentru a-și forma o imagine clară asupra planurilor de război ale aliaților noștri[1]. De aceea, am propus Varșoviei ca mareșalul Smigly-Rydz, șeful Înaltului comandament polonez, să trimită o telegramă generalului Gamelin, șeful Marelui Stat Major francez, pentru a stabili cu el un contact direct.

O ofensivă aeriană care se lasă așteptată...

În ziua de 6 septembrie, către seară, am primit instrucțiuni din partea ministrului

[1] Generalii francezi au ascuns ambasadorului polonez hotărîrea lor anterioară de a nu desfășura o ofensivă de mari proporții, așa cum prevedea acordul dintre Kasprzycki și Gamelin. Mulți ani mai tîrziu, acest lucru a fost dezvăluit de generalul Louis Faury, care sosise în Polonia la 23 august 1939, ca șef al Misiunii militare franceze. În *Revue Historique*, nr. 1, 1953, p. 134, el reproduce convorbirea avută cu generalii Gamelin și Georges [comandantul Frontului de Nord-Vest] la 22 august. „Atunci am abordat chestiunea care mă rodea permanent... Dacă Polonia devine ținta unei agresiuni, doar o ofensivă a forțelor franceze ar fi în măsură să-i forțeze pe germani să slăbească atacurile. Cînd va începe această ofensivă? Tăcere. Apoi generalul Georges mi-a dat să înțeleg că armata franceză nu era capabilă să lanseze o ofensivă importantă și că era inutil să se stabilească timpul de care ar fi nevoie pentru pregătirea unei acțiuni pe scară largă. Pînă atunci, puteau fi avute în vedere doar acțiuni defensive, sau ofensive limitate. Neputînd să-mi ascund dezamăgirea, generalul Gamelin a adăugat doar aceste cuvinte:

Beck; el îmi cerea să prezint guvernului francez punctul nostru de vedere asupra situației militare.

La sfîrșitul convorbirii cu Léger [secretar general la Ministerul de Externe francez], (6 septembrie, orele 23), după unele ezitări, acesta mi-a spus: „Cu toate că problemele militare sînt extrem de confidențiale și delicate, am motive întemeiate să cred că mîine, sau cel mai tîrziu poimîine, va avea loc un puternic bombardament executat de avioane engleze și franceze asupra Germaniei; raidul nu va putea afecta însă chiar liniile din spatele frontului germano-polonez".

Ținînd seama de însemnătatea operației și de nevoia de a fi tratată cu cea mai mare precauție, nu am comunicat informațiile primite de la domnul Léger Ministerului nostru de Externe și nici personalului ambasadei. M-am hotărît să aștept evenimentele, care, potrivit celor spuse de Léger, urmau să aibă loc atît de curînd.

Din nefericire, aceste evenimente nu s-au produs; în zilele de 7 și 8 septembrie nu a avut loc nici o ofensivă aeriană aliată. În același timp, știrile sosite de pe frontul franco-german erau, pentru noi, dintre cele mai alarmante. Era limpede că, acolo, luptele nu începuseră încă. Încercînd să le evite sau să le amîne, trupele naziste nu numai că nu inițiaseră vreo acțiune ofensivă, dar nici nu răspunseseră focului artileriei franceze. Mai mult, în fața tranșeelor, germanii înălțaseră pancarte pe care scriau că nu doresc, chipurile, să lupte împotriva Franței. Această manevră slăbea și mai mult moralul trupelor franceze, și așa lipsite de spirit ofensiv. În schimb, neangajarea în luptă convenea comandamentului francez, întrucît îi permitea să desfășoare, nestingherit, mobilizarea rezerviștilor.

În consecință, situația se caracteriza astfel: *1)* știri tot mai proaste din Polonia, atestînd prăbușirea liniilor noastre defensive și superioritatea copleșitoare a aviației germane; *2)* absența unei acțiuni militare aliate, mai ales aeriene; *3)* neputința mea de a influența cursul evenimentelor cu ajutorul guvernului francez, deoarece acesta era în remaniere.

La 11 septembrie am avut o întrevedere cu generalul Gamelin. În legătură cu ofensiva aeriană cerută de mine, el a adoptat o atitudine evazivă, aproape negativă, pretextînd că francezii nu erau în măsură să bombardeze singuri obiectivele militare germane, englezii dispunînd de aproape întreaga aviație de bombardament aliată. Din discuții am tras concluzia că generalul Gamelin punea mare preț pe acalmia de pe frontul franco-german, care îi permitea să mobilizeze armata franceză și că, mai mult ca sigur, nu dorea să-și pericliteze concentrarea forțelor prin vreo inițiativă menită să provoace o ripostă a bombardierelor germane.

Foarte neliniștitoare mi s-a înfățișat opinia lui Gamelin despre situația militară din Polonia, precum și sugestiile lui asupra viitoarelor operații pe acest front. Generalul mi-a spus că înaltul nostru comandament trebuie să treacă la deplasarea grosului forțelor poloneze în Galiția răsăriteană și, lăsînd fără apărare restul teritoriului, să încerce să păstreze doar o porțiune din Galiția răsăriteană, în apropierea frontierei cu România. După părerea sa, ținînd seama de superioritatea categorică a inamicului, rolul nostru urma să fie similar celui jucat de Belgia în războiul precedent [renunțarea — fără luptă — la majoritatea teritoriului și rezistența pe o mică parte a acestuia]; a adăugat că era deja timpul să ne însușim acest punct de vedere.

În aceeași zi, împreună cu șeful Misiunii noastre militare în Franța, generalul Burhardt, am redactat o notă către generalul Gamelin, care i-a fost înmînată a doua zi. Arătam că guvernul nostru „își reînnoiește cererea cu privire la o acțiune energică de bombardament aliată împotriva: *1)* nodurilor de comunicații germane; *2)* uzinelor de avioane; *3)* aeroporturilor; *4)* uzinelor de război, în special a celor producătoare de blindate și muniții". Susțineam că Hitler evită, în mod deliberat, să bombardeze țările aliate Poloniei [Franța și Anglia], că a oprit orice acțiune ofensivă a forței sale aeriene pe Frontul de Vest și că se limitează doar la acțiuni defensive împotriva unor avioane aliate în misiune de observație. În consecință întreaga activitate a aviației de bombardament germane este îndreptată doar împotriva Poloniei.

...și motivele contramandării ei

Ca urmare a instrucțiunilor primite de la Beck, mi-am continuat diligențele pe lîngă guvernul francez în vederea determinării unor atacuri aeriene aliate împotriva Germaniei.

La 10 septembrie, am avut o lungă convorbire cu premierul francez Daladier. L-am informat pe cît am putut mai amănunțit asupra situației extrem de dificile de pe frontul polonez, subliniind că înfrîngerile noastre se datorau, în cea mai mare măsură, superiorității copleșitoare a aviației germane și că singura cale de a fi ajutați efectiv era o ofensivă aeriană aliată. L-am rugat să uzeze de influența pe

---

«Este necesar ca Polonia să persiste în rezistență».

La 12 septembrie, adică în timp ce în Polonia se duceau încă lupte crîncene, Gamelin a dat ordin generalului Georges, comandantul Frontului de Nord-Vest, să înceteze acțiunile ofensive, cu excepția unor acțiuni de mică amploare, pentru îmbunătățirea pozițiilor franceze din punct de vedere defensiv. Autoritățile poloneze nu au fost înștiințate de această decizie, continuînd să aștepte o puternică ofensivă franceză în jurul datei de 16 septembrie. Îmi amintesc o convorbire avută cu Beck, la 16 septembrie, în localitatea Kuty, la frontiera română, cînd ministrul m-a asigurat că, în orice clipă, s-ar putea produce o ofensivă franceză împotriva liniei Siegfried.

Cavaleriştii polonezi s-au bătut cu eroism împotriva tancurilor germane

În p. 39: *în zorii zilei de 1 septembrie 1939, tancurile naziste seamănă moartea pe teritoriul Poloniei*

care o avea asupra Înaltului comandament francez, determinîndu-l să întreprindă o astfel de acţiune, imperios necesară cauzei comune. Daladier mi-a ascultat rugămintea, cu evidentă înţelegere, şi mi-a spus că aviaţia franceză fusese gata, cu patru zile în urmă, să înceapă bombardarea obiectivelor militare din Germania, dar că englezii refuzaseră să participe şi, ca atare, raidul n-a mai putut avea loc. Daladier a mai adăugat că francezii nu dispuneau de o aviaţie de bombardament îndeajuns de puternică pentru a întreprinde o acţiune masivă independentă asupra teritoriului german.

La întrebarea mea privind motivul refuzului britanic, primul ministru mi-a răspuns că Londra acorda o importanţă considerabilă menajării opiniei publice americane. Întrucît în cursul bombardării obiectivelor militare germane ar fi fost imposibilă evitarea unor pierderi în rîndul populaţiei civile, englezii se temeau că asemenea consecinţe ar putea avea un efect negativ asupra atitudinii Statelor Unite faţă de Aliaţi [Franţa şi Anglia], atitudine considerată de aceştia ca decisivă pentru deznodămîntul războiului.

Am răspuns că preşedintele Roosevelt ceruse un singur lucru: ca oraşele deschise să nu fie bombardate. Cum însă aviaţia germană atacase Polonia cu sălbăticie, aceasta ne scutea de orice răspundere pentru eventualele pierderi în rîndul populaţiei civile germane, în cazul bombardării unor obiective militare de către Aliaţi. Daladier mi-a dat dreptate, ripostîndu-mi însă că englezii stăruiau asupra unei reacţii americane negative.

Imediat după convorbirea cu Daladier am luat legătura telefonică cu ambasadorul american Bullitt[1]. Cordial şi prietenos ca întotdeauna, el mi-a făcut o vizită la Ambasadă la mai puţin de o oră după aceea. I-am relatat în amănunt convorbirea mea cu premierul francez, rugîndu-l să verifice dacă, într-adevăr, persoane oficiale americane ar fi intervenit pe lîngă guvernul britanic să interzică bombardarea unor obiective militare din Germania. Bullitt mi-a spus că o asemenea eventualitate i se pare absolut imposibilă; totuşi va lua imediat legătura cu Washingtonul şi cu Ambasada Statelor Unite din Londra.

Două ore mai tîrziu, Bullitt m-a informat că, în urma convorbirilor telefonice avute cu preşedintele Roosevelt şi cu ambasadorul Statelor Unite la Londra, Joseph Kennedy, era aproape sigur că nici o persoană oficială ameri-

cană autorizată nu acţionase pentru a împiedica decizia guvernului britanic privind .o eventuală ofensivă aeriană împotriva Germaniei. Ambasadorul a mai adăugat că, în orice caz, bombardarea unor obiective militare germane de către Aliaţi nu ar avea vreun efect negativ asupra opiniei publice americane, ci ar fi considerată ca foarte firească.

Revelator în această ordine de idei mai era şi un alt fapt.

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1978.

Cu ocazia convorbirii sale cu Washingtonul, Bullitt aflase că ambasadorul britanic în S.U.A. prezentase o notă prin care informa Statele Unite că guvernul britanic nu primise confirmarea oficială a bombardării oraşelor deschise din Polonia de către aviaţia germană. Am bănuit că nota cu pricina era destinată să motiveze, cu anticipaţie, cauza pentru care forţele aeriene britanice nu treceau la ofensivă.

Cînd i-am comunicat, mai tîrziu, lui Daladier, că argumentul prezentat de englezi pentru a explica neparticiparea la bombardamentele aliate se dovedise lipsit de temei, premierul francez mi-a spus că fusese informat în acest sens de Bullitt; cu toate

acestea, nu spera nici de acum încolo să obţină acordul englezilor pentru o ofensivă aeriană, întrucît, în plus, împotriva unei asemenea acţiuni, specialiştii militari invocau unele impedimente de ordin tehnic.

Opinia ministrului francez Mandel

În această conjunctură defavorabilă războiului pe frontul polonez, opinia publică britanică şi franceză considera că, pentru cauza comună, o acţiune militară ofensivă în Vest împotriva Germaniei era absolut necesară. Judecînd după ecourile de pe front, un sentiment asemănător predomina şi în rîndul soldaţilor şi ofiţerilor francezi care, în marea lor majoritate, nu erau de acord cu poziţia adoptată de Înaltul comandament francez.

În ziua de 13 septembrie, am prezentat următoarea notă lui Daladier:

„Paris, 13 septembrie, 1939

Domnule prim-ministru,

Sînt deja zece zile de cînd, împreună cu colegul meu [ambasadorul polonez la Londra], am făcut cele mai insistente demersuri pentru a convinge guvernele englez şi francez de necesitatea absolută a unei acţiuni efective întreprinse de forţele aeriene franceze şi engleze asupra Germaniei. Pînă acum nu s-a produs nici o acţiune de acest gen. În consecinţă, mă simt obligat să declar că, pînă în prezent, n-a avut loc nici un fel de cooperare între forţele aeriene engleze şi franceze cu armata poloneză.

Mai adaug că aviaţia germană face eforturi speciale în vederea distrugerii sistemului nostru de comunicaţii, cu deosebire a celor către Romînia, a căror utilizare reprezintă pentru noi unica posibilitate de menţinere a contactului cu aliaţii noştri [...]".

Cîteva zile mai tîrziu, ministrul francez [de Interne, Georges] Mandel[1] mi-a spus următoarele: „Acum este absolut sigur că, încă de la începutul agresiunii germane, Anglia a considerat războiul polono-german doar ca pe un episod în cadrul războiului anglo-franco-german, episod sortit, de la bun început, eşecului [din punct de vedere aliat], în care nu trebuiau angajate forţele engleze. Aşa se explică refuzul guvernului britanic de a ajuta Polonia printr-o ofensivă aeriană".

Atitudinea Angliei faţă de războiul polono-german — aşa cum rezultă din spusele lui Mandel — să fi fost singura cauză pentru care, practic, noi ne-am văzut obligaţi să luptăm singuri împotriva Germaniei? Nu cred. Dar mărturisirea ministrului francez explică, cum nu se poate mai bine, atitudinea Aliaţilor faţă de Polonia, în primele două săptămîni de război.

În româneşte de
Rodica SCAFEŞ

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1976, 4/1978.

← ↓ *Hitleriştii distrug cu sălbăticie oraşele şi satele poloneze*

AVERTISMENTELE VIN DE LA BERLIN

JEAN VANWELKENHUYZEN

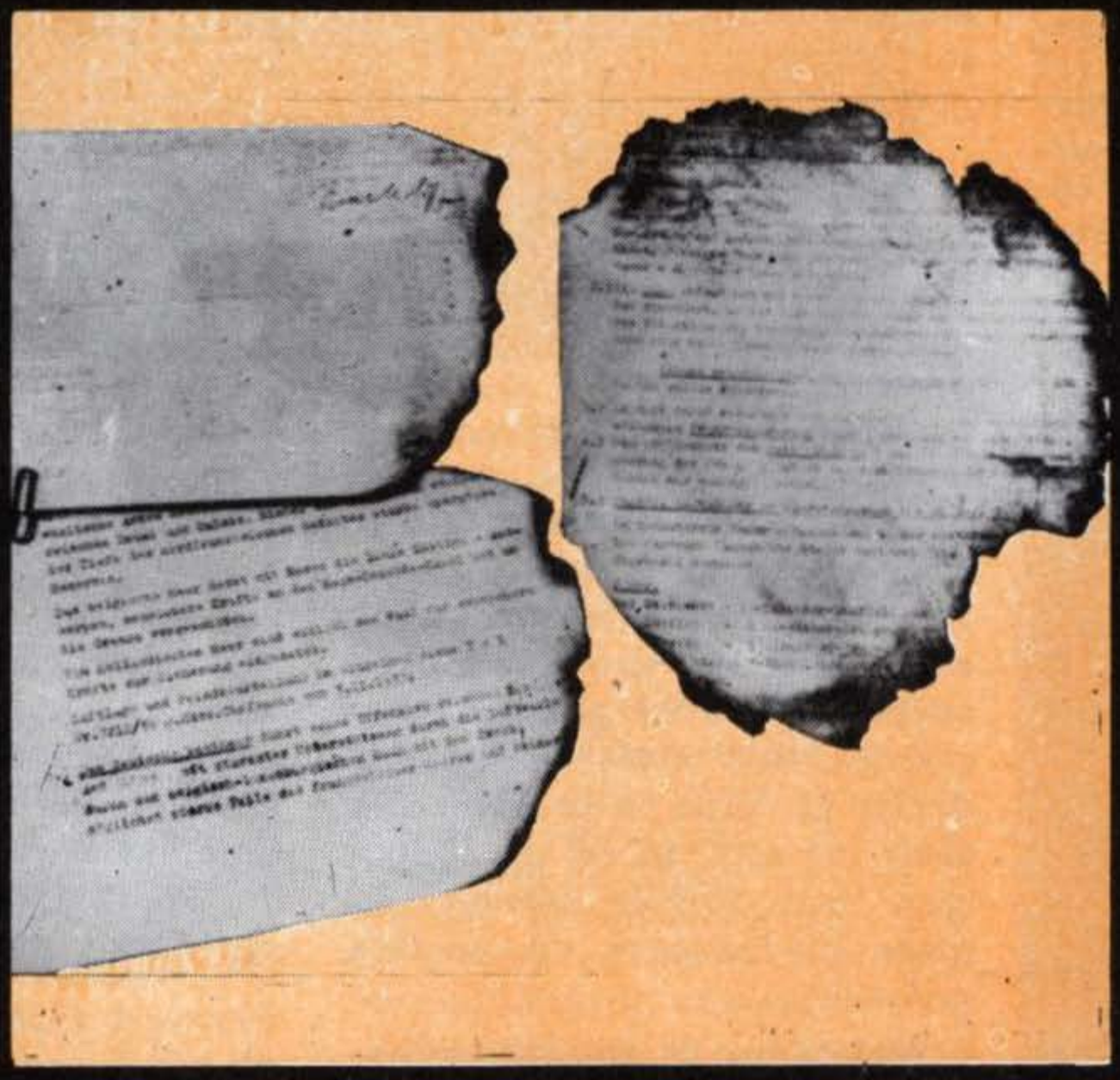

Berlin, luni 9 octombrie 1939, începutul după-amiezii. Vicontele Jacques Davignon, ambasadorul Belgiei, se înapoiază la sediu. În fața clădirii de pe Jaegerstrasse, atașatul militar olandez, maiorul Gijsbertus Sas, cu o figură preocupată, se repede să-l întîmpine pe diplomatul belgian. Ar fi vrut să-i facă o comunicare importantă colonelului Georges Goethals, atașatul militar belgian, care însă lipsește din ambasadă.

Davignon îl introduce pe ofițer în biroul său și îl invită să-i spună despre ce este vorba. Sas îl anunță că știe din sursă sigură că Statul major al armatei germane pregătește un atac împotriva Belgiei. Nu poate destăinui identitatea informatorului său (se conformează în felul acesta unei precauții elementare), dar are cea mai mare încredere în el. După părerea lui, Belgia se află într-o imensă primejdie.

Războiul nervilor

De îndată ce Goethals sosește la ambasadă, Davignon îi împărtășește cele aflate. Ambasadorul și atașatul militar cad de acord să informeze urgent autoritățile militare belgiene. Colonelul redactează de îndată o telegramă și o cifrează. Mesajul său ajunge la Bruxelles la orele 18. Iată pasajul principal: „Atașatul olandez a aflat de la un prieten german, pe care îl consideră de încredere și care ocupă o funcție de răspundere: în biroul șefului de Stat major, generalul Halder, se studiază, în momentul de față, un atac de-a curmezișul Belgiei. Planul nu implică o trecere prin Olanda".

Cei doi belgieni nu pun la îndoială nici o clipă sinceritatea maiorului, despre care știu că are relații importante. Ca olandez, are avantajul să reprezinte o țară ce nu a fost în război cu Germania în 1914-1918. Pe de altă parte, ei se întreabă dacă buna lui credință nu s-a lăsat înșelată. Un german din aparatul de stat să trădeze în asemenea măsură? Greu de crezut. Sas nu a destăinuit din ce sursă deține știrea. Dar a spus suficient pentru ca belgienii să-și dea seama că e vorba de un german care aparține forțelor armate. Nu cumva i s-o fi dat sarcina să vorbească? Țelul urmărit ar putea fi înșelarea Olandei. Dar dacă intenția șefilor lui este să incite Belgia să comită un pas greșit? Crezîndu-se amenințată, ea ar trebui să facă apel la ajutorul Franței și Marii Britanii, renunțînd la neutralitate și oferind astfel celui de-al III-lea Reich pretextul pe care îl așteaptă pentru a interveni.

Avertismentul său pare totuși plauzibil. Campania din Polonia s-a sfîrșit. Hitler este deci în măsură să-și concentreze toate forțele contra Franței, trecînd din nou prin Belgia, ca în august 1914. Armata belgiană, mobilizată la sfîrșitul lui august, se află pe picior de război, dispusă astfel ca să reziste unei agresiuni germane. Nici Davignon, nici Goethals nu cred totuși că un atac german ar fi iminent. Informatorul lui Sas nu a pretins, dealtfel, nimic în acest sens. Germanii n-au masat încă destule trupe în Vest pentru a lansa o mare ofensivă. În consecință, problema pentru Belgia este cum să evite atît o surpriză, cît și un gest nechibzuit. Aceste vremuri nesigure nu vor fi numite „războiul ciudat" decît mai tîrziu. În perioada respectivă se vorbea de „războiul nervilor".

Informatorul lui Sas face parte din Abwehr, la conducerea căruia se află amiralul Wilhelm Canaris. Amiralul a început să protejeze — fie numai și închizînd ochii — jocul dublu al unuia dintre cei mai apropiați colaboratori ai săi, colonelul Hans Oster, informatorul lui Sas. Relațiile dintre Oster și maiorul olandez datează de la începutul anilor '30, cînd s-au cunoscut la Kriegsakademie (Academia militară). În 1936, olandezul s-a înapoiat la Berlin, în calitate de atașat militar. Legăturile reluate s-au transformat într-o trainică prietenie, iar războiul i-a apropiat și mai mult, făcîndu-i complici într-o acțiune clandestină antihitleristă.

Germanul Oster trăiește o dramă de conștiință. El e convins că războiul este dinainte pierdut. Mîndru de naționalitatea sa, suferă din cauza imaginii criminale pe care Hitler și acoliții săi au creat-o Germaniei. Ca fiu al unui pastor luteran, este jignit în convingerile sale intime de modul brutal în care regimul încalcă morala creștină. Oster nu stă o clipă pe gînduri dacă să dea sau nu sprijin unei evoluții pe care o crede necesară pentru înlăturarea regimului. Cînd intră în contact cu Sas, el speră să cîștige timp pentru pregătirea unui puci. Contramăsurile luate fățiș în Belgia și Olanda, la avertismentele lui, l-ar obliga pe Führer să renunțe, pentru moment, la proiectele sale.

La 23 octombrie 1939, Oster îl avertizează pe prietenul său olandez că Hitler și-a pus în gînd să treacă și prin Olanda. În aceeași zi, atașatul militar belgian comunică cifrat, prin telefon, la Bruxelles: „Aceeași sursă de informații de la 9 octombrie declară: atenția Führerului serios reținută de proiectul unei ofensive prin Olanda și Belgia. Dacă se va lua o astfel de hotărîre, ea nu are încă o dată fixată. Totul ar depinde de condițiile meteorologice. Informatorul nu crede că [atacul] va avea loc înainte de a doua jumătate a lui noiembrie".

Complicitatea dintre olandez și belgian „are vechime". A început în iunie 1937, cînd colonelul Goethals și-a început cariera berlineză. Sas locuia, pe atunci, cam 20 zile din lună în capitala Reichului. La 7 noiembrie, Sas află noutăți: Hitler a fixat data, pe ziua de duminică, 12 noiembrie! Sas se grăbește să îi pună la curent pe belgieni, care anunță Bruxellesul. Dar ziua de 12 noiembrie trece și atacul nu se produce. Condițiile meteorologice proaste au fost mai puternice decît voința agresivă a lui Hitler. El a fost obligat să-și amîne decizia.

26 semnale de alarmă

Mesajele trimise la Bruxelles de către Goethals arată că, ocazional, „informatorul obișnuit" dă mai mult decît simple știri. El dezvăluie uneori crîmpeie de metode, ba chiar de planuri pe care Hitler intenționează să le pună în aplicare. Nu știe însă totul. Mărturisește deschis că îi este extrem de greu să culeagă informații. Nu face un mister din sărăcia mijloacelor de care dispune. I se întîmplă să explice că impresiile sale se bazează numai pe atmosfera percepută. Funcția sa nu-l plasează la un punct nodal al informațiilor; nici măcar Abwehrul nu este punctul de trecere obligatoriu al tuturor secretelor. Acest serviciu află multe decizii cu oarecare întîrziere, cînd ele au trecut în domeniul operațiilor. În plus, Oster are în Abwehr o funcție marginală în ceea ce privește informațiile — e șeful secției administrative. Și totuși în mesajele lui, inexactitățile grosolane sînt excepții. În ansamblu, ceea ce spune se apropie de adevăr, dacă nu reprezintă chiar adevărul în întregime.

De douăzeci și șase de ori, colonelul anunță, dacă nu o dată exactă, cel puțin o perioadă în care pericolul unei agresiuni germane s-ar putea con-

cretiza. Dacă ne gîndim că Hitler a amînat atacul de treizeci de ori, apropierea celor două cifre este edificatoare pentru autenticitatea avertismentelor. Dar un strigăt de alarmă repetat îşi pierde credibilitatea. Pare de necrezut ca Führerul să revină de atîtea ori asupra hotărîrii sale. Sas se compromite tot mai mult, pe măsură ce se lungeşte şirul datelor la care evenimentul nu se produce. La Haga, comunicările sale încep să fie primite cu scepticism. Autorităţile olandeze îl trimit pe urmele lui, în Germania, pe colonelul Gijsberti Hodenpijl, fost ataşat militar la Berlin în primul război mondial. Acolo acesta primeşte asigurări că Sas e de cea mai bună credinţă. Detractorii olandezului nu dezarmează însă. Îi aleg succesor un general, fost ofiţer în armata Indiilor olandeze. Totuşi, pentru că nu pot explica plauzibil germanilor înlocuirea, ei renunţă la demers. Sas rămîne în post.

La Bruxelles este dificil să se adopte o poziţie, atîta vreme cît observaţiile făcute la graniţă nu vin în sprijinul avertismentelor primite de la Berlin. Secţia 2 a Statului major general al armatei[1] urmăreşte îndeaproape evoluţia raportului de forţe existent. În fiecare zi, ea strînge o amplă recoltă de informaţii. Desigur, dispozitivul german se întăreşte neîncetat. Dar aşa se întîmplă şi la Aliaţi. Ziarele germane reproşează Belgiei şi Olandei că încalcă obligaţiile neutralităţii, socotindu-le prea complezente faţă de pretenţiile britanice cu privire la blocada economică. Armata belgiană este pusă în alertă. Miniştrii discută despre ce atitudine să ia dacă este invadată Olanda. Regina Wilhelmina propune beligeranţilor bunele ei servicii, manevră preventivă la care se raliază şi regele Belgiei, Leopold. Ei cred că în faţa pericolului german este bine să afişeze solidaritatea belgo-olandeză. Dar atacul nu se produce

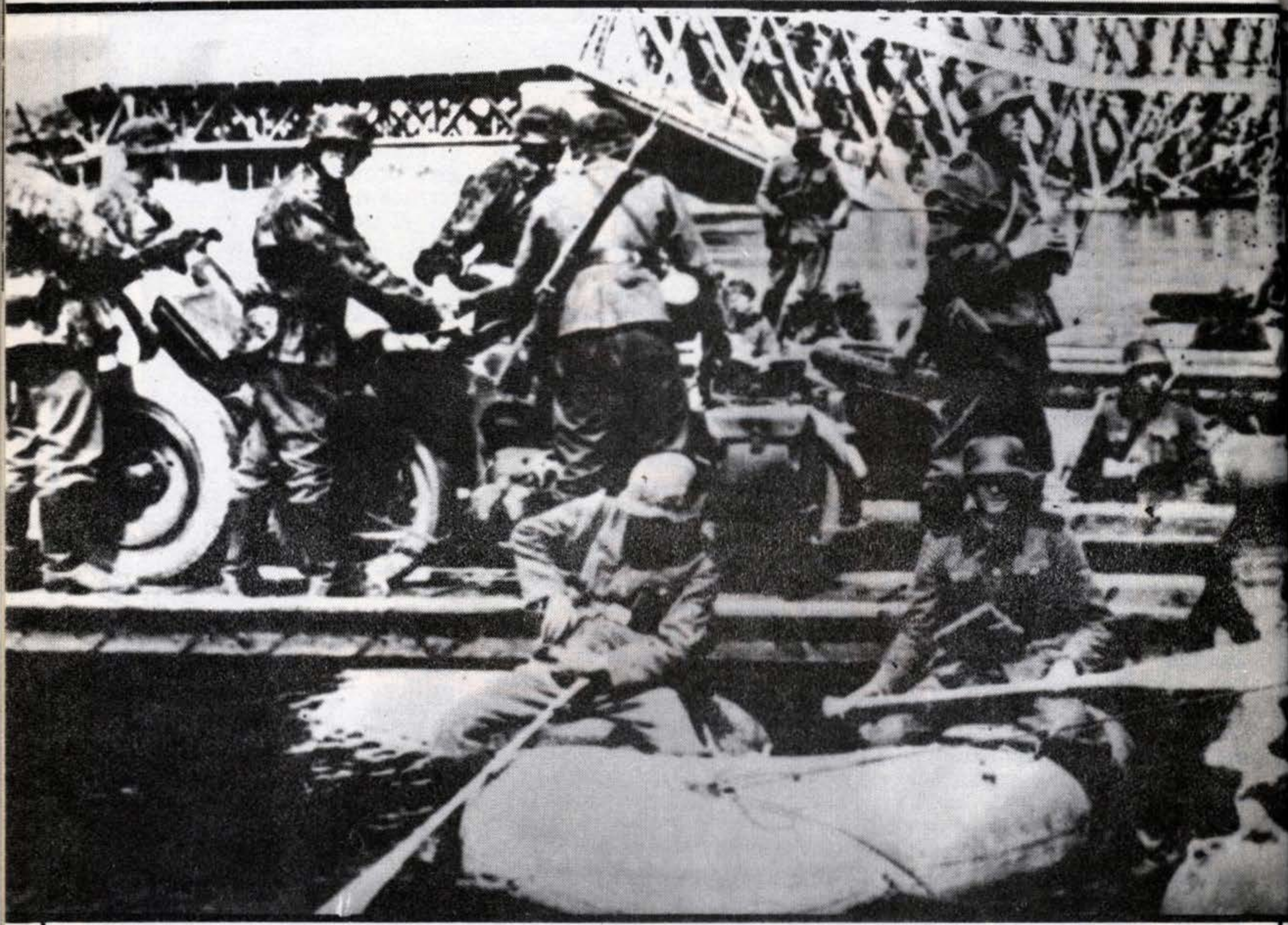

La 10 ianuarie 1940, belgienii descoperă planuri de invazie într-un avion nazist care a aterizat forţat (p. 44) *şi exact peste patru luni ţara lor este cotropită de hitlerişti*

În preajma Anului nou, perspectivele devin iar sumbre. Diverse surse, în special diplomatice, lasă să se prevadă o ofensivă germană. În această situaţie, se produce un incident. La 10 ianuarie 1940, un avion-ştafetă din Luftwaffe aterizează forţat la Mechelen-sur-Meuse, în Belgia. Pasagerul este purtătorul unor documente care spun multe despre intenţiile Germaniei. El în-

[1] Secţia 2 era Serviciul de informaţii al armatei belgiene.

cearcă, dealtfel, în două rînduri, să le ardă. Nu reușește decît pe jumătate. Fragmentele care cad în mîinile autorităților militare belgiene permit acestora să-și facă o idee în privința conținutului documentelor. Ele dau la iveală un plan de atac care înglobează Olanda, Belgia și Luxemburgul, neindicînd totuși o dată precisă. Ancheta înlătură ipoteza unei curse întinse de ser-

viciile secrete germane. Aterizarea este accidentală, iar hîrtiile sînt autentice. Trei zile mai tîrziu, Oster anunță că Hitler, știindu-se demascat, va ataca a doua zi, duminică, 14 ianuarie, în zori! Din nou alertă. Din nou nu se întîmplă nimic. E un ger de crapă pietrele. Șoselele acoperite de polei sînt impracticabile. Oster aduce la cunoștință că acțiunea se amînă pînă la primăvară.

A doua falsă invazie germană alimentează în unele spirite din Bruxelles un sentiment de relativă securitate. În acest climat modificat, anunțurile lui Oster din 2 și 3 aprilie 1940 sînt departe de a reînvia alarma produsă în noiembrie și ianuarie. Ele prevăd o invazie a Danemarcei și Norvegiei, declanșată pe 15 aprilie[1]. Oster este mai puțin precis în ceea ce privește Belgia și Olanda. Dar acum există motive ca informațiile să-i fie luate în considerare. În porturile germane din Marea Baltică se semnalează puternice concentrări de nave.

Amînări, amînări...

În toiul nopții de 9 spre 10 aprilie, ambasadorul francez și însărcinatul cu afaceri al Marii Britanii îl trezesc din somn pe ministrul belgian al Afacerilor Externe, Paul-Henri Spaak. Ei cer Belgiei să facă neîntîrziat apel la o intervenție a armatelor aliate. Principalul lor argument este că atacul german se poate produce „în termen de patru zile". Ministrul belgian îi întreabă pe francezi și britanici pînă unde își propun să înainteze în Belgia. Ambasadorul francez, Paul Bargeton, este nevoit să admită că forțele aliate n-ar trece de linia Anvers-Louvain-Wavre-Namur, cu alte cuvinte, s-ar opri în plin centrul țării.

Spaak constată: „Ni se cere să facem un sacrificiu enorm. El constă în a lăsa pradă poate invaziei și eventual ocupației jumătate din țară, cealaltă jumătate devenind cîmp de luptă". Spaak arată că demersul făcut de Paris și Londra nu este rezonabil. Din punct de vedere militar, avantajul ar fi neînsemnat. Din punct de vedere politic, dezavantajul ar fi cert. Manevra franco-engleză va rămîne deci fără urmări.

Arhivele germane permit să se facă o distincție netă între hotărîrile categorice și simplele intenții. Ordinele categorice acoperă două perioade de durată inegală. Prima serie se întinde de la începutul lui noiembrie 1939 pînă la jumătatea lui ianuarie 1940. În ea se găsesc treisprezece date, care se înlănțuiesc fără întrerupere. Cea de-a doua este mult mai scurtă și precede cu puțin ziua de 10 mai 1940. Or, alertele în Belgia se produc tocmai în perioadele critice. Atît în noiembrie, cît și în ianuarie, măsurile de precauție vin în momentul precis, arătînd că țara stă de veghe. Între gradul de vigilență și realitatea primejdiei, cu greu ar fi putut deci exista o mai deplină corespondență. Hitler, dealtfel, își dă seama de aceasta. El își dă seama că s-au comis indiscreții. Pentru a evita repetarea lor, ia măsuri draconice de păstrare a secretului. Totodată, organizează o extraordinară compartimentare a informării. În viitor, nimeni nu va ști mai mult decît strictul necesar pentru îndeplinirea serviciului pe care îl are. Oster riscă astfel să fie surprins de eveniment. Altfel însă are noroc. Oamenii lui Hitler îl suspectează mai mult pe Goethals decît pe Sas. Prietenia dintre Sas și Oster rămîne în afara investigațiilor, fiind prea fățișă pentru a stîrni bănuieli.

Führerul vrea ca invazia Danemarcei și Norvegiei să fie urmată în patru-cinci zile de declanșarea ofensivei generale în Vest. Această idee se regăsește în avertismentele date de Oster la începutul lunii aprilie. Dar în clipa în care trebuie să acționeze, Hitler se mulțumește să lanseze numai cîte o singură operație. Își rezervă timp pentru a vedea ce întorsătură vor lua proiectele sale din Nord, înainte de a trece la acțiune și în Vest. Abia la 30 aprilie, cînd știrile din Norvegia sînt excelente, dispune ca, începînd de sîmbătă, 4 mai, ofensiva în Vest să poată porni de la o zi la alta. Decizia Führerului reduce preavizul la minimumul necesar. Hotărîrea nu mai depinde decît de condițiile atmosferice. La 3 mai, Hitler își consultă experții. Previziunile nu sînt prea favorabile. În consecință, el se decide să nu întreprindă nimic înainte de data de 6.

La 3 mai, Oster îi declară lui Sas: „Un ofițer avînd un post important la Oberkommandowehrmacht mi-a destăinuit: «Generalul Keitel personal mi-a spus că va începe în

[1] Invazia a avut loc la 9 aprilie 1940.

curînd ofensiva în Vest»". Acest avertisment nu indică însă o dată precisă. La 4 mai, Hitler este constrîns din nou să întîrzie cu o zi scadența. Perspectivele meteorologice rămîn incerte. Scenariul se repetă în ziua de 5. Scadența este amînată pentru 8 mai. În ziua de 6, cerul pare să dea semne de înseninare. De îndată, Führerul profită de ocazie. El ordonă atacul pentru miercuri, 8 mai. Este un ordin ferm. Data de 8 mai 1940 se adaugă acelora din 12 noiembrie 1939 și din 17 ianuarie 1940. Hotărîrea este fermă, dar executarea ei tot depinde de condițiile atmosferice. Este exact ceea ce Goethals telefonează cifrat la Bruxelles în ziua de 7 mai, la orele 8.30: „Informatorul obișnuit anunță: ofensiva Vest pregătită pentru miercuri, dar adaugă amînare posibilă dacă e stingherită de vreme".

Cu toate acestea, ziua de 8 mai trece fără nici o împușcătură. Atacul armat nu se produce. E drept că Oster a prevăzut asemenea eventualitate. La 7 mai, orele 23.05, Bruxellesul a fost prevenit de Goethals: „Informatorul obișnuit spune în această seară: chestiunea amînată pentru una sau cîteva zile". Informația este exactă. O dată mai mult, Hitler a trebuit să renunțe la ofensivă din cauza cerului înnorat. Contraordinul a fost dat la 7 mai, către prînz. Oster a aflat deci despre el în următoarele ore.

Miercuri, 8 mai, enervarea domnește la cancelaria Reichului, cînd areopagul obișnuit se întrunește, spre sfîrșitul dimineții, pentru a lua o nouă hotărîre. Führerul este sătul pînă peste cap de amînări. Nu mai vrea să aștepte. Goering vede însă lucrurile cu alți ochi. Aviația lui are nevoie de o vizibilitate bună. Hitler turbează de furie. Trebuie totuși să admită temeinicia argumentelor șefului aviației germane. Marea ofensivă va începe deci vineri, 10 mai.

La orele 23.10, Bruxellesul află printr-o telegramă cifrată a lui Goethals: „Ezitare și nervozitate la Cancelarie și O.K.W. După spusele informatorului obișnuit, totul s-ar repune în discuție". În realitate, nimic nu se repune în discuție. Ecourile care i-au parvenit lui Oster nu sînt fidele. Alte surse confirmă însă confidențele liniștitoare ale „informatorului obișnuit". În ziua de joi, 9 mai, domnește o puternică impresie de destindere. Aproape că s-ar putea vorbi de euforie. În cursul serii, atmosfera se schimbă brusc. Către orele 20.30, Bruxellesul primește o comunicare telefonică din partea lui Goethals: „Führerul a decis astăzi după-masă declanșarea ofensivei generale pe Frontul Olanda-Belgia-Luxemburg, în ziua de 10 mai, în zori".

Avertismentul lui Oster este exact. Hotărîrea a fost luată pe la amiază. Ofensiva trebuie să înceapă vineri, 10 mai, la 5.35 (ora Germaniei). Pentru oprirea mașinii infernale, mai rămîne posibilitatea de a se lansa, înainte de orele 21.30, semnalul cifrat „Augsburg". Hitler nu așteaptă însă expirarea acestui termen pentru a părăsi Berlinul, la mijlocul după-amiezii. Previziunile meteorologice pentru ziua de 10 sînt bune. Zarurile sînt aruncate! Este lansat semnalul „Danzig". Atacul va avea loc a doua zi, în zori. Nici un contraordin nu mai este posibil.

Oster depune eforturi pentru a afla dacă a fost dat sau nu vreun contraordin către orele 9 seara. La Bruxelles este aproape 23.30 cînd Goethals transmite răspunsul: „Confirmare mesaj precedent. Informatorul obișnuit: nu s-a dat nici un contraordin pînă la orele 21. Atac în zori. Informatorul, care și-a retractat în repetate rînduri spusele, este astăzi categoric". Dealtfel Bruxellesul nu se mai poate îndoi de valoarea avertismentului. De-a lungul frontierei cu Germania, noaptea este plină de lumini și zgomote neobișnuite. Niciodată nu a domnit asemenea vacarm în decursul alertelor din noiembrie sau ianuarie. Indiciile unui atac în pregătire devin tot mai evidente. Cu începere de la orele 23.35, armata este pusă progresiv în stare de alarmă. Unitățile sînt pe pozițiile lor, cînd începe ofensiva. În Belgia, ceasurile arată orele 4.35.

* * *

De treizeci de ori a vorbit Hitler despre atac. De douăzeci și șase de ori la Bruxelles au ajuns ecouri despre aceasta, grație lui Oster. De ce, în ciuda atîtor avertismente, Belgia s-a cramponat de neutralitatea ei? Întrebarea îți vine în mod firesc pe buze. Un prim răspuns ține de numărul însuși al strigătelor de alarmă. Alternanța de alarme și destinderi putea continua. Abia în noaptea de 9 spre 10 mai 1940, „informațiile de contact" — primite de la frontieră — au confirmat avertismentele venite de la Berlin. Chiar și atunci, evidența nu a apărut cu claritate decît în momentul în care invazia a început.

Predomina părerea că timpul acționa în favoarea Belgiei și a Aliaților. Ei aveau de recuperat o mare întîrziere pentru a ajunge la nivelul de înarmare al celui de-al III-lea Reich. Dealtminteri, din contactele militare secrete luate cu Parisul și cu Londra, Belgia înțelesese că ar fi fost nechibzuit să se precipite evenimentele. Criza din luna aprilie arătase că un apel preventiv adresat Aliaților nu ar fi dus decît la crearea unui cîmp de luptă chiar în inima țării. Nici un guvern nu-și putea lua o asemenea răspundere.

În fine, mai trebuie spus că s-a crezut că Belgia va fi în măsură să țină piept agresiunii germane, cu sprijinul francezilor și britanicilor.

Avertismentele oferite din belșug de colonelul Hans Oster au fost pentru Belgia unul dintre mijloacele de care ea a dispus pentru a evalua primejdia și a lua măsuri corespunzătoare de contracarare. La 10 mai 1940, aceste avertismente au permis ca armata să fie pusă la timp în stare de alarmă. A fost un avantaj. Din păcate, Belgia nu a mai avut parte de nici un altul.

În românește de
Anca LĂZĂREANU

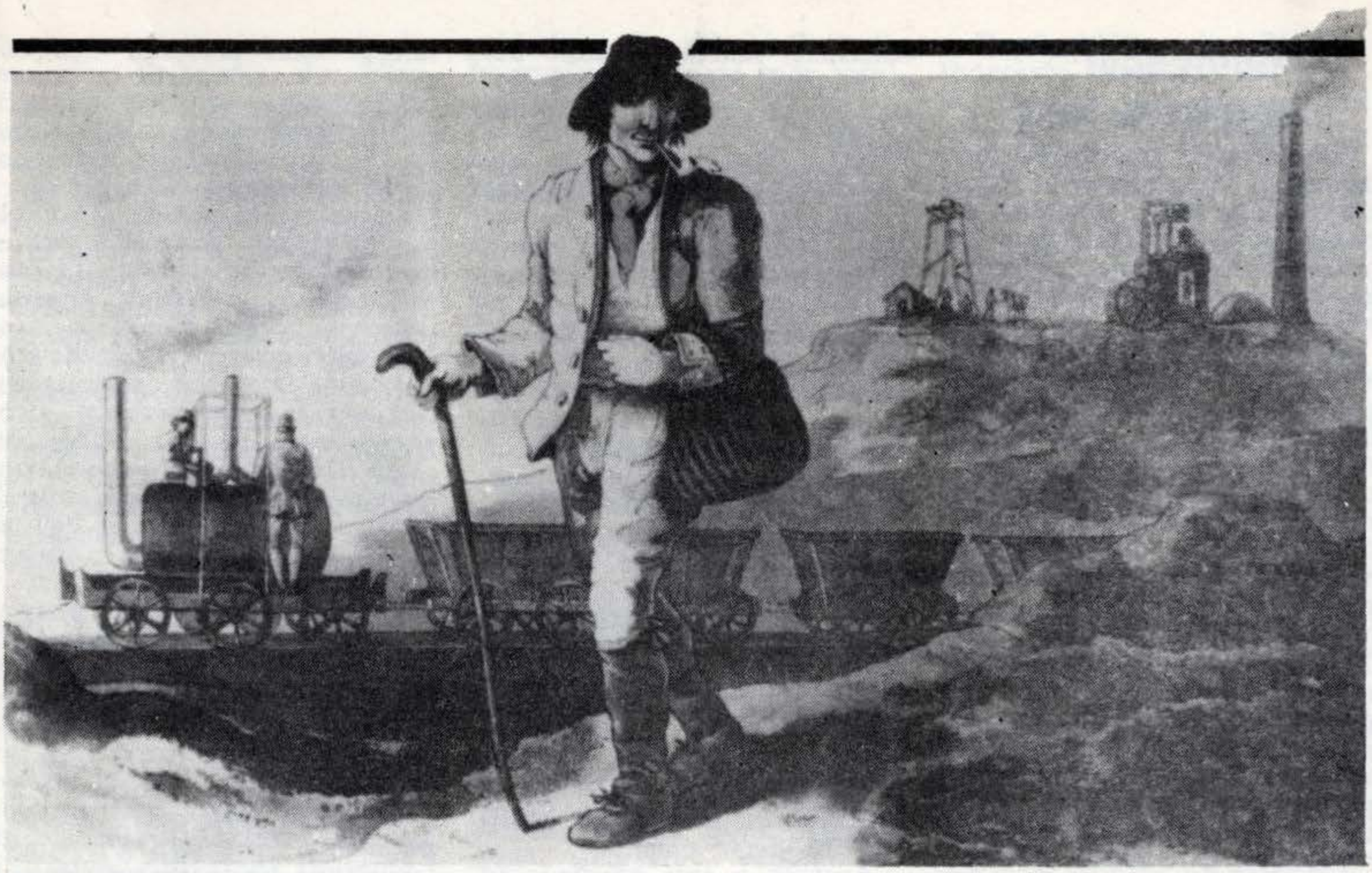

REVOLUȚIA INDUSTRIALĂ
ÎN ANGLIA

ANDRÉ PHILIP, LOÏC PHILIP

În cursul secolului XVIII, Anglia şi-a mărit producţia de fontă de 15 ori şi importul de bumbac de peste 30 ori; la începutul sec. XIX, războiul de ţesut mecanic înlocuia munca a 40 lucrători manuali. Aceste performanţe, nemaiîntîlnite pînă atunci în istoria producţiei, se datorau înlocuirii muncii manuale cu maşinile. „Maşina, de la care porneşte revoluţia industrială, scria Marx, înlocuieşte pe muncitorul care mînuieşte o singură unealtă cu un mecanism care operează deodată cu un mare număr **de unelte identice sau de aceeaşi speţă şi care e pus în mişcare de o singură forţă motrice, oricare ar fi forma ei".**

Fenomenul cunoscut sub denumirea de revoluţie industrială a constat într-un proces complex de trecere de la producţia bazată pe tehnica manuală la cea întemeiată pe folosirea sistematică a maşinilor, de la stadiul de manufactură la marea producţie mecanizată, de fabrică. Schimbarea s-a produs mai întîi în Anglia, în a doua jumătate a sec. XVIII şi a continuat pînă în primele decenii ale veacului următor. Ulterior, revoluţia industrială s-a extins şi în Franţa, S.U.A., Germania etc. Apariţia acestui fenomen, în primul rînd în Anglia, s-a datorat mai multor factori obiectivi, între care predominanţa relaţiilor capitaliste în toate sectoarele economice, ceea ce a contribuit la dezvoltarea uneltelor de producţie, rezervele mari de bani — permiţînd investiţiile în întreprinderi aducătoare de profituri, o piaţă internă consolidată. La acestea s-a adăugat stadiul superior la care ajunsese diviziunea socială a muncii şi care permitea trecerea de la executarea manuală a operaţiilor pentru obţinerea unui produs la executarea acestor operaţii cu ajutorul maşinilor.

Cum a apărut revoluţia industrială în Anglia, care au fost principalele etape, ce implicaţii economice şi sociale a avut acest fenomen? Iată răspunsuri la aceste întrebări date de profesorii universitari André şi Loïc Philip, în lucrarea Histoire des faits economiques et sociaux **(Istoria evenimentelor economice şi sociale), apărută la Paris în 1976, din care am extras cîteva fragmente pentru cititorii revistei noastre. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei** Magazin istoric.

I.D.

Bumbacul împotriva lînii

Începuturile revoluției industriale în Anglia s-au concentrat în două domenii: al bumbacului, datorită lipsei de mînă de lucru, și al siderurgiei, din cauza penuriei de materii prime.

Din India, după cucerirea ei de către englezi, în metropolă au început să se reverse mari cantități de produse țesute din bumbac sau mătase, îndeosebi stămburi și muselinuri din Dekkan (podiș în centrul Indiei). Îngrijorați de această concurență, fabricanții din industria lînii — tradițională și dominantă în sec. XVI și XVII — care aveau o mare influență politică, au protestat, cerînd să fie protejați. Înrîurirea exercitată de ei a fost destul de puternică pentru ca Parlamentul să intervină și să interzică importul țesăturilor de bumbac indiene.

Au protestat nu numai întreprinzătorii, ci și muncitorii din industria lînii; aceștia din urmă au început să atace pe străzi și să-i dezbrace pe cei care purtau veșminte din bumbac. Cînd Parlamentul a aprobat legea care să protejeze industria lînii era prea tîrziu, căci populația se obișnuise să poarte îmbrăcăminte de bumbac. Aducerea acestor țesături din India fiind interzisă, s-au înființat chiar în Marea Britanie fabrici pentru prelucrarea bumbacului brut, care putea fi importat în continuare. Prețul bumbacului era însă foarte instabil. El varia în funcție de situația din regiunea producătoare și mai ales de costul și condițiile transportului pe mare, în vreme ce industria lînii folosea materie primă sigură, din Marea Britanie, obținută la prețuri stabilizate de secole prin regulamentele corporațiilor. În plus, pentru întreprinderile care prelucrau bumbacul trebuia găsit un personal nou, fără legături tradiționale cu meseria lui, așa cum era cazul în industria lînii.

Deoarece opoziția industriei lînii rămînea violentă, industria bumbacului a căutat să se orienteze cît mai grabnic către o piață de export, cu atît mai mult cu cît în acea vreme debușeurile interne erau încă restrînse, Marea Britanie neavînd decît 5,5 milioane de locuitori, în vreme ce Franța număra 20 milioane.

Pentru a-și asigura mîna de lucru necesară, noua industrie a trebuit s-o plătească relativ scump. Muncitorii calificați din industria bumbacului au beneficiat încă de la început de salarii superioare celor pe care le încasau meșteșugarii din industria casnică a lînii. Întrucît salariile erau relativ mari, s-a căutat să se introducă procedee de organizare și mecanizare care să reducă timpul de lucru și materia primă, iar, pe de altă parte, să satisfacă cererile, mereu crescînde de produse, nu numai pe plan național, dar și extern. În acest timp, industriei tradiționale a lînii, care dispunea de mînă de lucru abundentă și ieftină, împrăștiată la țară, îi convenea să utilizeze, în continuare, mult mai mulți oameni decît mașini.

Aceasta a fost perioada în care invențiile s-au succedat într-un ritm destul de rapid, în special în filaturile de bumbac. În numai șase ani s-au creat noi mașini de tors, unele funcționînd mecanic: cele două invenții a lui James Hargreaves, denumită Spinning Jenny[1] (1764) și mașina lui Richard Arkwright. Pentru țesătoriile de bumbac însă la început s-au făcut investiții importante numai în vederea introducerii suveicii zburătoare și ameliorării condițiilor unei munci nemecanizate. Așa se face că, între inventarea suveicii zburătoare de către John Kay (1739) și a războiului de țesut automat de către Edmund Cartwright (1785), a trecut aproape o jumătate de secol.

Toate aceste realizări au întîmpinat o dîrză rezistență. John Kay, atacat cu violență de către muncitori, a fost nevoit să se refugieze în Franța. În 1749, el a fost numit inspector al manufacturilor regale franceze cu salariul, enorm pentru acea epocă, de 2 500 livre pe an. Punerea în practică a invențiilor pomenite se va generaliza totuși încetul cu încetul, în Anglia, de-a lungul unei perioade de 50 ani.

Să reținem însă că revoluția industrială din industria textilă s-a petrecut mai repede în ramura prelucrării bumbacului, decît în aceea a lînii și într-un timp mai scurt în filatură decît în țesătorie.

Prima mare întreprindere textilă mecanică a fost creată în 1806 la Manchester. În 1810, doar 15 întreprinderi foloseau războaie mecanice. Numărul acestora a crescut rapid: 10 000 în 1823 și 50 000 în 1830; de atunci, utilizarea războaielor mecanice în țeserea bumbacului s-a generalizat.

Curînd, între filatură și țesătorie, s-a produs un dezechilibru. Producția de fire a crescut mai repede, ajungîndu-se la crize și la necesitatea închiderii unor filaturi. În același timp, mecanizarea filaturii a avut drept urmare reducerea numărului de lucrători. Același lucru s-a petrecut, după 1830, odată cu introducerea mecanizării și în țesătorii. În acea epocă (1820-1840), țesătorii au trecut printr-o perioadă de șomaj și mizerie. După 20 ani, același fenomen a avut loc și în industria lînii. Criza s-a produs și ca rezultat al faptului că, timp de aproape o jumătate de secol, a fost menținut și sistemul industriei casnice, prin care meșteșugarii primeau de lucru la domiciliu. Nevoiți să facă față concurenței rezultate din aplicarea invențiilor în industria bumbacului, patronii au scăzut salariile țesătorilor meșteșugari. Imediat după sfîrșitul războaielor împotriva lui Napoleon, au avut loc primele tulburări sociale, la sate izbucnind revolta așa-numită a „luddiților", care au pornit împotriva noilor întreprinderi, pentru a distruge mașinile.

Un proces de o jumătate de veac

Cea de-a doua ramură în care a avut loc revoluția industrială britanică a fost siderurgia. Modernizarea acesteia a început după cea a textilelor, mai întîi ca urmare a războaielor împotriva lui Napoleon, iar apoi a construirii căilor ferate. În Anglia, pădurile epuizîndu-se rapid, a tre-

[1] În limba engleză, în text. Este vorba de un model vechi de mașină pentru toarcerea simultană a mai multor fire.

buit găsită o altă sursă de energie, cărbunele de lemn fiind înlocuit cu cel extras din mine pentru transformarea minereului de fier.

Englezii se gîndiseră şi pînă atunci la huilă şi încercaseră să o întrebuinţeze, dar întîmpinaseră o dificultate: în timpul arderii acestui combustibil apăreau compuşi sulfuroşi. Abraham Derby s-a gîndit să transforme mai întîi huila în cocs, pentru ca, apoi, să-l folosească în furnale. După aceea printr-o serie de invenţii succesive, s-a ajuns la utilizarea huilei ca atare drept carburant.

În aceeaşi perioadă care a permis utilizarea huilei pentru transformarea minereului de fier, o nouă şi hotărîtoare invenţie a zguduit viaţa manufacturilor — aceea a maşinii cu aburi. Încă de la sfîrşitul evului mediu, existau mici şi rudimentare maşini cu aburi: în rezervorul de aburi trebuia introdus, din timp în timp, un jet de apă rece, pentru a produce condensare. Pornind de la aceste dispozitive, James Watt a inventat, în 1769, maşina cu aburi modernă. Ca urmare, siderurgia a făcut progrese serioase, dar — ca şi în industria textilă — acestea au fost, la început, foarte lente. Războaiele cu Napoleon i-au obligat pe englezi să-şi sporească rapid producţia siderurgică, aceasta trecînd de la 70 000 tone de fontă în 1789, la 260 000 în 1800 şi la 700 000 în 1830.

Atunci cînd se vorbeşte de „revoluţia industrială" există tentaţia de a ne imagina o schimbare bruscă şi brutală în producţie, ca şi cum totul s-ar fi transformat în decurs de numai cîţiva ani. În realitate, procesul s-a petrecut cu mult mai lent decît ne închipuim, întinzîndu-se pe o jumătate de secol. Oamenii care au trăit această perioadă au putut crede că nu era vorba decît de simple transformări, într-atît de încet şi pe nesimţite s-au desfăşurat lucrurile.

Cărbunele şi drumurile sale

În decursul acestei prime jumătăţi a sec. XIX, coexistenţa vechilor şi noilor tehnici a provocat conflicte şi crize. Progresele au fost intermitente, perioadele de avînt fiind urmate de altele de prăbuşire. Cei care au pornit prea repede sau aceia ale căror proiecte au fost prea ambiţioase nu au găsit debuşeurile necesare, văzîndu-se, adeseori, siliţi să renunţe; au început să se înmulţească falimentele, a apărut şomajul ciclic. Mizeria endemică — existentă pînă atunci — a scăzut sau a crescut potrivit fazelor ciclului şi a fost însoţită de o neutilizare cvasi-permanentă a unei părţi a mîinii de lucru. A apărut de asemenea — ceea ce vom regăsi la aproape toate ţările — la începutul dezvoltării lor industriale: o coexistenţă a tehnicilor noi şi a celor vechi, care va dăinui vreme mai mult sau mai puţin îndelungată, în cadrul aceleiaşi industrii.

După 1820, tehnicile noi, îndeosebi maşina cu aburi, s-au generalizat, extinzîndu-se încetul cu încetul asupra ansamblului vieţii economice. A început era marii industrii în cadrul căreia a apărut calea ferată şi, către sfîrşitul sec. XIX, navigaţia cu aburi. Iniţial, cărbunele era transportat din mine pe spatele cailor. Prin 1813, aceste transporturi au început să fie făcute pe şine de fier, cu vagonete trase de cai. Abia în 1830, Stephenson a introdus, pentru prima dată, maşina cu aburi, pe o linie mergînd de la Stockton la Darlington, ceea ce a dus la o scădere cu peste jumătate a preţului transportului. Dezvoltarea reţelei de căi ferate britanice a continuat rapid, în 1830-1850.

Navigaţia cu aburi a fost introdusă mai lent, avînd în vedere că Anglia dispunea de o flotă importantă de nave cu pînze, de care era foarte mîndră şi pe care nu era deloc grăbită să o scoată din uz. În 1884-1890, flota de corăbii a Angliei depăşea pe acelea ale Franţei şi Germaniei laolaltă. În 1865, numai 6 la sută din vasele britanice erau acţionate cu aburi, dar în 1870 proporţia a crescut la 20 la sută, iar în 1900 la 75 la sută.

În primii ani ai navelor cu aburi, pentru înmagazinarea

(Continuare în p. 54)

Cel mai vechi tip de tractor acţionat prin puterea aburilor (1857)

În p. 49: *miner din Leeds. Detaliu din prima gravură în care apare un tren (1813)*

TALLEYRAND
ÎN SLUJBA CASEI HABSBURGILOR?

Puține sînt personajele din istoria Franței și a Europei care să fi fost și să fie încă cu asemenea pasiune controversate, disputate, blamate și elogiate, cum este acest Charles Maurice de Talleyrand — Périgord[1]. Aristocrat prin naștere, teolog prin educație, diplomat prin vocație, Talleyrand a fost, rînd pe rînd, episcop liberal și revoluționar moderat, excomunicat al bisericii catolice și ministru demis al Directoratului, a fost adept al filozofiei raționaliste și s-a reconciliat cu Papa, a slujit pe Ludovic XVI, Adunarea Constituantă, Directoratul, Consulatul imperial, Restaurația, a fost în repetate rînduri și sub diferite regimuri politice ministrul Afacerilor Externe și în numeroase ocazii plenipotențiar itinerant, a fost ambasadorul Franței la Londra sub Ludovic Filip și prim-ministru al lui Ludovic XVIII, a fost mare șambelan al lui Bonaparte ajuns împărat și principalul negociator, la Congresul de la Viena, din 1814-1815, al Franței învinse. Dincolo de amoralitatea ce i se impută de către majoritatea istoricilor, principala învinuire ce i se aduce fiind aceea de a-i fi trădat pe toți tuturor, de la Napoleon pînă la Bourboni, nimeni nu poate să-i conteste valoarea inteligenței, culturii, talentului diplomatic, capacități care-i determină pe alți istorici să considere că înainte de a-i fi înșelat pe ceilalți a apărat Franța. El a pus interesele Franței — cum susține Jean Orieux, autorul celei mai recente și fulminante pledoarii în favoarea ducelui de Périgord[2] — chiar înaintea propriilor interese.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1973, 10/1974.

[2] Lucrarea a apărut și în românește în Editura Politică, în 1974.

Este un punct de vedere care se dovedeşte — cu toate că personajul Talleyrand este măcinat de contradicţii, complexe psihologice, o sete patologică de glorie, avere, plăceri — aproape imposibil de combătut, ca şi în cazul celuilalt „demon" al epocii postrevoluţionare franceze, singurul său adversar, Fouché, duce de Otrante, atotputernicul ministru al Poliţiei. „În extraordinara sa abilitate — citim în *Encyclopaedia Britannica*, el se aseamănă cu Talleyrand, a cărui replică necioplită era. Amîndoi au susţinut că, mai presus de toate echipele şi răsturnările, doreau să servească Franţa. Talleyrand a făcut-o cu siguranţă în domeniul diplomaţiei; Fouché a făcut-o, poate, cînd şi cînd, pe tărîmul intrigilor".

O nouă carte apărută la Paris, sub semnătura generalului Béthouart, *Metternich*, continuă să menţină în actualitate numele lui Talleyrand. Bazîndu-se pe o serie de arhive rămase inedite pînă acum — cum scrie cunoscutul istoric André Castelot[1] în *Le Figaro* — generalul Béthouart susţine teza că Talleyrand ar fi fost recrutat în serviciul Habsburgilor pe vremea cînd prinţul Metternich, viitorul cancelar[2], era ambasadorul Austriei la Paris (1806-1809).

A rămas faimoasă fraza adresată de Napoleon lui Metternich, cu ocazia sosirii acestuia la Paris, în august 1806, în calitate de ambasador al Austriei:

— Sînteţi foarte tînăr, domnule, pentru a reprezenta cea mai bătrînă monarhie a Europei!

La care Metternich a răspuns cu o linguşire surprinzătoare pentru reprezentantul unei ţări pe care Napoleon o făcuse, în urmă cu numai opt luni, să muşte ţărîna:

— Am vîrsta pe care o avea Maiestatea Voastră la Austerlitz.

Speriat la început de dificila sarcină ce-l aştepta, Metternich s-a liniştit curînd, intuind că Talleyrand ducea propria sa politică şi că dorea să fie încheiată pacea între Paris şi Viena. Nu mult după aceea, ambasadorul era în măsură să adreseze ministrului său un lung raport, în care preciza că „Napoleon intenţionează să semene discordie între Austria şi Rusia, în locul răcelii ce domnea de multă vreme între ele. Talleyrand, în schimb, caută să ne apropie".

După un timp, Talleyrand a început să-l frecventeze pe Metternich. În timp ce Napoleon se afla în Spania, Metternich asista uluit, ca dealtfel întreaga înaltă societate imperială a Parisului, la împăcarea lui Talleyrand cu Fouché. Scopul celor doi: să găsească un succesor lui Napoleon pentru cazul în care acesta ar fi fost doborît.

Cele două personaje fuseseră văzute strîngîndu-şi ostentativ mîinile. Fouché, ducé de Otrante prin bunăvoinţa lui Napoleon — iar, mai înainte, cumplitul autor al masacrului de la Lyon, efectuat în numele revoluţiei — era apt să conspire alături de Talleyrand, acţiune ce nu i-a scăpat lui Metternich.

În acest moment — susţin Béthouart şi Castelot — Talleyrand îşi oferă serviciile lui Metternich. Austria poate conta pe el. Va susţine politica austriacă. Uimit, ambasadorul pleacă la Viena, ca să-l convingă pe împăratul Austriei şi pe ministrul său de Externe, Stadion, să accepte oferta lui Talleyrand. La 11 ianuarie 1809, întors în Franţa, el trimite la Viena o depeşă: „Am găsit persoana [Talleyrand] în aceeaşi dispoziţie în care am lăsat-o la plecare... Nu va provoca o catastrofă, dar, dacă s-ar produce, ar profita de ea. Acesta este rezumatul discuţiilor noastre".

Cu alte cuvinte, Napoleon nu va fi asasinat, dar, dacă va fi să moară, se va profita de situaţie. Şi dacă Austria s-ar reînarma împotriva Franţei? Talleyrand găseşte că ar fi foarte bine şi era chiar de părere să fie întărită această poziţie.

Din Spania, prevenit de ceea ce Talleyrand şi Fouché urzesc împotriva sa, împăratul se năpusteşte în goana mare spre Paris, unde ajunge la 23 ianuarie, ora 8 dimineaţa. Se informează, deschide chiar o anchetă înainte de a lovi. Împreună cu întregul Paris, Metternich află, sîmbătă 28 ianuarie, de teribila scenă care s-a desfăşurat în cursul aceleiaşi dimineţi în biroul împăratului. Timp de un sfert de oră, Napoleon l-a împroşcat literalmente pe Talleyrand cu „un torent de injurii".

— Eşti un hoţ, un laş, un om fără credinţă, un scelerat, ţi-ai încălcat toate îndatoririle, ai înşelat, ai trădat pe toţi, n-ai nimic sfînt; ţi-ai vinde propriul tată. Te-am copleşit cu binele, iar tu ai fi capabil de orice împotriva mea... Ai merita să te fac ţăndări. Îmi stă în putere s-o fac, dar te disprețuiesc prea mult ca să-mi dau osteneala.

Aceeaşi scenă, cu cuvinte aproape identice, avea să se repete la începutul anului 1814.

Talleyrand nu a rostit o vorbă, nici în 1809, nici în 1814.

Chiar a doua zi, el s-a dus la Metternich, care a trimis

Napoleon şi, faţă în faţă, cei doi vrăjmaşi ai săi: unul din umbră — Talleyrand, celălalt faţiş — Metternich, (p. 52 stînga şi dreapta)

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 4/1975; 5/1969.

îndată un raport cifrat la Viena: „Mănușa este definitiv aruncată între părți. X... [Talleyrand] mă tratează deschis. Îl găsesc foarte hotărît să nu aștepte... Mi-a spus c-a sosit momentul și că e de datoria lui să intre în contact direct cu Austria... Ros de lăcomia de bani, mi-a dat de înțeles că are nevoie de cîteva sute de mii de franci...".

Așteptînd să-i dicteze dușmanului mișcările, așa cum o va face și mai tîrziu, în 1814, Talleyrand — scriu cei doi autori francezi — mai face un pas pe calea înaltei trădări. Războiul cu Austria este iminent și, de la 1 februarie 1809, Metternich îi poate scrie lui Stadion: „X... m-a prevenit că generalul Oudinot a primit ordinul să pornească asupra Augsburgului și Ingolstadtului. Un curier a fost trimis alaltăieri la München să ducă vestea". Ține să precizeze, de teamă ca viitorului dușman să nu-i scape valoarea informației ultrasecrete pe care a furnizat-o: „Trebuie dată importanță maximă tuturor mișcărilor corpului Oudinot, dată fiind atenția deosebită pe care i-o acordă împăratul".

Se pune totuși pentru Metternich următoarea problemă: cum să mențină legătura pe durata ostilităților ce sînt pe punctul de a se declanșa? „Iau măsuri pentru a întreține cu Talleyrand o corespondență activă în timpul războiului", anunță el.

Înainte de a părăsi Parisul, ambasadorul transmite la Viena următoarea frază dictată de Talleyrand: „Franța nu mai poartă războaie după pacea de la Lunéville (1801); Napoleon le poartă, cu mijloace franceze".

După ce în 1809-1810 a susținut cu toată influența sa, în Consiliul de Stat, căsătoria lui Napoleon cu Maria Luiza, fiica împăratului Austriei, idee avansată prima oară de Metternich, Talleyrand avea să trimită următorul mesaj dușmanilor Franței.

— Vă poticniți ca niște copii, în loc să înaintați cu aripi la picioare. Puteți [realiza] tot ce doriți. Doriți ceea ce puteți!

Și, imediat, forțele coaliției s-au năpustit asupra Parisului.

MARȘUL REVOLUȚIONAR AL MASELOR POPULARE DIN ROMÂNIA

(Urmare din p. 8)

tiv al României — și cele din țară, fapt care a avut drept rezultat atît creșterea mișcării în ansamblul său, sprijinirea de către populația Capitalei, îndeosebi clasa muncitoare, a acțiunilor din celelalte localități, și, invers, participarea oamenilor muncii din provincie la marile înfruntări care au avut loc în București.

Masiva deplasare de oameni, de la centru spre provincie și de aici spre Capitală, a avut un rol deosebit de important în generalizarea unor forme și metode de luptă, în stabilirea unui sistem trainic de legături, a contribuit deci la unificarea mișcării revoluționare. Această interdependență și țesătură de legături și organisme a făcut ca toate cuceririle, începînd de la primăria sătească, pînă la guvern, să fie, în esență, rezultatul luptei generale desfășurate în întreaga țară.

Unitatea a fost deci trăsătura caracteristică a procesului revoluționar desfășurat în România după 23 August 1944. În această unitate a rezidat forța maselor populare conduse de P.C.R. ce au înlăturat de la putere reprezentanții burgheziei și au instaurat primul guvern revoluționar-democratic din istoria țării, guvern în care s-a exprimat rolul de hegemon jucat în întreaga perioadă de către eroica noastră clasă muncitoare.

În cuvîntarea rostită la adunarea festivă organizată în Capitală cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a instaurării guvernului de la 6 Martie 1945, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia cu tărie factorii de unitate ai forțelor revoluționare, arătînd că această nouă putere era „rodul luptei eroice a clasei noastre muncitoare, aliată cu țărănimea, cu intelectualitatea și celelalte categorii sociale, rezultatul luptei unite a oamenilor muncii români, maghiari, germani și de altă naționalitate, desfășurată sub conducerea Partidului Comunist Român".

REVOLUȚIA INDUSTRIALĂ ÎN ANGLIA

(Urmare din p. 51)

cărbunilor era necesar mai mult spațiu decît pentru mărfurile transportate; de aceea, utilizarea vapoarelor costa mai scump decît aceea a corăbiilor. Folosirea mașinii cu aburi pentru navigația pe mare n-a făcut progrese reale decît atunci cînd a putut fi mărit tonajul vapoarelor, iar acestea au fost construite nu din lemn, ci din fier iar apoi din oțel.

Aceste schimbări vor pune bazele dominației aproape generale a Marii Britanii asupra mărilor. Englezii marcaseră calea spre India cu porturi pe care le alimentau cu cărbuni, astfel că — pentru a se aproviziona în drum — toate vasele cu aburi, indiferent de naționalitatea lor, erau obligate să cumpere cărbune englez. Comerțul Angliei a cunoscut atunci o expansiune considerabilă: navele transportau cărbune la ducere, iar celelalte mărfuri, provenite din lumea întreagă, constituiau încărcătura la înapoierea vaselor în porturile britanice. Exportul cărbunelui a trecut, de la 3 milioane tone în 1850, la 25 milioane tone în 1884.

Aceeași curbă ascendentă au urmat-o și alte produse. Numai pentru anul 1820, valoarea țesăturilor de bumbac exportate a fost de 15,7 milioane lire sterline. Valoarea comerțului exterior în venitul național a trecut de la 16,5% în perioada 1805-1819, la 38,5% în anii 1850-1859. Din aceste exporturi, o treime lua drumul spre coloniile Imperiului britanic, în special spre India, o treime către S.U.A., iar restul în celelalte țări ale lumii. Realizarea în 1869 de către Lesseps a Canalului Suez[1] a favorizat și mai mult comerțul internațional britanic, exporturile începînd să joace în acea epocă un rol din ce în ce mai important în economia Marii Britanii.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 8, 9/1977.

Tînărul voievod și nedreapta poreclă

POMPILIU TUDORAN

„...S-a născut domnului nostru prea doritul fiu al lui, Io Ștefan Voievod, dă-i mulți ani și viață lungă, Doamne".

Așa grăiește o inscripție din 13 iunie 1641, fără să specifice însă și ziua nașterii respectivului fiu domnesc. Se pare că acest fapt s-a petrecut după 26 ianuarie, dar mai înainte de 1 aprilie, cînd cel ce avea să rămînă în amintirea urmașilor doar cu nefericitul renume de Papură vodă este pentru prima oară menționat într-un hrisov.

Noul născut era cel de-al doilea fecior al mîndrului principe al Moldovei, Vasile Lupu, și venea ca o mîngîiere, după pierderea, cu un an mai înainte (1640) a fiului mai mare, Ion. Copilul a primit numele de Ștefan, ca un semn ce voia să arate cît de departe țintea Vasile vodă pentru viitorul copilului său. Pînă a crescut, micul prinț a rămas „Ștefăniță".

Abia se născuse copilul domnesc și otomanii, conform unui vechi obicei, dar mai ales pentru a fi siguri de credința tatălui față de Poartă, au solicitat trimiterea prințului ca ostatec la Istanbul. Vasile Lupu a trebuit să facă minuni de iscusință, dar mai ales să risipească multe pungi cu galbeni pentru ca fiul să-i rămînă acasă. Cînd Ștefăniță a împlinit trei ani, dregătorii otomani au crezut că ar putea compensa neprezentarea copilului, prin „invitarea" soției domnitorului și a celor două fete ale sale, Maria și Ruxandra, la Poartă. Vasile Lupu a reușit să evite și această invitație, dar numai pentru o scurtă vreme, căci, în iulie 1645, a fost nevoit s-o trimită pe Ruxandra ca ostatecă. Tatăl nu și-a uitat fiica înstrăinată tocmai pe malurile Bosforului și, la un an după plecarea ei din Iași, a intrat în tratative cu principele transilvănean Gheorghe Rákóczy I, ca s-o mărite pe Ruxandra cu fiul acestuia, Sigismund. Scopul principal era s-o scape pe domniță de sub supravegherea Porții, dar, totodată, și o cale de-a se impune în provincia vecină, căci viitorul ginere al lui Vasile Lupu ar fi putut deveni și un viitor principe al Transilvaniei. Demnitarii otomani au permis plecarea logodnicei, dar cu o condiție: înlocuirea ei cu... Ștefăniță. Deoarece Vasile Lupu nu vroia să audă de așa ceva, Ruxandra a trebuit să stea la Istanbul încă vreo patru ani, răstimp în care logodnicul... i-a murit. Dar în vara anului 1648 a decedat și sultanul Ibrahim, și un an mai tîrziu Vasile Lupu a reușit să-și aducă fata la Iași, fără să fie nevoit să mai trimită ostateci la Poartă.

În toamna anului 1653, cînd Ștefăniță nu avea decît 12 ani, logofătul Gheorghe Ștefan a pornit acțiunea de răsturnare de pe tron a lui Vasile Lupu. Goniți din Palatul domnesc de la Iași, Ștefăniță, împreună cu mama sa Ecaterina, s-au refugiat la Suceava[1]. La 9 octombrie, doamna Ecaterina s-a văzut silită să se predea, împreună cu fiul său, în mîinile învingătorului, acel logofăt Gheorghe Ștefan, care acum era domn.

Ca să nu-l supere pe prietenul său din Transilvania, principele Gheorghe Rákóczy II, care intervenise pentru salvarea vieții prizonierilor, Gheorghe Ștefan i-a închis pe captivi în castelul din Buciulești, de pe valea Bistriței, o veritabilă fortăreață, cu ziduri și turnuri puternice, înconjurate de un șanț cu apă.

Vasile Lupu, deși pribeag la Istanbul, a folosit toată influența pentru a obține eliberarea familiei sale; la rugămințile sale, însuși marele vizir Mehmed Köprülü[2] a cerut lui Gheorghe vodă Ștefan să trimită familia fostului domn la Istanbul. Acesta nu putea însă renunța cu atîta ușurință la ostateci și, cu tot ordinul marelui vizir, a răspuns, la 25 iulie 1654, că nu știe nimic de existența familiei lui Vasile Lupu și

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 1/1979; 7/1978.

că le-ar fi pierdut urma. Toate încercările fostului domn de a elibera pe captivii de la Buciulești au rămas infructuoase. Abia odată cu urcarea pe tron a lui Gheorghe Ghica, prietenul marelui vizir Mehmed Köprülü, prizonierii au fost trimiși la Istanbul.

Cei aproape cinci ani de captivitate și-au pus pecetea asupra lui Ștefăniță. Hrana proastă și insuficientă, precum și lipsa de mișcare, tocmai în perioada în care avea mai multă nevoie de ele pentru creștere, l-au făcut să rămînă slab și cu înfățișare de copil. Avea vreo 17 ani cînd s-a instalat, împreună cu mama sa, în palatul lor de pe malurile Bosforului, în apropierea Arsenalului, deci în spatele seraiului împărătesc; Vasile Lupu se afla închis în faimoasa temniță Edikulé, în celălalt capăt al orașului. Ștefăniță era cel care îi aducea bilete și ținea legătura dintre întemnițat și lumea dinafară.

Cu toate că tatăl era acum întemnițat pentru familia sa se părea că veniseră, din nou, vremuri favorabile. În 1659, marele vizir Mehmed Köprülü a aprobat numirea ca domn în Țara Românească a lui Gheorghe Ghica, iar pe tronul Moldovei l-a ridicat pe Ștefăniță Lupu. În luarea acestei decizii un rol însemnat l-a avut și Vasile Lupu, care — deși închis — avea din nou ocazia să dirijeze din depărtare destinele Moldovei.

Cînd a devenit domn, în noiembrie 1659, Ștefăniță avea 18 ani și 10 luni, dar arăta tot ca un copilandru, astfel încît unele rapoarte diplomatice din Istanbul îi atribuiau o vîrstă de numai 15 ani. De aceea și istoriografia românească l-a consemnat sub diminutivul de Ștefăniță Lupu (al doilea domnitor cu acest apelativ din istoria Moldovei, întîiul fiind nepotul lui Ștefan cel Mare[1]).

În anul următor — 1660 — țara a fost cuprinsă de o secetă cumplită. Foametea a bîntuit toate meleagurile, încît populația, și așa destul de sărăcită, se hrănea cu „pîine de rînsă [coajă de copac] și papură". Așa ne spun izvoarele și poporul și-a amintit mereu de aceste zile, în memoria cărora a rămas expresia „din vremea lui Papură vodă".

Papură vodă sau, mai bine spus, Ștefăniță, avea, desigur, păcatele lui. Așa cum ni-l descrie cronicarul Radu Popescu se îngrijea mai degrabă de plăcerile lui personale, decît de starea țării: „cînd ieșea la plimbări, punea pă boiari pă caii lui cei turcești și, ieșind la cîmpu, le lua frîiele și le da cîmpia... Mulți au avut primejdii dă moarte". Descriind asemenea năzdrăvănii de adolescent, cronicarul exagerează însă căci nu acesta a fost aspectul dominant al domniei, scurte, dealtfel, a tînărului prinț. El dobîndise tronul într-o perioadă foarte critică pentru țară. Situația impunea măsuri urgente pe care domnul, deși tînăr, le-a luat, dînd dovadă de matură gîndire. De pildă, una dintre cele mai necesare acțiuni viza refacerea economiei. Pentru a o facilita, Ștefăniță a impus în primul rînd revenirea la vetre a țăranilor fugiți de pe pămîntul lor în vremea cînd țara fusese pustiită de trupele otomane sau de tătari. Pentru a grăbi procesul, tînărul voievod a acordat o serie de privilegii și scutiri de biruri pe o perioadă de trei ani. A înlesnit repopularea zonelor pustiite în urma conflictelor armate, permițînd stabilirea în țară și a unor locuitori din afara hotarelor Moldovei, îndeosebi din Transilvania. Demn de remarcat este și faptul că nu a trecut la represalii contra dușmanilor lui și ai familiei sale, primind chiar și în Divan pe unii din foștii boieri ai lui Gheorghe Ștefan.

Este semnificativ și faptul că, deși tînăr, domnul s-a străduit să apere interesele țării, căutînd prietenia și colaborarea tuturor vecinilor și, conform politicii tradiționale, căutările lui s-au îndreptat în primul rînd către Țara Românească și Transilvania. A dat un ajutor concret principelui Acațiu Barcsay, român de origine, în obținerea tronului Transilvaniei trimițîndu-i un detașament de ostași și a avut cu el relații de prietenie. Spre deosebire de tatăl său, care avusese o serie de conflicte cu Matei Basarab, Ștefăniță a întreținut raporturi deosebit de bune și cu Țara Românească.

N-a uitat însă să cultive bune relații cu vecinii dinspre Răsărit, tătarii. O dovadă că era bine văzut la curtea hanului este și faptul că Ștefăniță a intervenit pe lîngă hanul Gazi Ghiray în favoarea nobililor transilvăneni Apaffi și Beldi, aflați în captivitate la acesta. Cu toată prietenia lui față de Barcsay, Ștefăniță a fost mulțumit cînd acesta a fost înlocuit cu Ioan Kemény. Noul principe fusese în solie la curtea tatălui său[2], atunci cînd se stabilise căsătoria domniței Ruxandra cu feciorul lui Rákóczy. Kemény avea o deosebită stimă pentru bătrînul Vasile Lupu și din acest motiv l-a și ajutat pe fiul lui.

Pe neașteptate, la 29 septembrie, în timp ce se afla la Luțeni, pe apa Bîculuiui, nu departe de Tighina, Ștefăniță a murit. Giovani Sagredo, rezidentul venețian la Viena, comunica vestea, spunînd că ar fi suferit de febră tifoidă, fiindcă tot atunci murise și boierul Dumitrașcu Drăguțescu. Cronicarul Radu Popescu scria: „Zic unii că l-au otrăvit boiarii, alții zic că pe acea vreme era la Bender ciumă și de ciumă ar fi murit, ci ori una ori alta, el tot a murit".

Scurta domnie a lui Ștefăniță a luat sfîrșit în același an cu moartea tatălui său, din al cărui cuvînt nu a ieșit decît atunci cînd a socotit că ceea ce face e spre binele țării.

Judecîndu-i faptele și raportîndu-le la condițiile epocii, Ștefăniță vodă Lupu ne apare azi ca un voievod a cărui domnie s-a înscris pe linia bunelor tradiții: bun gospodar și păstrător al moștenirii străbune. O secetă cumplită, care a adus suferințe poporului, a fost asociată însă adesea de urmași cu domnia acestui prea tînăr voievod, care a primit pe nedrept porecla de „Papură vodă", poate nu atît pentru a-i califica faptele, ci mai ales pentru a fixa mai exact în timp marele flagel.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 3/1974; 3/1977.

„Mai sînt popoare sub dominație colonială, se mai manifestă rasismul și apartheidul... Avem ferma convingere că aceste popoare vor răsturna dominația străină, vor pune capăt rasismului și apartheidului."

NICOLAE CEAUȘESCU

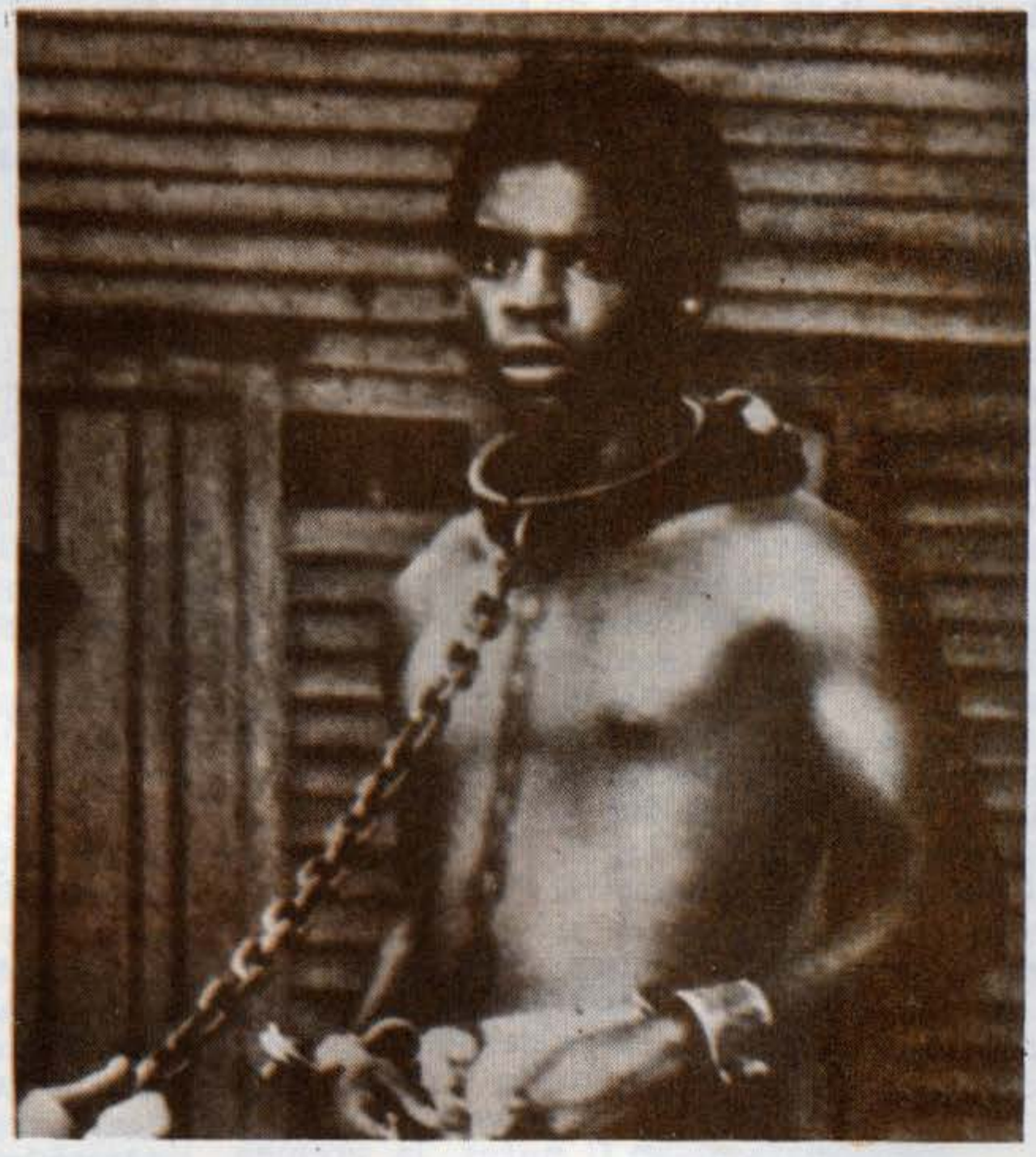

KUNTA KINTE NU A FOST SINGUR

GABRIELE BACCHI

Instituția sclaviei negre a apărut în Lumea Nouă odată cu conchistadorii spanioli. Tratamentul inuman la care erau supuși indienii băștinași, de către recenții lor stăpîni, l-a determinat pe episcopul misionar spaniol Bartolomé de Las Casas (1474-1566), supranumit „Apostolul indienilor", să intervină. El i-a propus regelui Spaniei, Carol I (1516-1556) — Carol Qvintul ca împărat al Sfîntului Imperiu roman de națiune germană (1519-1556) — să dea coloniștilor dreptul... de a-și cumpăra sclavi negri din Africa. Ideea a fost acceptată în 1517, cînd, în schimbul unei sume depuse la trezoreria regală, fiecare spaniol stabilit peste Atlantic primea o scrisoare-licență, care-i permitea să cumpere, în fiecare an, un anumit număr de africani aduși ca sclavi.

În 1518, debarcau în America primii negri, însemnați cu fierul roșu și legați în lanțuri. În 1964, în marele amfiteatru al Universității din Oslo, Jahn Gunnar, președintele Comitetului Nobel, prezenta personalitatea celui mai tînăr laureat al premiului pentru pace, în vîrstă de numai 35 ani, pastorul de culoare, doctor în filozofie, Martin Luther King Jr., militant de frunte pentru drepturile civile ale negrilor din Statele Unite.

Între aceste date, devenite simbolice, s-au scurs peste patru secole de istorie dramatică — istoria unor oameni dezrădăcinați de pe pămînturile natale și transportați, peste un ocean, pe alt continent, pentru a robi pe latifundiile stăpînilor albi. Sclavia pe teritoriul de astăzi al S.U.A. formează tema romanului Rădăcini, **a cărui versiune pentru micul ecran am urmărit-o, recent, timp de cîteva săptămîni.**

În relatarea sa, istoricul italian Gabriele Bacchi prezintă cîteva momente din lupta sclavilor de culoare din S.U.A., pentru obținerea drepturilor lor legitime.

Titlul și subtitlurile aparțin revistei Magazin istoric.

A.M.Ș.

Kunta Kinte, personajul principal al romanului lui Haley, un nou tip de erou și simbol al literaturii negre avînd ca temă sclavia, este un om mînat continuu de revoltă. Un învingător, chiar dacă nicicînd nu va reuși să-și frîngă lanțurile, chiar dacă, aparent, va fi înfrînt. Cu toate acestea, chiar și după eșecul răzvrătirii sale, după pierderea oricărei speranțe de a-și mai realiza vreodată visul, îi va mai rămîne totuși ceva, ceva care scapă de sub puterea stăpînului alb: conștiința trecutului său, orgoliul neamului din care a făcut parte, mîndria de a fi „african".

O excrescență enormă și oribilă

Romanul lui Haley se inspiră din realitatea istorică a timpului, asemănîndu-se cu povestea tuturor sclavilor. El a repus în discuție o serie de probleme, alimentînd astfel filonul care, din multe și complexe motive, a fost întotdeauna „actual" în America: sclavia neagră, capitolul, poate, cel mai întunecat și mai comentat din întreaga istorie a acestei țări. Trebuie să menționăm că, despre acest fenomen, istoricii americani au emis concluzii diferite. Cei din Sud au susținut că negrii — blînzi, răbdători, supuși — au acceptat sclavia cu un fel de resemnare fatalistă. Acești istorici au afirmat, printre altele, că marea majoritate a negrilor trăiau ca sclavi și în Africa și că deci sclavia era pentru ei singurul mod de viață cunoscut. Veche și plină de prejudecăți rasiale, această teză a fost contrazisă de studii recente, unele semnate chiar de cercetători sudiști.

Alți istorici au încercat să demonstreze că sclavia, cu legile ei de viață nemiloase și inflexibile, îi abrutiza, îi dezumaniza și îi epuiza pe negri, din punct de vedere psihic și intelectual, făcîndu-i incapabili să protesteze împotriva modului lor de existență. Această istoriografie neagă, sau evită să recunoască, faptul că sclavii ar fi putut, la vremea aceea, să-și făurească o cultură proprie. Există însă și o a treia categorie de istorici, care, în contradicție cu primele două, susțin cu hotărîre ideea că sclavia nu a fost suportată pasiv, cei înrobiți reușind să-și creeze o cultură specifică. Susținătorii acestei teorii acordă o mare importanță mărturiilor lăsate de sclavi și se bazează tocmai pe încercările de răzvrătire împotriva sistemului, împotriva oprimării de către albi, care au izbucnit, sub diferite forme, timp de mai bine de două secole. Dar dincolo de aceste dispute, mai acute ca niciodată, care este realitatea istorică? Cîți au fost eroii, învingători sau învinși, de tipul lui Kunta Kinte? Cum se manifestau revoltele lor?

Prin 1770, sclavia era deja „o excrescență enormă și oribilă". Negoțul cu sclavi — din Africa spre insulele din Marea Caraibilor, Brazilia și America de Nord — se transformase într-un comerț înfloritor pentru spanioli, francezi și englezi. În colonia Virginia, din America de Nord, primul germene al sclaviei a apărut la 20 august 1619, cînd o corabie olandeză a descărcat, în orașul abia întemeiat Jamestown, douăzeci de negri, transbordați, probabil, de pe bordul unui vas comercial spaniol atacat în Indiile Occidentale. Patru ani mai tîrziu, tot la Jamestown, primul negru născut în America a fost botezat cu numele stăpînului său — William Tucker.

O vreme, comerțul cu sclavi pentru coloniile engleze din America de Nord a mers destul de lent. În această zonă, nu existau încă plantațiile întinse și rentabile de trestie de zahăr, ca în Antile. În al doilea rînd, în coloniile din America de Nord, se găsea din belșug mînă de lucru albă. Astfel, în secolul XVII și chiar mai tîrziu, alături de sclavii negri au continuat să muncească „sclavi temporari" albi: refugiați de teama persecuțiilor religioase, deținuți, prizonieri de război, copii din orfelinate erau transportați din Anglia peste ocean, cu promisiunea că își vor redobîndi libertatea, după o perioadă de cinci sau zece ani de sclavie[1].

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 8-9/1978.

Traficul de sclavi a început să se intensifice după 1650, odată cu extinderea plantaţiilor de trestie şi sfeclă de zahăr, tutun şi indigo. Viaţa sclavilor negri — cărora iniţial li se făgăduise libertatea, ca şi celor albi — s-a înrăutăţit. Avînd nevoie de mînă de lucru, mulţi colonişti au refuzat să elibereze sclavii de culoare sau pe fiii acestora născuţi în America. În Virginia, Maryland, ca şi în alte părţi, la presiunile plantatorilor, tot mai multe legi au limitat speranţele negrilor. Rînd pe rînd, Adunările legislative ale coloniilor au proclamat oficial că negrii „trebuie să fie sclavi pînă la moarte". Astfel, sclavia a devenit o instituţie recunoscută şi protejată prin lege.

În primii ani ai sec. XVIII, importul de sclavi a luat o şi mai mare amploare; în 1715, negrii reprezentau 1/9 din populaţia coloniilor; 60 ani mai tîrziu, în 1775, în timp ce numărul albilor crescuse de şase ori, acela al negrilor s-a mărit de peste zece ori.

Nu încape îndoială că în această masă de oameni, mînată cu de-a sila în America, dorinţa de revoltă apărea din prima clipă de sclavie. Potrivit celor relatate de căpitanii corăbiilor de sclavi, de jurnalele coloniştilor sau de registrele judecătorilor şi şerifilor şi, mai ales, potrivit „mărturiilor" făcute de sclavii înşişi, numărul negrilor răsculaţi a fost mare. Nesupunerea la ordinele stăpînilor, fuga de pe plantaţii, sabotarea muncii au constituit formele cele mai obişnuite şi cele mai puţin violente, pe care le-a îmbrăcat nemulţumirea. Apoi, pe măsură ce plaga sclaviei se întindea, s-a trecut de la revolta individuală, izolată, consumată în lumea închisă a plantaţiei, la răscoale mai violente, organizate de către grupuri de sclavi. Istoricul american Herbert Aptheker susţine că în două secole de sclavie, în Statele Unite au izbucnit circa 200 revolte.

Prima răscoală, despre care s-au păstrat unele date, a avut loc în 1663 la Gloucester, în colonia Virginia. Nu se ştie nici cum, nici împotriva cui s-au năpustit răsculaţii. Şi nici cum s-a sfîrşit; documentele timpului consemnează doar că a fost un complot al negrilor împotriva coloniştilor albi. Semnificativ este că, în acelaşi an, Adunarea legislativă a coloniei Maryland, învecinată cu Virginia, a stabilit prin lege că „toţi negrii trebuie să fie sclavi, ca şi toate femeile albe sau fiii femeilor albe care se căsătoresc cu oameni de culoare". În 1687, tot în Virginia, un grup de sclavi adunaţi la o înmormîntare era gata să pornească o răscoală, descoperită în ultimul moment. A urmat în toată zona o perioadă de nesupunere generală, un fel de „grevă neagră". Patru ani mai tîrziu, în 1691, un sclav numit Mingoe, fugit din comitatul Middlesex, a atacat, împreună cu un grup de negri, o aşezare a albilor din comitatul Rappahannook, în Virginia, pentru a-şi procura hrană şi muniţii. A fost prins şi executat pe loc împreună cu tovarăşii săi.

Cumplitele urmări ale unei invenţii

Acestea sînt principalele răscoale din sec. XVII. Toate trei au avut loc în colonia Virginia, unde era concentrat cel mai mare număr de sclavi. În schimb, în sec. XVIII, aria mişcărilor s-a extins cuprinzînd coloniile Carolina, zonele aflate de-a lungul Fluviului Savannah şi chiar oraşul New York. În tot secolul au avut loc vreo zece mari mişcări puse la cale de sclavi evadaţi de pe plantaţii, care atacau comunităţile albilor. Mişcările au fost repede înăbuşite, soldîndu-se cu spînzurarea rebelilor în grupuri de cîte patru, cinci sau chiar douăzeci. Cea mai importantă mişcare din acest răstimp a avut loc în

Sclavie...

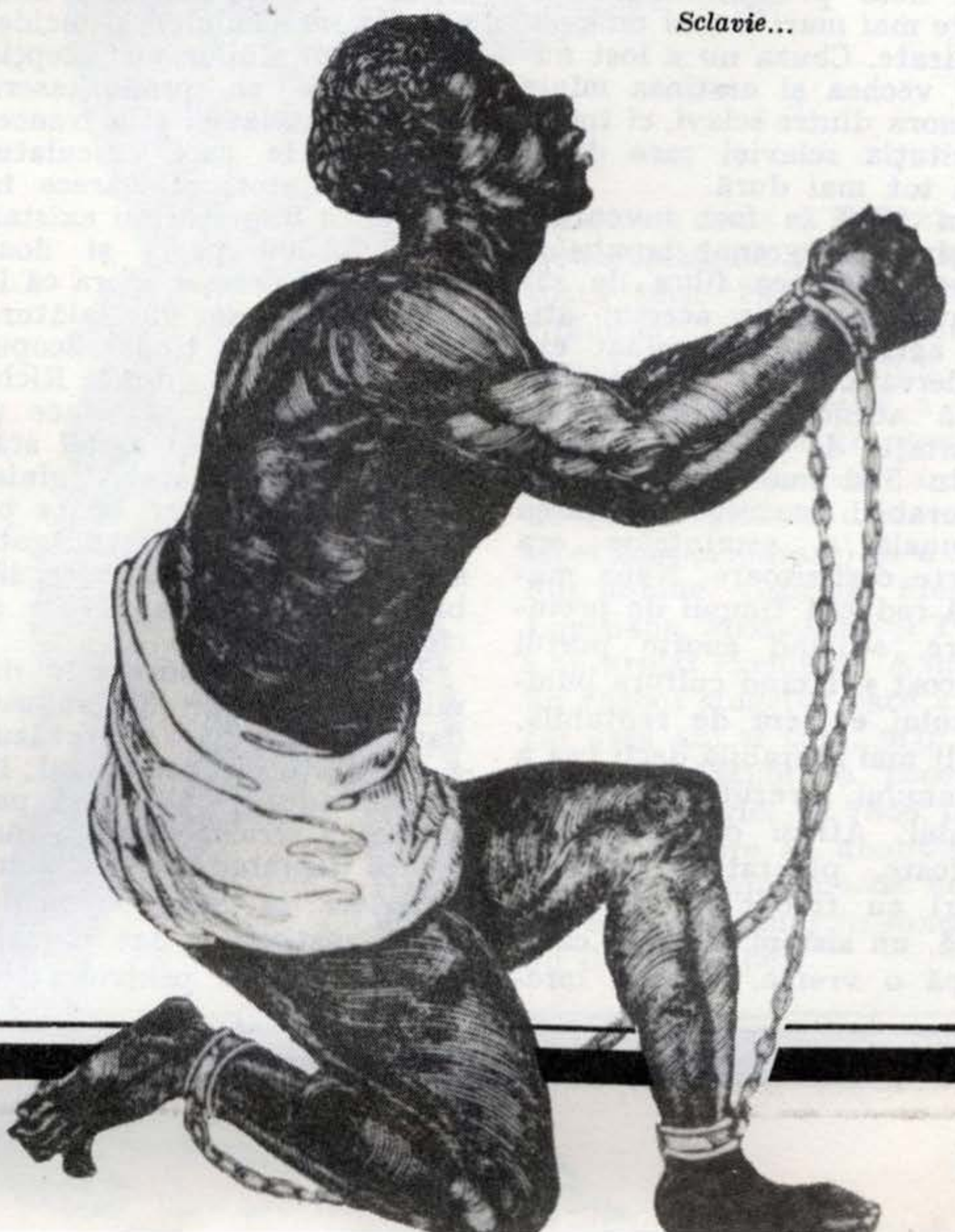

1786; protagoniştii revoltei au fost un grup de sclavi evadaţi, toţi foşti soldaţi care luptaseră de partea englezilor în nădejdea de a-şi redobîndi libertatea. După înfrîngerea Angliei, ei au scăpat de urmărirea poliţiei şi au început o luptă de guerilă, în zona colinelor de pe malul Fluviului Savannah. Soldaţii americani din Georgia şi Carolina de Sud i-au atacat şi înfrînt, spulberîndu-le, pentru a doua oară, visul de libertate. Povestea lor, deşi singulară, este semnificativă deoarece, între 1775 şi 1783, anii războiului pentru independenţă, în multe colonii, lanţurile sclaviei păreau să mai slăbească. Pentru a-i tenta să lupte, negrilor li s-a făgăduit libertatea. Dar, după încheierea Tratatului de pace de la Versailles, prin care Anglia recunoştea independenţa Statelor Unite (3 septembrie 1783), nici o promisiune nu a mai fost respectată.

Aceste răscoale, declanşate de grupuri izolate de sclavi slab înarmaţi, reflectau o nemulţumire crescîndă. Ele au fost doar preludiul unor revolte mai mari şi mai bine organizate. Cauza nu a fost numai vechea şi nestinsa mînie a unora dintre sclavi, ci însăşi instituţia sclaviei care devenea tot mai dură.

În 1783, a fost inventată maşina de egrenat bumbacul (care despărţea fibra de sămînţă). Apariţia acestui utilaj agricol a determinat extinderea culturii bumbacului. Pînă atunci, existau puţine plantaţii de acest fel, chiar şi în Sud unde climatul era favorabil, deoarece curăţarea manuală a seminţelor era foarte costisitoare. Noua maşină reducea timpul de prelucrare, scăzînd enorm preţul de cost şi făcînd cultura bumbacului extrem de rentabilă, mult mai rentabilă decît cea a tutunului, orezului sau indigoului. Atraşi de profiturile ridicate, plantatorii mici şi mari au trecut la monocultură, un sistem intensiv care, după o vreme, sărăcea terenurile pînă la sterilizarea lor. Aceasta a dus la căutarea înfrigurată a unor „pămînturi virgine". Mii de colonişti au pornit spre Sud-Vest către teritoriile din jurul Golfului Mexic — din Carolina şi Georgia, mai departe, spre Alabama, Louisiana şi Texas.

Împreună cu stăpînii şi cu mobilele acestora, plecau în caravane şi sclavii negri. Cu cît se măreau plantaţiile, cu atît creştea nevoia de mînă de lucru. Comerţul cu sclavi a atins proporţii imense, iar exploatarea lor a devenit tot mai sistematică şi mai brutală.

În acest climat, au avut loc cele trei mari răscoale ale negrilor Nord-americani din sec. XIX. Prima a izbucnit în 1800, avîndu-l ca protagonist pe Gabriel Prosser, un sclav de 24 ani, din Virginia, vizitiul unui anume Thomas Prosser, din comitatul Henrico. Planul său, elaborat, în amănunţime, împreună cu soţia şi cu cei doi fraţi ai săi, prevedea atacarea oraşului Richmond de către trei coloane de sclavi înarmaţi, acapararea arsenalului şi uciderea tuturor albilor, cu excepţia celor care se pronunţaseră împotriva sclaviei şi a francezilor (de la care răsculatul aştepta ajutor). Deoarece în oraş şi în împrejurimi existau circa 32 000 negri şi doar 8 000 albi, Prosser spera că la răscoala lui se vor alătura toţi sclavii din ţinut. Scopul urmărit era ca, după Richmond, răsculaţii să atace şi alte oraşe, punînd astfel stăpînire pe întregul stat Virginia. Se pare că Prosser conta pe circa o mie de partizani, gata să lupte înarmaţi doar cu săbii, baionete, 500 cartuşe şi cîteva puşti.

Răscoala a izbucnit în dimineaţa zilei de 30 august, dar un eveniment neprevăzut a dat peste cap tot planul; în timpul nopţii, o furtună puternică a stricat un pod, răsculaţii adunîndu-se cu mare întîrziere la locul convenit. Acest răstimp a dat răgazul necesar albilor, pentru a trimite armata, care a reuşit să-i împrăştie pe rebeli. Prosser a fost prins şi spînzurat, împreună cu vreo 30 alte căpetenii.

Denmark Vesey şi Nat Turner

O altă mare răscoală a fost declanşată, în 1822, la Charleston, de către Denmark Vesey, un negru în vîrstă de 55 ani, care, timp de aproape două decenii, navigase cu stăpînul lui, căpitanul Vesey şi, apoi, cu 600 dolari cîştigaţi la o loterie îşi răscumpărase libertatea. După ce a lucrat ca marangoz pe un vas, a devenit pastor metodist, deoarece ştia să scrie şi să citească. Folosind amvonul ca „bază operativă", şi-a instigat credincioşii negri la revoltă. Se pare că a creat o organizaţie compusă din celule, fiecare celulă avînd un şef care era ţinut la curent cu ultimele hotărîri. Planul, care a necesitat mai multe luni de pregătire, prevedea cucerirea arsenalului, a posturilor de pază şi a şantierului naval din oraş. La 26 iulie 1822, trebuia pus în aplicare, dar Vesey a fost trădat de unul dintre oamenii săi. După două zile de urmărire, Vesey a fost prins şi executat împreună cu alţi 34 rebeli. Sute de sclavi au fost arestaţi.

Dar, în cei douăzeci şi unu de ani care s-au scurs între răscoala lui Prosser şi cea a lui Vesey, au avut loc evenimente sociale şi politice de mare importanţă pentru soarta sclaviei. În 1804, sub presiunea grupurilor abolişţioniste (puţine la număr, dar destul de influente) şi care, prin cărţi şi ziare, îşi exprimau sentimentele de simpatie faţă de cauza negrilor (fiind, pentru acest motiv, urîte cumplit de cei din Sud unde existau marile plantaţii), guvernul federal al Statelor Unite a decretat abolirea sclaviei în toate statele din Nord, preponderent industriale. Patru ani mai tîrziu, în 1808, a apărut o nouă lege, care interzicea im-

portul sclavilor, în indiferent ce parte a ţării. Aceste două legi (ultima a rămas literă moartă timp de încă o jumătate de secol) au săpat o prăpastie tot mai adîncă între Nord şi Sud.

Astfel, problema sclaviei a devenit motivul unor contradicţii tot mai violente între Nordul şi Sudul ţării. Pe plan politic, în timp ce ţara se dezvolta spre Vest, între statele nordiste şi cele sudiste a început o adevărată competiţie pentru transformarea teritoriilor desţelenite în state libere sau, respectiv, sclavagiste. Pe plan economic, interdicţia importului de sclavi a făcut să crească spectaculos preţul lor. Comerţul ilicit cu negri a devenit atît de rentabil, încît mulţi colonişti şi proprietari (mai ales din Virginia şi din acele zone devenite mai puţin fertile din cauza monoculturilor) au creat pur şi simplu nişte „crescătorii de sclavi", exact după principiul crescătoriilor de animale: „puii" erau vînduţi marilor plantatori din Sud-Vestul ţării. Interzicerea importului de sclavi nu a izbutit să frîneze nici măcar comerţul transatlantic cu negri. Încălcînd legea federală, căpitanii navelor specializate şi-au continuat traficul încă ani de zile, aducînd, prin contrabandă, mii de negri pe teritoriul american.

În 1831, cînd a izbucnit răscoala negrilor conduşi de Nat Turner (cea mai cunoscută şi mai sîngeroasă dintre toate), sclavia devenise o problemă de viaţă sau de moarte. Turner nu s-a gîndit să întocmească planuri precise şi nici să-şi pregătească, cît de cît, adepţii, din punct de vedere militar, aşa cum făcuseră înaintea lui Prosser şi Vesey. Iniţial, timp de două zile, împreună cu o mînă de oameni (pare-se nu mai mulţi de 60) a sădit spaima în comitatul Southampton. Apoi, s-a hotărît să atace oraşul Ierusalem. Pentru înăbuşirea acestei răscoale, au fost mobilizaţi 3 000 soldaţi şi, în cele din urmă, revoluţionarul a fost prins şi executat, împreună cu alţi şaisprezece negri.

În sec. XIX, înainte de războiul civil şi de abolirea definitivă a sclaviei, au mai avut loc şi alte răscoale. Dar răscoala lui Turner a stîrnit cel mai larg ecou, izbutind, poate pentru prima dată, să polarizeze atenţia întregii ţări asupra atrocităţilor şi nelegiuirilor sistemului sclavagist.

...şi libertate

În anii care au urmat răscoalei lui Turner, instituţia sclaviei a devenit principala problemă politică a Americii. În statele din Nord, cei mai îndîrjiţi au fost abolţionîştii, care au sfîrşit prin a cere începerea unui război împotriva sudiştilor. Sudul apăra cu încăpăţînare sclavia. Astfel uniunea statelor americane era periclitată, echilibrul politic dintre cele cu concepţii liberale şi cele sclavagiste se compromisese grav.

În 1861, preşedinte al Statelor Unite a fost ales Abraham Lincoln din Partidul Republican, adversar hotărît al sclaviei şi decis să impună respectarea legilor Congresului în toată ţara. Pentru marii latifundiari, care controlaseră, dintotdeauna, statele din Sud, doctrina preşedintelui a constituit o lovitură de nesuportat. Aproape imediat Carolina de Sud a ratificat decretul de secesiune (separare) şi a ieşit din uniune. Georgia, Florida, Louisiana, Mississippi şi Texas i-au urmat exemplul. A urmat un război sîngeros care a durat şase ani şi care, prin victoria nordiştilor, a pecetluit sfîrşitul sclaviei. În 1866, toate statele sudiste au abolit sclavia; patru milioane de negri, cîţi erau pe atunci în America, au devenit liberi.

poșta mi

DIN ZILELE INSURECȚIEI

Sărbătorirea a 35 ani de la victoria revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944 a stîrnit multora dintre cititorii noștri dorința de a evoca unele dintre momentele de acum trei decenii și jumătate. Dată fiind sosirea scrisorilor lor după închiderea numărului 8/1979 și abundența de articole, însemnările corespondenților noștri n-au mai putut fi folosite.

Astfel, prof. LAZĂR D. TRAIAN, *din* Ploiești, *ne trimite un studiu care încearcă* să reconstituie o imagine cît mai completă a insurecției la Ploiești și în localitățile din apropierea orașului.

Prof. invalid de război DUMITRU I. BOBIȚESCU, *din* com. Gîrla Mare, jud. Mehedinți, *evocă* fapte trăite și emoționante, ce constituie mărturii ale adeziunii cu care mehedințenii au răspuns la chemarea partidului în acel august nemuritor care a anunțat zorii unei noi lumi.

Comandor (r) EUSTAȚIU-TRAIAN NICOLAU, *din* București, *fost comandant al Flotilei de monitoare în timpul războiului antihitlerist, aduce completări și precizări noi referitoare la luptele insurecționale din zona Hîrșova-Cernavoda, despre care am relatat în nr. 7-8/1969.*

Despre contribuția Escadrilei 56 vînătoare din cadrul Grupului 9 vînătoare ne scrie ing.col. aviator (r) VASILIU GAVRILIU, *din* București.

Pensionarul NICOLAE GH. NIȚU, *din* Toplița, jud. Harghita, *care era acum 35 ani șeful Stației C.F.R. Făurei, ne relatează momentul declanșării insurecției în această localitate.*

ADEVĂRATUL AUTOR AL STUDIULUI DESPRE ZAMOLXE

I. OPRIȘAN, *cercetător științific, Institutul de istorie și teorie literară „George Călinescu", din* București, *ne scrie:* În numărul 3(144), din martie 1979, revista *Magazin istoric* reproduce în cadrul grupajului de texte, selectate de I. Lăcustă, din opera lui B.P. Hasdeu, un lung fragment referitor la Zamolxe, zeul suprem al dacilor, extras din ms. 1, mapa II, al Arhivei Bogdan Petriceicu Hasdeu de la Biblioteca Academiei R.S. România.

După cum am avut ocazia să relevăm în articolul *B.P. Hasdeu. Investigații asupra mitologiei dacilor*, publicat în revista *Manuscriptum*, an. VIII, nr. 4 (29), 1977, pp. 71-77, studiul [*Despre Zamolxe*], atribuit cu generozitate de Mihai Drăgan lui B.P. Hasdeu, în monografia din 1972, și după el și de alții, nu aparține, de fapt, istoricului. El reprezintă o traducere efectuată de B.P. Hasdeu, probabil în 1869, după mai puțin cunoscuta dizertație *De Zamolxide secundum veterum auctoritatem*, a lui At.S. Rusopulo (Rhusopulo sau Rhousopoulos), tipărită în limba greacă, deși cu titlu latin, la Göttingen, în 1852 (48 pp.). Un exemplar din această lucrare, ce a făcut parte din biblioteca lui B.P. Hasdeu, se păstrează la Direcția Arhivelor Statului din București.

Traducerea lui B.P. Hasdeu — din care un prim fragment a apărut în *Columna lui Traian* (VIII, nr. 6, iunie 1877, pp. 304-307), precizîndu-se cine e autorul, dar nu și tălmăcitorul — se păstrează, din păcate, fragmentar.

Numeroasele intervenții succesive în text (adesea cu cerneluri diferite), evidențiază că studiul lui Rusopulo l-a interesat pe savant în mod cu totul deosebit, în cadrul cercetărilor sale dedicate substratului nostru dacic.

Luînd act de acest interes, rămînem totuși mirați că B.P. Hasdeu întrerupe publicarea lucrării menționate chiar după primul fragment și nu o mai reia niciodată. După cum ne surprinde, iarăși, că istoricul menține în arhiva sa textul unei traduceri — fie ea și inedită — și nu păstrează manuscrisele principalelor sale opere literare, istorice și filologice.

Ciudatul destin al manuscriselor de bază ale lui B.P. Hasdeu — pierdute, poate, pentru totdeauna — ne preocupă astăzi mai mult ca oricînd, în pragul trecerii la tipărirea unei ediții critice quasicomplete din opera autorului, la Editura Academiei.

Desigur, dovedind paternitatea reală a studiului amintit, reducem, implicit, și presupusa arie a contribuției lui B.P. Hasdeu la străluminarea mitologiei dacice. Deschidem în schimb porțile către interesul larg european manifestat față de istoria strămoșilor noștri și cîștigăm un punct de reper sigur în privința formației și a izvoarelor documentare ale savantului român.

PE URMELE MARELUI DAȘCĂL

În completarea articolului consacrat vieții și operei lui Gheorghe Lazăr (nr. 8/1973), unul dintre întemeietorii școlii românești moderne, de la a cărei naștere s-au împlinit în acest an 200 ani, NICOLAE COȚAR, *din* com. Bărăcănești, jud. Prahova, *ne scrie:* În 1816, Gh. Lazăr a venit în comuna noastră, ca dascăl în familia cluceruIui Bărcănescu. Aici s-a ocupat și cu diferite măsurători hotarnice, ducîndu-i-se faima de unul dintre cei mai buni specialiști în acest domeniu.

Aceluiași eveniment, bicentenarul nașterii marelui dascăl din Avrig, numismatul IOAN BUTUM, *din* Timișoara, *membru al Societății Numismatice Române, îi dedică o placetă jubiliară (în imaginea de mai jos).*

După descrierea corespondentului nostru, placheta este sculptată în relief, cu diametrul de 200 mm și conține portretul stilizat al lui Gh. Lazăr, semnătura acestuia și inscripția *Gheorghe Lazăr — Bicentenar, 1779-1979.*

1 MAI 1906

TĂNASE BĂLAN, *din* Galați, *în completarea articolului* 1 Mai în România *(nr. 5/1979) ne împărtășește cîteva amintiri legate de demonstrația muncitorimii gălățene din ziua de 1 mai 1906:* Dimineața pe strada Vezuviului a avut loc o întrunire, între vorbitori fiind și doctorul Racovski. Apoi s-au format coloane, în frunte cu lozinci și drapele, și ne-am îndreptat spre Grădina Publică. După-amiaza, s-a făcut o serbare cîmpenească. Cu acest prilej a fost reprezentată piesa *Munca*, în care apăreau toate meseriile practicate în orașul nostru.

MORMÎNTUL EROINEI

Pornind de la jurnalul Ecaterinei Teodoroiu (nr. 8/1977), prof. IOAN MURARIU, *din* BACĂU, *ne trimite cîteva fragmente din însemnările memorialistice, mai puțin cunoscute, ale preotului militar N.V. Hodoroabă, publicate în volum în 1923 și în care se referă, printre altele, și la mormîntul eroinei de la Jiu:* 24 Decembrie [1917]... *Trecînd creasta dealului, în Valea Glodului, lîngă drum văd două morminte alături și, apropiindu-mă să citesc inscripția, nu mi-a fost mică mirarea cînd văd c-am dat fără să mă gîndesc peste mormîntul eroinei de la Jiu, al cărei mormînt cutare scriitor în ziarul* România *îl mutase la Mărășești! Pe cruce stă săpat în lemn:* Eroina Ecaterina Teodoroiu, cercetașă voluntară în Reg. 43/39 in-

poșta mi

fanterie, moartă în fruntea plutonului ei pentru Patrie. 22 August 1917. Născută în Vădeni-Gorj.

Pe crucea celuilalt mormînt din dreapta stă scris: Căpitan Morjan Dumitru. Reg. 43 inf[anterie]. Mort pentru Patrie la 21 august 1917.

În jur, un gard de ostreţe, iar între morminte străjuieşte un anin tînăr, crescut îngemănat. E drum pe ambele părţi. Pe cruce are o coroană de flori veştedă; casca ei spartă e legată cu sîrmă de cruce.

Duminică 11 Februarie [1918]... *Prin Trotuşanu, Fiţioneşti ajungem plini de frig în Valea Glodului, unde la mormîntul Ecaterinei Teodoroiu se adună trupa şi ofiţerii... Au venit soldaţi de pe la alte unităţi... Îmi spune un ofiţer că se află aici şi un frate al eroinei. Îl chem deoparte, îi strîng mîna şi-l felicitez c-a avut o aşa soră!*

— *Nu jăli, camarade, pe Ecaterina, ci fii mîndru!*

Iftimie Teodoroiu e un soldat tînăr şi mărunt din comp. a II-a din Reg. 38, şi e conting[entul] 917. Mai are un frate în Reg. 18 Gorj, sergent. Tatăl lor e ţăran sărac din Vădeni-Gorj; de toţi au fost şapte fraţi.

MILĂ PENTRU CETATE

PILDNER JÓZSEF-BUBU, *din* Racoş, jud. Braşov, *ne scrie despre cetatea din comuna sa (imaginea de mai sus, veche de 15 ani):* Deşi faţa comunei s-a schimbat enorm (case noi, frumoase, s-au construit chiar şi blocuri), cetatea a fost lăsată în voia timpului. A trece pe lîngă unele ziduri înseamnă curaj. Aş dori să ştiu dacă se poate face ceva pentru a reda frumuseţea pierdută a acestui edificiu, *ne întreabă corespondentul nostru.*

Întrebare pe care — la fel ca şi în alte situaţii asemănătoare — o punem factorilor competenţi.

ASPIRANT

Pe marginea articolului Profesor în oştire şi propagandist al revoluţiei *de Gh. Georgescu-Buzău (nr. 6/1979),* colonelul *(r)* MIHAIL ST. FLORESCU, *din* Bucureşti, *precizează că, în vechea terminologie militară românească, prin* iuncăr *nu era desemnat un grad, ci era numit elevul unei şcoli militare, aspirant la cariera ofiţerească. Corespondentul nostru citează un fragment din* Regulamentul ostăşesc pentru miliţia pămînteană a Principatului Valahiei *în care se spunea:* Nimeni nu poate dobîndi nici un grad pînă ce nu va fi întîi iuncăr şi cu întărire specială a domnului... Nici un iuncăr nu poate înainta ofiţer dacă nu va avea trei ani vechime şi nu va proba cunoştinţele necesare serviciului; se face excepţie pentru acei ce se vor deosebi mai mult prin vrednicie, putînd fi înaintaţi mai de timpuriu şi chiar de a nu fi vacanţe *[locuri vacante]*; în acest ultim caz ei nu vor primi solda gradului.

PE SCURT

MARCEL URSACHI, *din* Bucureşti: *mulţumim pentru ilustraţiile trimise. Pe unele dintre cele cu caracter istoric le vom folosi în contexte corespunzătoare.*

MIHAIL LAZĂR HRISTEA, *avocat pensionar din* Bucureşti, *ne semnalează cîteva amintiri ale generalului Berthelot, referitoare la perioada petrecută în România, aşa cum au fost consemnate de W. Sériegx, în volumul* Souvenirs des grands chefs.

MULŢUMIRI

Din corespondenţa sosită în ultimul timp pe adresa revistei, am reţinut informaţiile, sugestiile, completările şi propunerile următorilor cititori, cărora le mulţumim: ŞTEFAN CARABINEANU, *din* Bucureşti; IOAN DRĂGAN, *din* satul Girişul Negru, com. Tinca, jud. Bihor; LEONTE PĂUNOIU, *din* Ploieşti; GH. BENGA, *din* Cluj-Napoca; GEORGETA CURPĂN, *din* Tîrgu Ocna; DUMITRU MOCANU, *din* Iaşi.

Cristian POPIŞTEANU

CERERI ŞI OFERTE

LEONTE PĂUNOIU, Intrarea Castorului, nr.1, bl. G-7, sc. A, ap. 7, Ploieşti, *solicită: nr. 1,3,5/1967; 2,4,6/1968; 7-8/1969, 3,11,12/1970; oferă: nr. 10-12/1977.*

IOAN CHERECHEŞ, str. Giuleşti, nr. 60, sc. C, ap. 42, Bucureşti, *oferă: nr. 2/1968; 3/1970; 1/1971; 1,8/1974; 5/1977.*

GH. POPESCU-GORJ, Şos, Colentina, nr. 17, bl.27, et. V, Bucureşti, *solicită: nr. 1,2/1976; 2/1979.*

NICULAIE MIJA, str. caporal Uşurelu, nr. 14, bl. M-2, ap. 22, Bucureşti, *oferă colecţia completă.*

TOMA DUCA, str. Alunului, nr. 21, Bucureşti, *oferă: nr. 6-9/1967; 1-12/1968; 1-12/1969; 4/1973; 11/1975; 3, 12/1977; 2,6,9/1978.*

MELNIC ELISABETA, str. 1 Decembrie 1918, bl. M-1, sc. 13, ap. 12, Piteşti, *solicită: nr. 4/1979; oferă: nr. 8/1967; 4/1976.*

CONSTANTIN TOFAN, str. Măslinului, nr. 25, Bucureşti, *oferă colecţia 1967-1971.*

JEAN NICOLESCU, Calea Rahovei, nr. 145, ap. 1, Bucureşti, *oferă colecţia completă.*

GHEORGHE TANISLAV, str. Cornişa I, bl. 4, ap. 32, Bacău, *solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 2/1967; 2,5,6/1973; 3,6,7,9,10/1974; 11/1975; 9/1976.*

MARIN MATEESCU, com. Comani, jud. Olt, *solicită: nr. 1-5/1967; 1/1968; 2/1970; 7/1971; 11/1972 6,8,10/1973; 1-5,7-12/1974; 1,2,10-12/1975; 1-4, 6,7/1976; 1,2,4,6-9/1977; 1-3,5,7,8/1978; oferă: nr.6, 9,12/1968; 7,8,11,12/1969; 4,6,8-10/1970; 4,11,12/1971; 2-4,10,12/1972; 1/1973; 8/1975; 4/1978.*

THEODORA OPRICĂ, str. caporal Neacşu Constantin, nr. 23, Oraşul Nou, Medgidia, jud. Constanţa, *solicită: nr. 1/1967; 1/1968; 5,7/1969; 8,9/1973, 10, 12/1974.*

CONTENTS (Romanian History) **NICOLAE CEAUŞESCU** August 23, 1944-August 23, 1979 • **LUIGI LONGO** Foreword to the IX-th Volume of Selected Writings in Italian by Nicolae Ceauşescu • **GH. ŢUŢUI** From the August 23, 1944 Insurrection to the First Revolutionary-Democratic Government of March 1945 • **N. COPOIU** The Romanian Socialists — an Active European Presence • **A. DUŢU** 150 Years of Romanian Press • **A. VULPE** Dacian Citadels — Petrodava • **N. MINEI** The Belgian Minister in Bucarest on the Iron Guard (1939) • **P. TUDORAN** Prince Ştefăniţă (1659-1660) and His Unfair Nickname

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **NICOLAE CEAUŞESCU** 23 août 1944-23 août 1979 • **LUIGI LONGO** Introduction au IX-e tome des Ecrits choisis de Nicolae Ceauşescu, parus en italien • **GH. ŢUŢUI** De l'insurrection d'août 1944 au premier gouvernement révolutionnaire-démocratique de mars 1945 • **N. COPOIU** Les Socialistes roumains — une présence européenne active • **A. DUŢU** 150 ans de presse roumaine • **A. VULPE** Cités daciques — Petrodava • **N. MINEI** La Garde de fer vue par le ministre belge à Bucarest (1939) • **P. TUDORAN** Prince Ştefăniţă (1659-1660), le malnommé

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ** 23 августа 1944 г.-23 августа 1979 г. • **ЛУИДЖИ ЛОНГО** Введение в IX-ый том Избранных сочинений Николая Чаушеску, появленные в итальянском языке • **Г. ЦУЦУЙ** От вооружённого восстания августа 1944 г. до первого революционно-демократического правительства марта 1945 г. • **Н. КОПОЮ** Румынские социалисты — активное европейское присутствие • **А. ДУЦУ** 150 лет румынской печати • **А. ВУЛПЕ** Дакийские крепости — Петродава • **Н. МИНЕЙ** Бельгийский дипломат в Бухаресте о Железной гвардии (1939) • **П. ТУДОРАН** Вода Штефэницэ (1659-1660) и его несправедливое прозвище

INHALT (Rumänische Geschichte) **NICOLAE CEAUŞESCU** 23 August 1944-23 August 1979 • **LUIGI LONGO** Einführung zu Band IX der Ausgewählte Schriften von Nicolae Ceauşescu, in italienischer Sprache erschienen • **GH. ŢUŢUI** Von der Insurektion (August 1944) zur ersten revolutionären demokratischen Regierung (März 1945) • **N. COPOIU** Die rumänischen Sozialisten — eine aktive europäische Anwesenheit • **A. DUŢU** 150 Jahre rumänische Presse • **A. VULPE** Dakische Burgen — Petrodava • **N. MINEI** Der belgische Minister in Bukarest über die Eiserne Garde (1939) • **P. TUDORAN** Ştefăniţă Vodă (1659-1660) und sein ungerechter Beiname

SUMARIO (Historia rumano) **NICOLAE CEAUŞESCU** El 23 de Agosto de 1944-el 23 de Agosto de 1979 • **LUIGI LONGO** Introducción al IX- o tomo de Escritos escogidos de Nicolae Ceauşescu, aparecidos en italiano • **GH. ŢUŢUI** Desde la insurección de agosto de 1944 al primer gobierno revolucionario democrático de marzo de 1945 • **N. COPOIU** Los socialistas rumanos — una presencia activa en el mundo europeo • **A. DUŢU** 150 años de prensa rumana • **A. VULPE** Fortalezas dacias — Petrodava • **N. MINEI** El ministro belga en Bucarest habla sobre la organización Guardia de hierro (1939) • **P. TUDORAN** El príncipe Ştefăniţă (1659-1660) y su injusto sobrenombre

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana-Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

c.

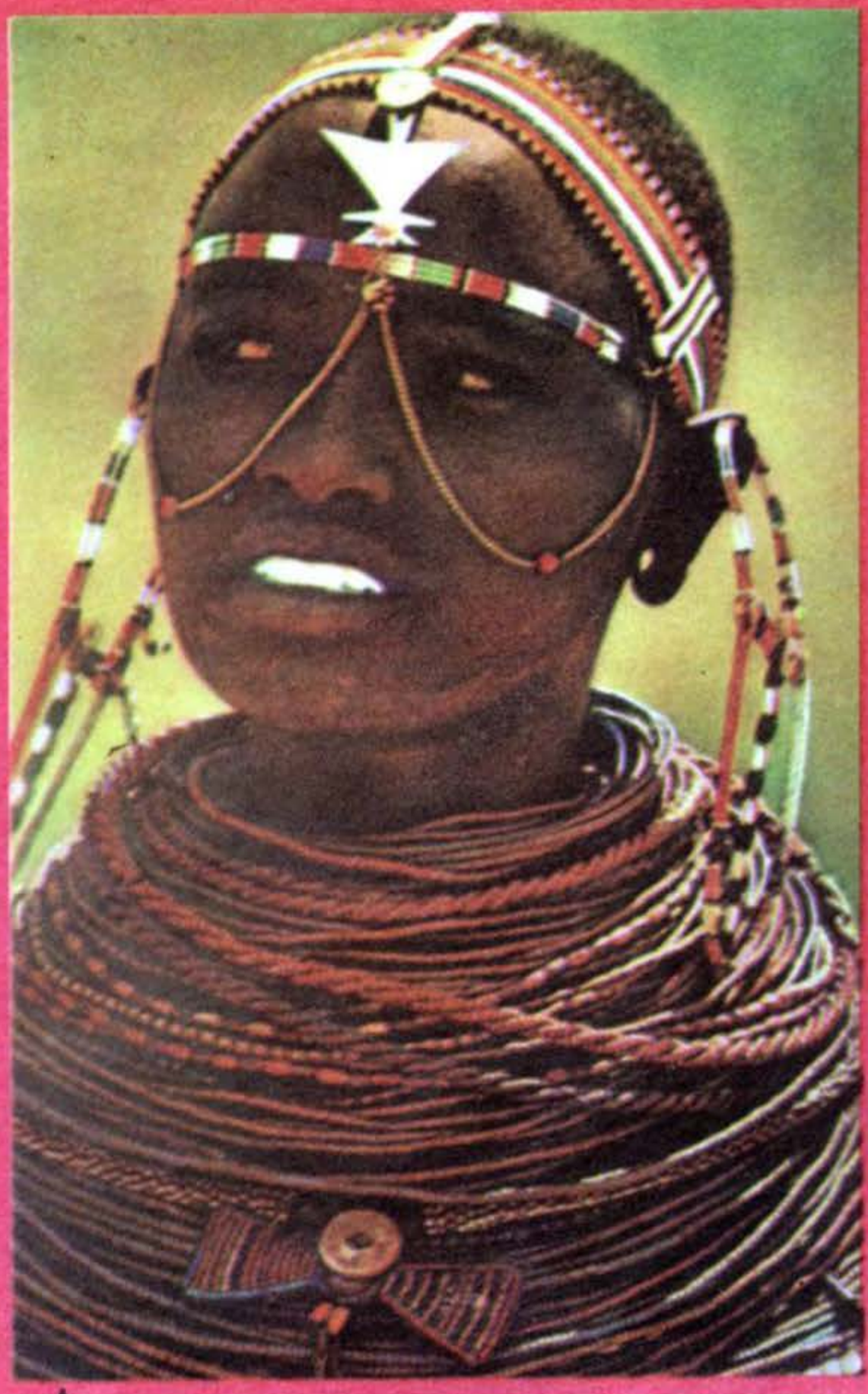

d.
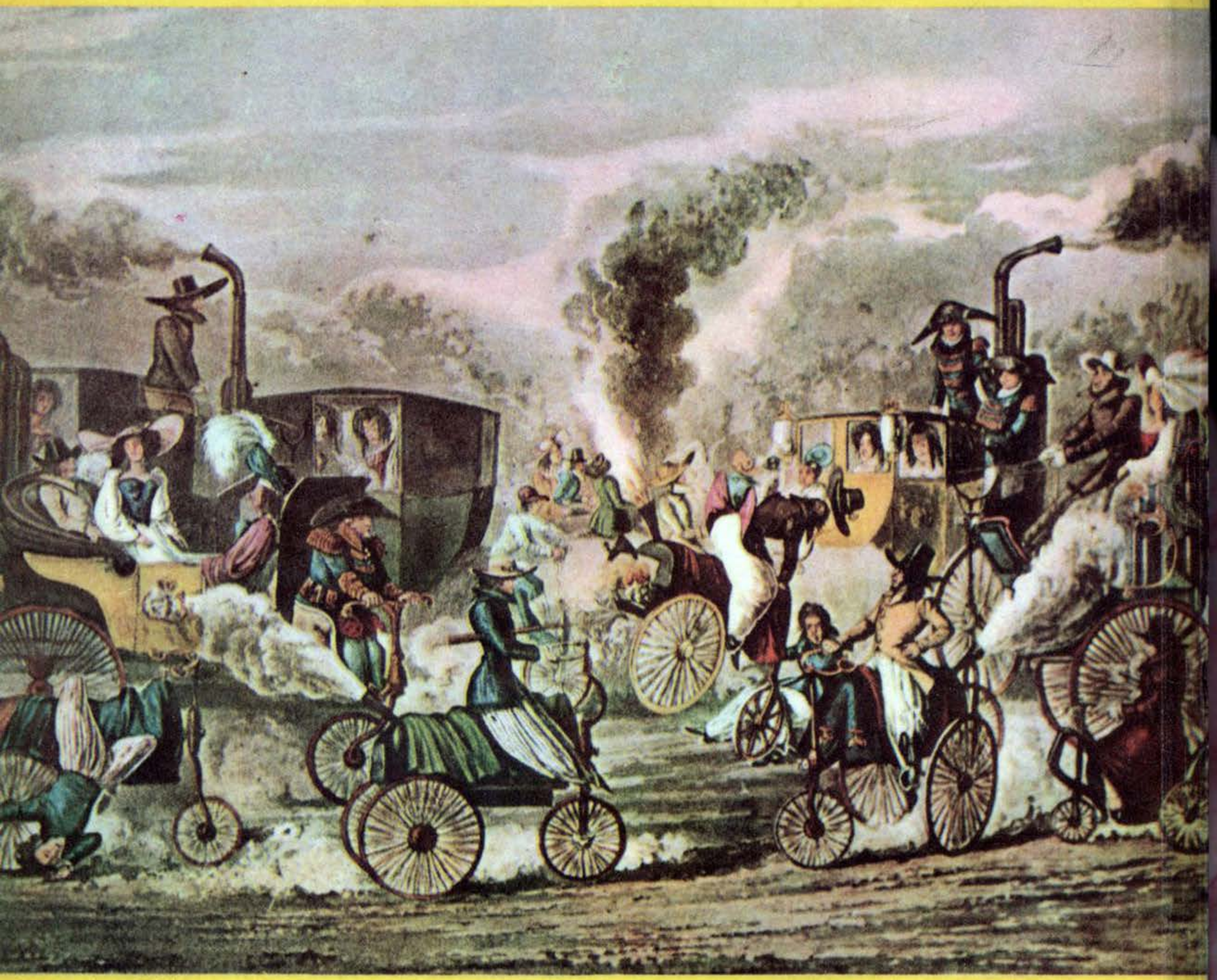
e.